

KIRKON YMPÄRISTÖDIPLOMIN

KÄSIKIRJA 2012

KIRKON YMPÄRISTÖDIPLOMIN KÄSIKIRJA 2012

Kirkkohallitus
Helsinki 2012

Tilaukset:
Julkaisu- ja AV-myynti
PL 185, 00161 Helsinki
Puh. 09 1802 315
Faksi 09 1802 350
julkaisumyynti@evl.fi
ja
www.evl.fi/julkaisumyynti

ISBN 978-951-789-370-1 (nid.)
ISBN 978-951-789-371-8 (PDF)

ISSN 1237-279X

Ensimmäinen painos 1600 kpl, 3.2012

Ulkoasu ja taitto:

Ad Helena | Helena Lyytikäinen

Paino: Erweko, Helsinki

Sisällys

Esipuhe	3
Lukijalle	9
1 Kirkon ympäristödiplomi	11
1.1 Miksi kirkon ympäristödiplomi?.....	11
1.2 Mitä se on?.....	12
2 Ympäristödiplomin teologiaa	14
3 Ympäristödiplomin hakuprosessi ja järjestelmän hallinta	18
3.1 Ympäristödiplomia valmistelevala työryhmä	20
3.2 Sisäinen ympäristökatselmus	20
3.3 Ympäristöohjelma.....	23
3.4 Seuranta	23
3.5 Johdon sitoutuminen	25
3.6 Ympäristövastaavan ja -työryhmän nimittäminen	26
3.7 Henkilöstön koulutus.....	26
3.8 Pisteet ja tarkistustaulukko.....	27
3.9 Auditointi	28
3.10 Diplomin uusiminen.....	29
PISTEET:	
3.11 Tehtäväalueiden ympäristö- vastaavat.....	31
3.12 Lisäkoulutus	31
3.13 Viestintä	32
3.14 Oma väliauditointi.....	32
3.15 Muut toimenpiteet.....	34

4 Toiminta ja talous	35
4.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma.....	35
4.2 Hankinnat.....	35
4.3 Vastuullinen sijoittaminen.....	38
4.4 Hiililaskuri.....	39
PISTEET:	
4.5 Vastuulliset sijoitusrahastot.....	39
4.6 Lähetystyöhön ja kansainvälisen diakoniaan myönnettyjen varojen osuus verotuloista.....	40
4.7 Ympäristömerkityt tuotteet	40
4.8 Ympäristöindikaattorit	42
4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämisen suunnitelma ja kompensointi.....	43
4.10 Muut toimenpiteet.....	44
5 Ympäristökasvatus	45
5.1 Seurakunnalla on ympäristökasvatus suunnitelma.....	45
5.2 Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään	49
5.3 Ympäristöasiat eri työmuodoissa.....	49
PISTEET:	
5.4 Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset	55
5.5 Erityiset ympäristötapaukset.....	55
5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat	55
5.7 Verkostoyhteistyö	55
5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät.....	56
5.9 Muut toimenpiteet.....	56

6 Jätehuolto	58
6.1 Jätehuoltoselvitys.....	58
6.2 Jätehuoltosuunnitelma.....	60
6.3 Hyötyjätteiden keräys.....	60
6.4 Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen.....	61
6.5 Bio- ja puutarhajätteen käsittely.....	63
6.6 Kaatopaikkajätteen määrän seuranta.....	64
6.7 Hautakynttilät ja kukkalaitteet.....	64
PISTEET:	
6.8 Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys.....	64
6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen.....	64
6.10 Kaatopaikkajätteen väheneminen.....	65
6.11 Kompostointi.....	65
6.12 Hyötyjättepisteet hautausmaalla.....	66
6.13 Muut toimenpiteet.....	66
7 Siivous	68
7.1 Ympäristöselvitys.....	68
7.2 Hankintojen ympäristökriteerit.....	69
PISTEET:	
7.3 Henkilökunnan koulutus.....	70
7.4 Haitallisista aineista luopuminen.....	70
7.5 Vaihtoehtoiset tuotteet.....	72
7.6 Muut toimenpiteet.....	72
8 Energia ja rakentaminen	73
8.1 Rakentamista ohjaava lainsäädäntö.....	73
8.2 Kulttuuriperinnön suojeleminen.....	74
8.3 Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit.....	74
8.4 Energian ja veden kulutuksen seuranta.....	75
8.5 Energiakatselmus.....	76

8.6 Energiavastuuhenkilö.....	79
8.7 Neuvonta ja opastus.....	79
PISTEET:	
8.8 Ekologinen rakentaminen.....	79
8.9 Säästötavoitteiden toteutuminen.....	80
8.10 Uusiutuva energia.....	81
8.11 Ympäristömerkitty energia.....	81
8.12 Energiansäästöviikko.....	82
8.13 Tilojen käyttöasteen tehostaminen.....	82
8.14 Muut toimenpiteet.....	82
9 Ruoka ja keittiöt	83
9.1 Ympäristöselvitys.....	84
9.2 Ympäristömerkityt tuotteet.....	84
9.3 Reilun kaupan tuotteet.....	84
9.4 Ravintosuosituksia.....	86
PISTEET:	
9.5 Lähituotteet.....	86
9.6 Luomutuotteet.....	87
9.7 Kasvisruoka.....	88
9.8 Reilun kaupan pisteet.....	89
9.9 Ympäristöpassi.....	89
9.10 Muut toimenpiteet.....	89
10 Toimistot	90
10.1 Ympäristöselvitys.....	90
10.2 Energiansäästö.....	90
10.3 Toimiston hankinnat.....	91
PISTEET:	
10.4 Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet.....	92
10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen.....	92
10.6 Green Office.....	92
10.7 Muut toimenpiteet.....	92

11 Hautausmaat ja viheralueet	93
11.1 Ympäristöselvitys.....	93
11.2 Hoito-ohjeet ja koulutus.....	94
11.3 Perennahoito.....	97
PISTEET:	
11.4 Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi.....	97
11.5 Luonnonmukaisen hoidon alueet.....	97
11.6 Perennat ja muut istutukset.....	97
11.7 Haitallisista torjunta-aineista luopuminen.....	97
11.8 Kasteluveden vähentäminen.....	98
11.9 Vähäpäästöiset työkonet.....	98
11.10 Lajistokartoitukset.....	99
11.11 Muut toimenpiteet.....	99
12 Leiri- ja kurssikeskukset	100
12.1 Ympäristöselvitys.....	100
12.2 Ympäristöohjelma.....	101
12.3 Jätevesien käsittely.....	101
12.4 Luontonarvojen suojeleminen.....	102
PISTEET:	
12.5 Pesäpöntöt ja luontopolut.....	102
12.6 Vapaaehtoiset suojelukohteet.....	103
12.7 Leirikeskusten ympäristöohjeet.....	103
12.8 Muut toimenpiteet.....	103
13 Metsät	105
13.1 Metsälain ympäristönormien noudattaminen.....	106
13.2 Luonnonsuojelulain noudattaminen.....	107
13.3 Metsien sertifiointi.....	108
PISTEET:	
13.4 Osallistuva metsäsuunnittelu.....	108

13.5 Vastuuhenkilöiden koulutus.....	108
13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnon-suojelualueen perustaminen.....	109
13.7 METSO-ohjelma.....	109
13.8 Perintömetsä.....	109
13.9 Metsien ja soiden ennallistaminen.....	110
13.10 Kesähakkuiden lopettaminen.....	110
13.11 Uhanalaisten lajien inventointi.....	111
13.12 Eriakenteinen metsänhoito.....	111
13.13 Muut toimenpiteet.....	111
14 Liikenne	112
14.1 Liikenneselvitys.....	112
14.2 Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto.....	113
14.3 Ympäristöominaisuudet hankinnoissa.....	114
14.4 Polttoaineen valinta.....	114
PISTEET:	
14.5 Taloudellisen ajotavan koulutus.....	115
14.6 Kimpakyydit ja yhteiskuljetukset.....	115
14.7 Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen.....	116
14.8 Toimintojen logistiikan kehittäminen.....	116
14.9 Vähäpäästöiset kulkuneuvot.....	116
14.10 Muut toimenpiteet.....	117

Liite 1:

Tarkistustaulukko: Tiivistelmä ympäristödiplomin kriteereistä.....	117
Taulukot.....	118

Esipuhe

Ympäristödiplomi on täyttänyt kymmenen vuotta. Käsillä on sitä koskevan käsikirjan kolmas laitos, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012.

Seurakunnat ja seurakuntayhtymät ovat tarttuneet ympäristöhaasteeseen ilahduttavasti. Jo lähes kaikilla suurimmilla seurakunnilla ja -yhtymillä on diplomi. Sellaisia ovat mm. Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku ja Kaarina, Tampere sekä Rovaniemi. Erityisesti on kunnostautunut hiippakunnista pohjoisin: Oulu. Monet pienemmät seurakunnat ovat myös mukana.

Seurakunnat ovat ymmärtäneet tehtävän tärkeyden.

Ympäristötyö ja vastuun kantaminen luomakunnasta nousevat suoraan kirkon uskon perusteista. Ensimmäinen uskonkappale vakuuttaa, että Jumala antaa hyvät lahjansa luomansa kautta. Se on kiitollisuuden ja aktiivisen huolenpidon lähtökohta.

Kirkko on sovinnon ja sovituksen merkinä maailmassa, joka on monin paikoin särkynyt. Tämä koskee myös suhdetta luomakuntaan. Kantaessaan vastuuta ympäristökysymyksissä kirkko toteuttaa ominta tehtäväänsä.

Kirkon arvoja ovat pyhän kunnioittaminen, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus ja totuudellisuus. Vastuullisuuteen ja pyhän kunnioittamiseen kuuluu, että huolehdimme lähimmäisistämme, varjelemme luomakuntaa, käytämme kaikkia luonnonvaroja vastuullisesti ja tavoittelemme kohtuullisuutta elämäntavoissa.

Kirkon ympäristödiplomi on räätälöity seurakuntien tarpeisiin ja auttaa niitä kantamaan ympäristövastuuta. Diplomin saamiseksi tehtävällä työllä on myös muita hyviä vaikutuksia. Se saa eri työntekijäryhmät työskentelemään yhdessä. Keskeisiä asiantuntijoita ovat mm. puutarhurit, siivoajat, kiinteistö- ja talouspuolen työntekijät. Usein seurakuntalaisilla on tärkeitä asiantuntijarooleja vaikkapa ympäristötyöryhmässä. Diplomin työstäminen myös tekee sen kanssa toimivista parempia ympäristökysymysten tuntijoita ja linkittää seurakunnan oman paikkakuntansa ympäristötoimijoihin.

Toivotan kaiken luojan ja ylläpitäjän, kolmiyhteisen Jumalan, siunausta seurakuntien työlle luomakunnan ja ympäristön hyväksi. Toivon, että seurakunnat pitäisivät edelleen kunniasianaan hankkia Kirkon ympäristödiplomi.

*Kari Mäkinen
Arkipiispa*

Lukijalle

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012 on kirjan ja samalla järjestelmän kolmas laitos. Kirkkohallitus perusti diplomin kevättalvella 2001, ja vuonna 2005 ilmestyi uudistettu laitos.

Kirkon ympäristödiplomi on seurakuntia varten suunniteltu väline, joka auttaa niitä kantamaan vastuuta luomakunnasta ja kehittämään toimintaansa ympäristöystävälliseksi. Kirkon ympäristödiplomi on kirkkohallituksen hyväksymä, kirkon oma ympäristöjärjestelmä, joka toimii samaan tapaan kuin muut viralliset järjestelmät.

Vastuun kantaminen luomakunnasta on osa kristillistä uskoa. Jumala lahjoittaa meille kaiken kauniin ympärillämme. Se herättää meissä kiitollisuuden, kunnioituksen ja halun pitää koko luomakunnan yhteisestä kodista, maapallosta, hyvää huolta.

Käsikirja 2012:ssa on otettu huomioon seurakunnilta, diplomin auditoijilta ja eri yhteistyötahoilta saatu palaute. Lämmin kiitos siitä! Samoin kiitämme avusta teologian tohtori Pauliina Kainulaista, yliarkkitehti Antti Pihkalaa sekä Porvoon ja Oulun hiippakuntien ympäristötyöryhmiä.

Käsikirjaan on aiempaa vahvemmin sisällytetty ilmastonmuutoksen hillitsemiseen tähtäävät toimet kesällä 2008 hyväksytyin kirkon ilmasto-ohjelman Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus mukaisesti. Kokonaan uutta on seurakuntia varten kehitetty hiililaskuri, joka auttaa niitä arvioimaan kasvihuonekaasupäästöjään ja asettamaan sekä seuraamaan vähennystavoitteita. Ilmastonmuutoksen ohella erityistä huomiota on kiinnitetty ympäristökasvatukseen. Kirjassa on vähennetty turhaa toistoa ja luettavuutta on parannettu. Käsikirjasta saa jo hyvän kuvan lukemalla kolme ensimmäistä lukua ja mahdollisen oman vastuualueen luvun.

Kokemuksen mukaan diplomin työstäminen seurakunnassa on antoisaa. Se yhdistää työntekijöitä sekä omana tiiminä että yhteistyössä mukana olevien seurakuntalaisten kanssa.

Diplomin toimittajana on ollut kirkkohallituksen asettama kirkon ympäristöasioiden seurantaryhmä. Sen puheenjohtajana on Mikkelin hiippakunnan hiippakuntadekaani Ouri Mattila, sihteerinä Kirkkohallituksen yhteiskuntatyön sihteerinä Ilkka Sipiläinen ja jäsenenä hautustoimen päällikkö, puutarhaneuvos Risto Lehto, biologi Marja-Liisa Leinonen, talouspäällikkö Riitta Kukkohovi-Colpaert, Suomen luonnonsuojeluliiton viestintäpäällikkö Matti Nieminen, meteorologi Laura Riuttanen ja erityisavustaja Pauli Välimäki. Kutsuttuna asiantuntijana on työhön osallistunut Kirkkohallituksen maankäyttöpäällikkö Harri Palo. Leinonen toimitti Käsikirjaa päätoimisesti maaliskuun 2011 ajan.

Antoisaa työskentelyä!

Kirkon ympäristöasioiden seurantaryhmä

1 Kirkon ympäristödiplomi

1.1 Miksi kirkon ympäristödiplomi?

Ympäristökysymykset koskettavat hyvin käytännöllisesti seurakunnan toimintaa. Kiinteistönhoidossa käytetään paljon energiaa, vettä, kemikaaleja ja tuotetaan jätteitä. Seurakuntatilojen rakentamisessa muokataan ympäristöä ja kulutetaan luonnonvaroja. Metsien, hautausmaiden ja viheralueiden hoidossa vaikutetaan suoraan luonnon elinehtoihin. Eri tuotteilla on erilaisia ympäristövaikutuksia, niinpä hankintoja tehtäessä voidaan vaikuttaa myös kulutuksen ympäristökuormaan.

Lainsäädäntö edellyttää ympäristövaikutusten huomioon ottamista niin rakentamisessa, kiinteistönhoidossa, jätehuollossa kuin metsänhoidossa. Se onnistuu parhaiten kokonaisvaltaisen ympäristöjärjestelmän avulla. Siksi seurakunnille on laadittu oma ympäristöjärjestelmä, kirkon ympäristödiplomi. Se minimoi riskit, ennakoivat tulevat tilanteet ja tarjoaa työkalut toimintojen jatkuvaan kehittämiseen. Tämä on pitkällä tähtäimellä myös taloudellisesti järkevä ja säästöjä tuova toimintatapa.

Ympäristöasiat liittyvät myös moniin seurakunnan tehtäväalueisiin. Leirikeskukset sijaitsevat luonnon helmassa. Leireillä, rippikoulussa ja kursseilla seurakunta voi tarjota jäsenilleen kosketuksen lähiluontoon ja kasvattaa heitä luomakunnan varjeluun. Ympäristönäkökulma voi liittää seurakunnan opetuksen ja julistuksen seurakuntalaisten arkeen ja lähiympäristön ongelmiin. Vain olemalla esimerkil-

linen omissa toiminnoissaan voi seurakunta olla uskottava saarnatessaan ihmisen tehtävästä luomakunnan viljelijänä ja varjelijana. Ympäristövastuun lisäksi järjestelmään on otettu mukaan myös kulttuuriseen kestävytyteen liittyviä sekä joitain sosiaalisen vastuun piiriin kuuluvia asioita kuten esimerkiksi kansainvälinen diakonia, vastuullinen sijoittaminen ja Reilun kaupan tuotteet.

Kirkon ympäristödiplomi on vapaaehtoinen järjestelmä, jonka avulla seurakunta voi parantaa ympäristöasioiden hoidon tasoa, mutta myös muutoin tehostaa toimintaansa. Se korostaa sekä seurakunnan johdon, henkilöstön että seurakuntalaisten vastuuta. Toiminnan lähtökohtana on seurakunnan johdon – kirkkoneuvoston tai seurakuntayhtymässä yhteisen kirkkoneuvoston – ilmaisema tahtotila: meidän seurakuntamme haluaa olla esimerkillinen suhteessa luontoon ja ympäristöön.

Toimiva ympäristöjärjestelmä johtaa siihen, että seurakunnan toimintaan osallistuvat tietävät oman toimintansa ympäristövaikutukset ja myös mahdollisuutensa vaikuttaa kehitykseen. Useissa seurakunnissa 1990-luvun alussa laaditut ympäristöohjelmat unohtuivat vähitellen juuri sen vuoksi, että ohjelmien toteuttamista ei nivelletty osaksi seurakunnan toimintarutiineja. Kirkon ympäristödiplomi sitoo ympäristöasiat osaksi seurakunnan normaalia hallintoa ja toimintaa.

Ympäristödiplomilla:

- Toteutamme luomakunnan viljelyn ja varjelun tehtävää.
- Turvaamme ympäristön elinkelpoisuutta.
- Vaalimme luonnon monimuotoisuutta.
- Hillitsemme ilmastonmuutosta.
- Kilvoittelemme irti sanojen ja tekojen ristiriidasta.
- Edistämme ennakoivaa ympäristöajattelua: tee jo tänään sitä mitä laki vaatii huomenna.
- Etsimme kustannussäästöjä.
- Tehostamme toimintoja ja resurssien käyttöä: lämpöhukka ja jätteet kertovat voimavarojen tuhlauksesta.
- Nivomme ympäristöasiat osaksi normaalia toimintaa.
- Tavoittelemme jatkuvan parantamisen ideaalia.

1.2 Mitä se on?

Kirkon ympäristödiplomi on kirkkohallituksen myöntämä todistus seurakunnalle, joka on sitoutunut kehittämään toimintaansa ympäristön kannalta jatkuvasti paremmaksi. Diplomin saa seurakunta, joka ottaa käyttöön kirkon toimintoja varten laaditun ympäristöjärjestelmän ja täyttää ympäristödiplomin kriteerit. Asian varmentaa tuomiokapitulin valtuuttama audittoija. Ympäristödiplomin myöntää kirkkohallitus.

Seurakuntayhtymissä diplomi myönnetään yhtymälle, ei yksittäisille seurakunnille. Diplomi voidaan myöntää myös kirkon keskus- ja hiippakuntahallinnon eri yksiköille. Ympäristödiplomi on määräaikainen, se on voimassa myöntämivuoden lop-

puun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusittaisa diplomi on voimassa viisi lisävuotta edellisen voimassaolovuoden päättymisestä lukien. Sen jälkeen sitä on haettava uudelleen.

Ympäristödiplomi tarjoaa seurakunnalle työkalun ympäristöajattelun huomioon ottamiseksi kaikessa toiminnassa. Ympäristödiplomin avulla seurakunta tunnistaa oman toimintansa ympäristövaikutukset, asettaa tavoitteet ympäristöhaittojen vähentämiseksi sekä organisoii tehtävät ja seurannan tavoitteiden saavuttamiseksi.

Järjestelmän avulla voidaan tehostaa seurakunnan hallintoa, toimintaa ja taloudenpitoa yleisestikin. Diplomi noudattelee virallisten laatujärjestelmien periaatteita: suunnittele, tee, tarkista, korjaa. Diplomin rakenne mukailee kansainvälisten ympäristöjärjestelmien (ISO 14001 ja EMAS) rakennetta, mutta vaatimukset on sovellettu seurakuntien olosuhteisiin. Sitä kehittää ja siitä vastaa kirkkohallituksen asettama kirkon ympäristöasioiden seurantaryhmä. Kirkkohallituksessa ympäristöasioista vastaa yhteiskuntatyön sihteeri.

Koska seurakunnat eroavat toisistaan sijaintinsa, kokonsa ja toimintamallinsa perusteella, myös ympäristödiplomin vaatimukset ovat joiltain osin erilaisia pienille ja isoille seurakunnille, samoin seurakuntayhtymille on eräitä erityissovellutuksia. Ne mainitaan tekstissä kunkin asiakohdan yhteydessä. Pienet seurakunnat voivat myös tehdä yhteistyötä diplomin hakemisessa.

Ympäristödiplomi edellyttää, että kirkkoneuvosto tai seurakuntayhtymässä yhteinen kirkkoneuvosto asettaa ympäristödiplomia valmistelevalle työryhmän, joka tekee arvion seurakunnan toiminnan ympäristövaikutuksista (ympäristökatselmus) ja

suunnitelman parannustoimenpiteistä (ympäristöohjelma). Kirkkoneuvosto hyväksyy ympäristöohjelman, ja siinä olevat ympäristötavoitteet otetaan osaksi seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Tehdyistä toimenpiteistä raportoidaan osana toimintakertomusta tai muulla sovitulla tavalla.

Kirkon ympäristödiplomissa:

- Seurakunnan päättävät elimet sitoutuvat ympäristötyöhön.
- Tunnetaan oman toiminnan ympäristövaikutukset.
- Määritetään selkeät vastuut ja valtuudet.
- Asetetaan tavoite: ympäristön tilan jatkuva parantaminen.
- Toimintaa valvotaan luotettavasti.
- Varaudutaan riskeihin.

Kuva: Teemu Kiiskinen

2 Ympäristödiplomin teologiaa

Luomakunnan varjelemisen kehoitus koskee jokaista kristittyä ja seurakuntaa. Ympäristövastuun juuret ovat syvällä kristillisen perinteen maaperässä. Raamattu muistuttaa, että maa on Herran ja ihmisen tehtävä on huolehtia kaikesta luodusta. Luterilainen perinteemme korostaa sitä, miten Jumala lahjoittaa meille kaiken kauniin ympärillämme. Sen ymmärtäminen herättää kiitollisuutta ja saa suhtautumaan Jumalan hyviin lahjoihin kunnioituksella.

Kristityt ympäri maailmaa ovat havahtumassa sen haasteen suuruuteen, jonka luonnon tasapainon järkkäminen asettaa. Tässä tilanteessa ei kannata takertua syyllisyydentunteeseen tai pelkoon, vaan etsiä syvimpiä hengellisiä voimälähteitä. Ne löytyvät Jumalan lupauksista, jotka pitävät toivoa yllä. Voimaa elämäntavan muutokseen voi ammentaa yhteenkuuluvuuden tunteesta kaiken luodun kanssa ja rakkaudesta siihen. Rakkaus saa liikkeelle, etsimään konkreettisia tapoja palauttaa kadotettu tasapaino.

Ympäristödiplomi on yksittäisen seurakunnan mahdollisuus tehdä sanat eläviksi ja osoittaa rakkautta luomakuntaa kohtaan.

Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus

Ympäristödiplomilla on samat hengelliset ja teologiset lähtökohdat kuin kirkkomme ilmasto-ohjelmalla Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus. Ympäristöongelmat eivät ole ainoastaan teknisiä kysymyksiä, vaan perimmältään kyse on ihmisen suhteesta luomakuntaan ja suhteesta Jumalaan. On sanottu,

että ilmastonmuutos ja muut ympäristöongelmat ovat oire ihmisen moraalisesta ja hengellisestä häiriötilasta. Kun ihminen kuvittelee olevansa kaiken keskipiste ja mitta, hän on järkyttänyt maapallon herkkää tasapainoa toimillaan. Kristillisissä kirkoissa on koittanut katumuksen ja mielenmuutoksen aika kohti ekologisempaa ajattelua ja elämäntapaa.

Ekologisten haasteiden edessä on palattava kristillisen perinteen kokonaisvaltaisiin lähtökohtiin. Tarvitaan sellaisia tapoja sanoittaa vanhaa sanomaa, joilla on voimaa muuttaa ajattelutapoja.

Luterilainen perinteemme korostaa, että todellisuuden ydin on lahjoittava rakkaus. Jumalan lahjoittava rakkaus pitää koko kosmoksen koossa ja tekee sen eläväksi. Jumala toimii luomakunnassaan Luojana, Pelastajana ja Henkenä.

Jumala on läsnä luodussaan Luojana ja Pyhänä Henkenä. Koska luomakunta on pyhän Jumalan läsnäolon paikka, se on pyhä ja kunnioituksen arvoinen. Luomakunnan pyhyys tulee sen Luojan pyhydestä; Jumala on yhtä aikaa hyvin lähellä kaikessa luodussaan ja sen tuolla puolen, mittaamattomasti luotuaan suurempi. Kyse ei ole panteismista eli siitä, että kaikki olisi jumalaa. Luomakunnan pyhyden taju asettaa ihmisen ahneudelle rajat. Sitä mikä on pyhää, ihminen lähestyy ihmetellen ja kunnioittaa sen koskemattomuutta.

Jumala pelastajana kantaa huolta köyhimmistä. Jeesus Kristus toi kärsimyksellään, kuolemallaan ja ylösnousemuksellaan pelastuksen, joka koskettaa

ihmistä, ihmisyyhteisöjä ja koko luomakuntaa. Armon varassa kristitty jaksaa kohdata elämän suurikin haasteet ja nähdä toivoa. Jeesukselle keskeinen lähimmäisenrakkauden periaate kehottaa kantamaan huolta maailman köyhistä, joiden elämää ympäristöongelmat pahimmin vaikeuttavat. Jeesuksen julistus Jumalan valtakunnasta merkitsee tänään muun muassa pyrkimistä oikeudenmukaisuuteen ja kohtuuteen.

Pyhänä Henkenä, Pyhittäjänä, Jumala auttaa ihmisiä tunnistamaan tuhoavan synnin, mutta myös elämää ylläpitävät ja pelastavat lahjat. Hän ohjaa ihmisiä käyttämään niitä oikein eli pitämään huolta kaikista luoduista. Pyhä Henki on eläväksi tekevä ja yhdistää kristityt toisiinsa ja koko luomakuntaan.

Kiitollisuus. Monille suomalaisille Jumalan kohtaaminen luonnon hiljaisuudessa ja kauneudessa on tärkeä osa hengellisyyttä. Luonnon keskellä herää kiitollisuus Luojan lahjoista. Hiljaisuus ja rukous antavat voiman ja suunnan käytännön teoille. Kristityn elämässä on hyvä olla sekä hiljentymistä luonnon temppelissä että yhdessä toisten kristittyjen kanssa kirkossa, Sanan ja sakramenttien äärellä.

Kunnioitus. Kristilliseen perinteeseemme kuuluu taju kolmiyhteisen Jumalan yhteydestä luomakuntaansa ja siitä kumpuava luonnon kunnioitus. Kokemus luomakunnan pyhydestä voi muuttaa koko kulttuuriamme ekologisemmaksi. Kristillinen usko on vastakulttuurista kohtuuttomalle kulutuskeskeisyydelle, jota maapallon luonto ei kestä.

Kohtuus. Kristilliseen uskoon kuuluu yksinkertainen elämäntapa, jossa olennaiset asiat erottuvat. Jeesuksen julistus merkitsee kutsua kokonaisval-

taiseen elämänmuutokseen ja jatkuvaan kilvoitteluun. Kirkolla ja sen jokaisella seurakunnalla on profeetallinen tehtävä kutsua ihmisiä tällaiseen hengelliseen uudistumiseen. Kirkko ja sen seurakunnat omilla paikkakunnillaan ovat yhteiskunnallisia arvovaikeuttajia, joiden viestiä kuunnellaan. Niiden tulee korottaa äänensä köyhimpien ihmisten ja koko luomakunnan tulevaisuuden puolesta. On välttämätöntä, että kristityt yhdistävät tässä tehtävässä äänensä keskenään ja muiden uskontojen edustajien kanssa.

Teologia ja seurakunnan käytännön ratkaisut

Kirkossamme ollaan heräämässä siihen, miten tärkeä osa seurakunnan hengellistä perustehtävää on huolehtia luomakunnasta. Ei ole enää mahdollista sanoa, että ympäristötyö on jotain kehällistä, josta voi tiukkoina aikoina luistaa. Ympäristövastuun perusteet nousevat uskostamme kolmiyhteisen Jumalaan ja hänen Raamatussa antamistaan käskyistä. Motivaatio ympäristötyöhön löytyy myös kiitollisuudesta sekä rakkaudesta luomakuntaan.

Kun seurakunnassa kiinnitetään huomiota työn ekologisuuteen ja valmistaudutaan hankkimaan ympäristödiplomia, on hyvä palata juurille, ympäristövastuun teologiaan. Monissa kysymyksissä kirkon omat lähtökohdat antavat työlle lisää ulottuvuuksia: esimerkiksi metsänhoidossa korostuvat taloudellisten arvojen lisäksi ekologiset ja metsän hengelliseen merkitykseen ja virkistyskäyttöön liittyvät arvot. Ympäristökasvatuksessa kirkon sanomasta nousee tärkeitä toivon näköaloja, julistustyössä kirkolla on profeetallista sanottavaa.

Jumala, armossasi, muuta maailma

Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskokous Brasilian Porto Alegressa vuonna 2006 ei päättynyt viralliseen julkilausumaan, vaan kutsuun rukoukseen. Tämä kutsu koskettaa myös jokaista suomalaista seurakuntaa. Välttämättömän mielenmuutoksen lähde voi olla vain Jumala armossaan.

*Armon Jumala,
käännyimme puoleesi rukoillen,
koska sinussa me löydämme yhteyden:
Sinä olet yksi Jumala – Isä, Poika ja Pyhä Henki,
johon me uskomme,
sinä yksin annat meille voimaa hyvään,
sinä lähetät meidät kaikkeen maailmaan työhön
ja palveluun Kristuksen nimessä.*

*Tunnustamme sinun ja kaikkien ihmisten edessä:
Me olemme olleet arvottomia palvelijoita.
Me olemme väärinkäyttäneet
ja kohdelleet kaltoin luomakuntaasi.
Me olemme eripuraisuutemme vuoksi
vahingoittaneet toisiamme kaikkialla.
Usein emme ole kyenneet ryhtymään
päätäväisiin toimiin
ympäristön tuhoamista, köyhyyttä, rotusortoa,
kasteihin jakamista, sotaa
ja kansanmurhia vastaan.*

*Anna meille anteeksi, Jumala
ja opeta meidät antamaan anteeksi toisillemme.*

■ Lue lisää kirkkomme ympäristöteologiasta:
Kirkon ilmasto-ohjelma Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus
<http://evl.fi/ilmasto-ohjelma>

Jumala, armossasi, muuta maailma.

*Jumala, kuule luomakunnan huuto,
vesien huuto, ilman, maan
ja kaikkien elävien olentojen;
Jumala, johda kaikkia vallankäyttäjiä
tekemään eettisesti kestäviä päätöksiä.*

Jumala, armossasi, muuta maailma.

*Avaa sydämemme rakastamaan ja näkemään,
että kaikki ihmiset on luotu sinun kuvaksesi
huolehtimaan luomakunnasta
ja puolustamaan elämää
sen kaikessa ihmeellisessä monimuotoisuudessa.
Muuta meidät antaaksemme itsemme
niin, että voimme olla sinun kumppaneitasi
muutoksen tekemisessä.*

*Jumala, armossasi, muuta maailma.
Aamen.*

(Katkelmia rukouksesta, suom. Ilkka Sipiläinen)

Kuva: Janne Miettinen

3 Ympäristödiplomin hakuprosessi ja järjestelmän laadinta

Minimi	Pisteet
3.1 Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä 3.2 Sisäinen ympäristökatselmus 3.3 Ympäristöohjelma 3.4 Seuranta 3.5 Johdon sitoutuminen 3.6 Ympäristövastaavan ja -työryhmän nimittäminen 3.7 Henkilöstön koulutus 3.8 Pisteet ja tarkistustaulukko 3.9 Auditointi 3.10 Diplomin uusiminen	3.11 Tehtäväalueiden ympäristövastaavat, 1–5 pistettä 3.12 Lisäkoulutus, 1–5 pistettä 3.13 Viestintä, 1–5 pistettä 3.14 Oma väliauditointi, 2–10 pistettä 3.15 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

Hakuprosessi, myöntäminen ja voimassaolo

1. Kirkkoneuvosto tai seurakuntayhtymässä yhteinen kirkkoneuvosto päättää diplomin hakemisesta, nimeää vastuuhenkilön ja asettaa työryhmän valmistelemaan asiaa.
2. Työryhmä tekee ympäristökatselmuksen ja laatii ympäristöohjelman, jonka kirkkoneuvosto (yhteinen kirkkoneuvosto) hyväksyy. Ympäristöohjelma laaditaan diplomin vaateiden mukaisesti siten, että seurakunta täyttää kaikki minimikriteerit ja niiden lisäksi koossa on vähintään 100 pistettä.
3. Kirkkoneuvosto (yhteinen kirkkoneuvosto) nimeää ympäristövastaavan ja asettaa ympäristö-

työryhmän sekä pyytää hiippakunnalta auditointia. Auditoinja katselmoi seurakunnan ja toteaa, täyttääkö se diplomin vaatimukset. Auditoinja voi pyytää lisäselvityksiä ja osoittaa kohteet, jotka vaativat toimenpiteitä ennen kun katselmus voidaan hyväksyä.

4. Auditoinja antaa lausunnon tuomiokapitulille, joka esittää kirkkohallitukselle ympäristödiplomin myöntämistä seurakunnalle.
5. Kirkkohallitus päättää ympäristödiplomin myöntämisestä seurakunnalle.

Kirkkohallitus myöntää ympäristödiplomeja tarpeen mukaan kaksi kertaa vuodessa joului- ja huhtikuukaudessa.

Ympäristödiplomi on voimassa myöntämisen

vuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusittaessa diplomi on voimassa viisi lisävuotta lukien edellisen voimassaolovuoden päättymisestä.

Kun diplomin saaneeseen seurakuntatalouteen liitetään seurakunta, jolla ei ole diplomia, tulee dip-

lomiseurakunnan ympäristöohjelma ottaa käyttöön koko uudessa seurakuntayhtymässä tai seurakunnassa. Siinä tapauksessa diplomi on edelleen voimassa. Sisäinen ympäristökatselmus, siltä osin kuin sitä ei ole aiemmin tehty, tulee tehdä viimeistään diplomin uusintahaun yhteydessä.

Ympäristödiplomin laadinta- ja hakuprosessi

3.1 Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä

Kirkkoneuvosto tai seurakuntayhtymässä yhteinen kirkkoneuvosto tekee päätöksen ympäristödiplomin hakuprosessin käynnistämisestä. Se asettaa vastuhenkilön ja ympäristötyöryhmän valmistelemaan asiaa.

Työryhmän kokoonpano on seurakunnan päätettävissä, mutta ryhmään tulisi valita eri tehtäväluiden työntekijöitä. Koska moni toimenpide vaatii budjettipäätöksen tai varoja, on työryhmässä syytä olla taloushallinnon edustaja. Myös kiinteistönhoidon edustaja on hyvä valita, koska monet parannustoimet liittyvät kiinteistöjen energian ja veden kulutukseen, jätehuoltoon ja siivoustoimeen. Mikäli seurakunnalla on paljon metsää, niiden hoidosta vastaavan henkilön mukanaolo on perusteltua. Myös seurakunnan eri työmuotojen piiristä (esim. kasvatusta ja nuorisotyö) kannattaa valita työryhmään jäseniä.

Työryhmään voidaan valita asiantuntijoiksi myös luottamushenkilöitä tai muita seurakuntalaisia. Diplomityöskentely tarjoaa mahdollisuuden aktiiviseen ja palkitsevaan seurakuntalaisuuteen. Asiantunteumuksen ja tuloksellisuuden kannalta on eduksi, että työryhmän jäsenillä on elävää kiinnostusta ympäristöasioita kohtaan ja omakohtaista harrastusta aihepiiriin. Toisaalta kokemuksen mukaan innostus kasvaa työskentelyn myötä.

Puheenjohtajaksi on hyvä valita kirkkoneuvoston tai -valtuuston jäsen, jotta tiedonkulku ja yhteydet toimivat luontevasti. Työryhmään voidaan pyytää jäseneksi myös esimerkiksi kunnan ympäristösihteerin tai paikallisen luonnonsuojeluyhdistyksen puheenjohtaja. Näin saadaan mukaan sidosryhmien

asiantuntemus alusta lähtien. Toinen mahdollisuus on pyytää sidosryhmien edustajia kuultavaksi työryhmän kokouksiin.

Ryhmän sihteeriksi on syytä valita seurakunnan työntekijä, joka voi työaikana valmistella kokouksia ja kirjoittaa esityksiä.

Ympäristödiplomin prosessissa on kyse seurakunnan toiminnan kehittämistä. Se tarvitsee onnistuakseen johdon tuen ja sitoutumisen. Kyseessä ei ole harrastus, vaan työtehtävä, jolle tulee osoittaa sen tarvitsemat resurssit.

Ympäristötyöryhmän työ alkaa ympäristökatselmuksen tekemisellä. Sen pohjalta laaditaan ympäristöohjelma, jossa on asetettu seurakunnan ympäristötavoitteet. Työryhmän työlle kannattaa asettaa takaraja (esim. puolesta vuodesta vuoteen), jolloin työryhmän on jätettävä esityksensä kirkkoneuvostolle. Asian käsittely tuomiokapitulissa (sisältää auditoinnin) ja kirkkohallituksessa kestää noin kolme kuukautta.

3.2 Sisäinen ympäristökatselmus

Ympäristökatselmus tarkoittaa seurakunnan kaikkien toimintojen ympäristövaikutusten kartoittamista. Tämä edellyttää paljon selvitystyötä ja vie aikaa seurakunnan koosta ja aiemmasta pohjatyöstä riippuen muutamasta kuukaudesta jopa vuoteen.

Katselmuksen voi tehdä eri tavoin. Työn laajuudesta ja paikallisista oloista riippuen katselmuksessa voidaan soveltaa ja yhdistellä seuraavia toimintatapoja:

- Työryhmä kutsuu kokouksiinsa eri tehtäväluiden vastuhenkilöitä ja selvittää asioita

heidän kanssaan. Sihteerin laatii tämän pohjalta alustavan tekstin katselmusraportiksi.

- Työryhmä käy tutustumassa isoimpiin kohteisiin, kuten leirikeskuksiin, hautausmaihin tai tärkeimpiin kiinteistöihin.
- Työryhmä voi delegoida selvitysten tekemisen ulkopuoliselle asiantuntijalle ja ottaa työtä ohjaavan roolin. Tällöin tämä henkilö haastattelee tehtäväluiden vastuhenkilöitä. Yksi mahdollisuus on teettää ympäristökatselmus yhteistyössä esimerkiksi ympäristöalan oppilaitosten ja opiskelijoiden kanssa ja saada näin lisää asiantuntemusta hankkeeseen.
- Työryhmä tai henkilö, jolle selvityksen tekeminen on annettu, tutustuu tarpeellisiin asiakirjoihin ja kirjallisuuteen. Ympäristödiplomin aineisto toimii hyvänä tarkistuslistana. Työryhmän jäsenet voivat jakaa selvitysvastuuta toisilleen siten että kukin perehtyy siihen tehtävälueeseen, jonka tuntee parhaiten. Joissain seurakunnissa katselmuksen kirjoittajana on toiminut luottamushenkilö.

Asiakirjoja, joihin ympäristökatselmusta tehdessä joudutaan todennäköisesti perehtymään, ovat esimerkiksi:

- a. Seurakunnan aiemmat ympäristöohjelmat ja diplomiat uudelleen haettaessa seurakunnan mahdollisesti itse tekemän väliauditoinnin raportti
- b. Toiminta- ja taloussuunnitelmat

- c. Rakennus- ja investointisuunnitelmat, kiinteistöstrategia sekä maankäyttösuunnitelma
- d. Toimintakertomukset ja tilinpäätökset
- e. Metsäsuunnitelma ja mahdolliset luontokartoitukset
- f. Luonnonsuojelulain nojalla suojellut ja/tai valtiolle myydyt suojelukohteet (METSO yms.)
- g. Kiinteistöjen energiankulutuksen seurantaraportit, vedenkulutustiedot
- h. Hankintaohje
- i. Matkustussääntö, mahdolliset matkustustilastot
- j. Kunnan jätehuolto- ja ympäristönsuojelumääräykset
- k. Jättemäärien, -lajien ja -kustannusten seurantaraportit
- l. Kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteet
- m. Seurakunnan (ympäristö)kasvatustyötä ohjaavat asiakirjat, periaatteet tms.

Tarkoitus ei ole, että kaikki asiakirjat kahlataan läpi, vaan että näistä etsitään tarpeelliset faktat kun eri toimintoja kartoitetaan.

Ympäristökatselmus on raportti, jossa selvitetään ne asiat, jotka tässä käsikirjassa on otettu esille. Kaikki muutkin toiminnot, joilla on merkittäviä ympäristövaikutuksia, kartoitetaan. Asiat tulee esittää käsikirjan numerointi säilyttäen. Raporttia laadittaessa käytetään hyväksi kirkon verkkopalvelusta <http://sakasti.evl.fi/ymparistodiplomi> löytyviä lomakkeita. Raportin laajuus riippuu paljon seurakunnan koosta ja selvitettävien asioiden määrästä. Pienessä seurakunnassa se voi olla kymmenkunta liuskaa, isoissa seurakunnissa enemmän.

Pienet seurakunnat voivat tehdä yhteistyötä dip-

lomin hakemisessa teettämällä yhteistyössä asiantuntijalla ympäristökatselmuksen. Naapuriseurakuntien olosuhteet esimerkiksi maaseudulla ovat usein samankaltaiset, jolloin ympäristökatselmuksen tekeminen yhdessä on mahdollista. Tällöin

ympäristökatselmuksessa ja -ohjelmassa voi olla yhteinen osuus ja kunkin seurakunnan omat osuudet. Kukin seurakunta hyväksyy myös tällaisen yhdessä tehdyn ympäristöohjelman ja hakee diploma itsenäisesti.

■ Koulutusta aiheeseen

Kun diplomin hakua valmisteleva työryhmä aloittaa työskentelynsä, on syytä ensin pohtia, tarvitaanko koulutusta aihepiiriin ennen työhön ryhtymistä. Ympäristödiplomiin liittyvän aineiston avulla ryhmä tai vastaava voivat perehtyä omin päin aiheeseen. Myös koulutustapahtuma, jossa on ulkopuolinen alustaja, voi olla hyvä alku työlle. Alustajiksi soveltuvat mm. hiippakunnan kouluttamat auditoijat. Myös kunnan ympäristösihteeri, ELY-keskuksen työntekijät, ympäristödiplomiseurakuntien ympäristövastaavat, kirkon asiantuntijat tai ympäristöalan tutkijat ja opettajat ovat mahdollisia luennoitsijoita.

Koulutuksessa pohditaan käytännön asioiden lisäksi myös sitä, miten ympäristöasiat liittyvät uskomme ja Raamatun sanomaan. On tärkeää, että ympäristöjärjestelmää rakennettaessa on seurakunnan johdolla ja asiasta vastaavilla yhteinen näkemys ympäristötyön merkityksestä. Siksi tällaiseen keskusteluun kannattaa kutsua myös kirkkoneuvoston jäsenet.

Ympäristödiplomin auditoijat voivat työn alkaessa kertoa seurakunnan ympäristödiplomin

laatimisen periaatteista ja antaa käytännön vinkkejä työn toteuttamiseen. Heihin saa yhteyden hiippakunnan kautta. Työryhmä voi myös halutessaan perehtyä virallisiin ympäristöjärjestelmiin (joista voi pyytää kertomaan esimerkiksi jonkin ISO 14001 tai EMAS -sertifikaatin hankkineen yrityksen edustajan). Myös niistä voi saada hyviä virikkeitä.

Koulutus voidaan niveltää myös osaksi ympäristökatselmusta. Voidaan esimerkiksi järjestää päivän mittainen seminaari, jossa käydään läpi seurakunnan tärkeimmät tehtäväalueet pyydettyjen alustusten pohjalta. Alustajina voi olla sekä seurakunnan työntekijöitä että ulkopuolisia asiantuntijoita. Esimerkiksi kiinteistönhoidosta vastaava henkilö kertoo seurakunnan toimitilojen energian ja veden kulutuksesta ja jätehuollosta. Paikallisen energialaitoksen ja jäteyhtiön neuvojat voivat kommentoida ja antaa vinkkejä siitä, mihin suuntaan toimintoja voitaisiin kehittää. Näin uuden oppiminen ja ympäristökatselmuksen etenevät käsi kädessä.

3.3 Ympäristöohjelma

Ympäristöohjelma laaditaan sisäisen ympäristökatselmuksen pohjalta ja se sisältää seurakunnan ympäristötavoitteet. Ne ovat konkreettisia tavoitteita katselmuksessa ilmenneiden ongelmien ratkaisemiseksi. Tarkoitus ei ole kerta heitolla ratkaista kaikkia ongelmia, vaan edetä askel kerrallaan. Juuri sitä tarkoittaa jatkuvan parantamisen idea.

Ensin kannattaa keskittyä niiden kysymysten ratkaisemiseen, jotka on mainittu ympäristödiplomin minimikriteereissä. Ne ovat asioita jotka on oltava kunnossa, kun diploma haetaan.

Sitten voidaan esittää muita tavoitteita. Jokaisessa seurakunnassa on omia erityiskysymyksiä, joihin voidaan keskittyä. Ne ovat vapaasti valittavissa seurakunnan omien painotusten pohjalta. Näin seurakunta voi valitsemallaan tavalla kerätä pisteitä diplomivaatimusten saavuttamiseksi.

Käytännössä tavoitteet muotoutuvat ympäristökatselmuksen laadinnan myötä ja ovat luonteeltaan mahdollisimman konkreettisia. Katselmuksessa hahmottuvat seurakunnan toiminnan aiheuttamat keskeiset ympäristöhaitat. Samoin selvitetään seurakunnan toiminnan suurimmat hiilipäästöjen lähteet. Ne liittyvät yleensä rakennuksiin, liikkumiseen ja ruokaan. Näihin täytyy tavoitteen asettelussa keskittyä. Toisaalta on otettava huomioon käytännön mahdollisuudet saavuttaa tavoitteet. Epärealistisia tavoitteita ei ole syytä asettaa.

Ympäristöhaittojen lisäksi katselmuksen tuotuksiin kuuluu myös seurakunnan aiheuttamia ympäristöhyötyjä, joita voivat olla esimerkiksi ympäristökasvatus ja metsien luonnonhoitotoimet. Tavoitteeksi voidaan asettaa myös näiden toimien vahvistaminen.

Samalla kun tavoitteet asetetaan, on ratkaistava, kuka vastaa käytännössä tavoitteen saavuttamisesta. Toteutusvastuu on määriteltävä ympäristöohjelmassa. On huolehdittava, että ympäristövastuu jakaantuu tasaveroisesti eri tehtäväalueille ja organisaation tasoille. Tavoitteiden toteutuksessa tulisi olla mukana henkilöstö mahdollisimman laajasti. Vastuu ja resurssointivalta yhdessä auttavat tavoitteisiin pääsyä.

Henkilöstöä kannattaa myös osallistaa ympäristöohjelman ja toimenpiteiden suunnitteluun, sillä ihmiset sitoutuvat paremmin tavoitteisiin, joita ovat olleet itse asettamassa.

Tavoitteiden saavuttamiseksi on ohjelmassa asetettava myös aikataulu. Minimikriteerit ja valitut pisteet täytyy olla saavutettu kun diploma haetaan. Joidenkin vaatimusten osalta on myös hyväksytty se, että seurakunnassa on päätetty toteuttaa asia ja aikataulutettu se diplomin voimassaolovuosille; näin on tehty esimerkiksi energiakatselmuksen osalta. Kun diploma haetaan uudelleen, on varmistettava, että nämä tavoitteet on toteutettu.

Kun ympäristöohjelma alkaa olla valmis, niin suurissa seurakunnissa ja yhtymissä siitä pyydetään lausunnot eri tehtäväalueilta. Seurakuntayhtymässä on erityisesti huolehdittava, että yksittäiset yhtymän seurakunnat ovat tietoisia roolistaan ympäristödiplomihankkeessa ja ovat voineet osallistua asian valmisteluun. Lausuntojen pohjalta voidaan ohjelmaa vielä muokata.

3.4 Seuranta

Tapa, jolla ympäristöohjelmaan kirjattujen tavoitteiden saavuttamista seurataan, tulee määritellä ym-

päristöohjelmassa. Ympäristöohjelman toteuttamisesta on raportoitava vähintään kerran vuodessa seurakunnan toimintakertomuksessa, ympäristötyöryhmän toimintakertomuksessa tai muulla sovitulla tavalla. Näihin raportteihin liitetään lisäksi tiedot seurakunnan hiilijalanjäljen kehityksestä (ks. luku 4.4)

ja energiankulutusraportit (ks. luku 8.6).

On suositeltavaa, että diplomien voimassaoloajan puolesta välissä suoritetaan väliauditointi (ks. luku 3.14) ympäristötyön etenemisestä eri yksiköissä. Väliauditoinnin raporteista on iso apu valmisteltaessa ympäristödiplomien uusintaa.

Heinolan seurakunta sitoutui jatkuvaan parantamiseen

Heinolan seurakunta tarttui ympäristödiplomien haasteeseen ja ryhtyi keväällä 2008 valmistelemaan Kirkon ympäristödiplomien hakemista. Valmisteluprosessi piti sisällään kaikki seurakunnan toiminnot kattavan ympäristökatselmuksen, sen pohjalta laaditun ympäristöohjelman ja tuomiokapitulin suorittaman ulkoisen auditoinnin. Kirkkohallitus myönsi Kirkon ympäristödiplomien Heinolan seurakunnalle keväällä 2010. Vaikka diplomi on nyt saatu, työ ei päätty tähän, sillä sen soveltamisessa käytäntöön pitäydytään jatkuvan parantamisen ideologiassa ja se merkitsee, että ympäristötyö jatkuu edelleen.

Nyt käyttöön otettuja menetelmiä ja käytäntöjä noudatetaan parin vuoden ajan, jonka jälkeen niitä muokataan saadun kokemuksen ja palautteen mukaan. Samalla päivitetään ympäristöohjelma ja valmistellaan ympäristödiplomien uusimista vuosiksi 2014–2017. Näin me-

netellen myös kaikki mukana olevat toimijat sitoutuvat ympäristötyöhön. Ympäristöohjelman keskeisin tavoite on ohjata seurakuntalaisia ympäristövastuulliseen ajatteluun ja toimintaan. Toinen haaste on auttaa seurakunnan omia työntekijöitä ymmärtämään, että ympäristöasiat ovat osa jokaista toimintaa, ei mikään erillinen tehtävä tai lisätyötaakka.

Heinolan seurakunnan tekemä ympäristötyö ja sen mukanaan tuoma ympäristödiplomi on herättänyt laajaa positiivista huomiota. Diplomia on käytetty esimerkkinä Heinolan kaupungin järjestämässä kaupunkikivaseminaarissa, sitä on pyydetty esittelemään yhdistysten kokouksissa ja mediakin on ollut siitä erittäin kiinnostunut. Ympäristödiplomi on siis palvellut useita päämääriä ja edistänyt ympäristömyönteistä ajattelua ja ympäristöyhteistyötä erittäin laajalajaisesti.

3.5 Johdon sitoutuminen

Ympäristöjärjestelmän peruseriaatteisiin kuuluu, että niin yhteisön johto kuin työntekijät sitoutuvat ympäristötavoitteisiin. Kirkkoneuvosto sitoutuu ympäristötavoitteisiin hyväksyessään ympäristöohjelman. Kun kirkkoneuvosto on hyväksynyt ympäristöohjelman, se lähettää sen tiedoksi kirkkovaltuustolle.

Kirkkovaltuusto sitoutuu tavoitteisiin hyväksyessään keskeiset ympäristötavoitteet toiminta- ja taloussuunnitelmassa. Valtuusto myös hyväksyy ta-

lousarvioon ympäristöasioita koskevat määrärahat ja voi arvioida ympäristötavoitteiden toteutumista käsitellessään toimintakertomusta.

Ympäristöohjelmaan voi liittyä seurakunnan ympäristöstrategia. Se on lyhyt ja periaatteellinen sitoumus keskeisiin ympäristöperiaatteisiin ja ympäristöasioiden jatkuvan parantamisen ideaan. Sitä voidaan käyttää tiedottamisessa ja se voidaan liittää osaksi seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Erillistä ympäristöstrategiaa oleellisempaa on, että ympäristönäkökulma on liitetty eri tehtäväalueiden toimintasuunnitelmiin ja strategioihin.

Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän ympäristöstrategia

1. Kristilliseen uskoon kuuluu luomakunnan kunnioittaminen Jumalan tekona ja kiitollisuus tästä lahjasta. Se johtaa kohtuulliseen ja kestäväan elämäntapaan.
2. Ympäristöasioiden vastuullinen hoito on jokaisen seurakunnan ja yksikön johdon tehtävä. Otamme ympäristöasiat huomioon suunnittelussa, taloudessa ja toiminnassa osana päivittäistä päätöksentekoa. Yhteinen kirkkoneuvosto huolehtii niiden koordinoimisesta ja seurannasta, ja voi asettaa tähän toimikuntia ja työryhmiä.
3. Pyrimme ympäristökuormituksen minimoimiseen ja luonnonvarojen säästämiseen

- muuttamalla toimintatapojamme, vähentämällä kulutusta ja kiinnittämällä huomiota hankintojen ja toimintojen eettisyyteen.
4. Annamme henkilökunnalle suunnitelmallisesti ja säännöllisesti ympäristökasvatusta. Yhdessä turkulaisten ja kaarinalaisten kanssa pyrimme kasvamaan kristilliseen, luomakuntaa kunnioittavaan elämäntapaan.
5. Hengellinen toiminta tukee luottamusta siihen, että kaiken takana on Jumalan luova tahto ja rakkaus luomakuntaa kohtaan. Vastaamme Jumalan pelastavaan rakkautteen hoitamalla vastuullisesti Jumalan maailmaa.

3.6 Ympäristövastaavan ja -työryhmän nimittäminen

Kirkkoneuvosto nimittää seurakunnan / seurakuntayhtymän ympäristövastaavan joko ympäristöohjelman hyväksymisen yhteydessä tai jo aiemmin. Ympäristövastaavan tehtäviin kuuluu ympäristöohjelman tavoitteiden toteutumisen seuranta, henkilökunnan koulutus ja muut työnjaossa sovitut tehtävät. Ympäristövastaava voidaan nimetä määräajaksi, jolloin tehtävää voi vuorollaan hoitaa eri työaloja edustavat työntekijät. Ympäristövastaavan avuksi asetetaan ympäristötyöryhmä (ks. luku 3.11 Tehtäväalueiden ympäristövastaavat).

Seurakunnan ympäristövastaava huolehtii yhdessä tehtäväalueista vastaavien kanssa seuraavista tehtävistä:

1. Henkilökunnan ympäristökoulutus yhteistyössä koulutuksesta vastaavien kanssa.
2. Ympäristöohjelman toteutumisen seurannasta ja päivittämisestä huolehtiminen.
3. Seurakunnan oman ympäristökatselmuksen tekeminen diplomiasuissa.
4. Tiedotus henkilöstölle ja seurakuntalaisille yhteistyössä tiedotuksesta vastaavien kanssa.
5. Yhteistyö ympäristötyötä tekevien viranomaisten ja yhdistysten kanssa.
6. Ympäristölainsäädännön muutosten seuraminen.
7. Ympäristöepäkohtiin puuttuminen ja aloitteiden tekeminen omassa seurakunnassa.

Uusia työntekijöitä haettaessa tehtävään mahdollisesti kuuluvat ympäristövastaavan tehtävät on

hyvä kertoa jo hakuilmoituksessa ja sisällyttää ne osaksi tehtäväkuvaa ja palkkausta.

3.7 Henkilöstön koulutus

Ympäristödiplomissa edellytetään, että työntekijät tuntevat oman toimintansa ympäristövaikutukset ja pyrkivät minimoimaan ympäristöhaitat. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi on henkilöstölle annettava tarpeellisessa määrin tietoa ja valmiuksia.

Ympäristökoulutuksen muodot voi jokainen seurakunta itse valita. Tärkeintä on, että seurakunnan työntekijät saavat tiedon ympäristöjärjestelmästä ja sen periaatteista, tunnistavat oman toimintansa keskeiset ympäristövaikutukset ja tietävät, mitkä ympäristösäädökset koskevat toimintaa. Ympäristöohjelman tavoitteista on myös tiedotettava, jotta jokainen voi omalta osaltaan niitä edistää. On hyvä viestiä henkilökunnalle myös tavoitteiden saavuttamisesta ja muista onnistumisista ympäristöohjelman toteuttamisessa.

Kuva: Ouri Mattila

Koulutuksen muotoja voivat olla:

- asiasta tiedottaminen henkilökuntalehdessä ja kokouksessa
- erillisten tiedotus- ja koulutustilaisuuksien järjestäminen eri henkilöstöryhmille ja tehtäväalueiden ympäristövastaaville
- osallistuminen kirkkohallituksen järjestämiin koulutuksiin, kuten ympäristövastaavien ja audittoijien neuvottelupäiviin
- ympäristövastaavien lähettäminen kirkon, oppilaitosten, yritysten tai järjestöjen koulutustilaisuuksiin
- seurakunnan työntekijöiden ja seurakuntalaisten osallistuminen Kirkon ympäristöpäiville.

Tarjolla on myös pidempikestoista koulutusta. Esimerkiksi Suomen ympäristöopisto SYKLI (www.sykli.fi) tarjoaa eri kohderyhmille räätälöityjä ympäristökoulutuksia: seurakuntien henkilöstölle räätälöity ympäristöhuollon ammattitutkintoon valmistava koulutus, kiinteistöasioista vastaaville erilaiset energiatehokkuuteen liittyvät koulutukset, keittiö- ja ruokapalvelun työntekijöille suunnattu Ympäristöpassi ja sitä tukeva koulutus, kasvatustyötä tekeville esim. ympäristökasvattajan erikoisammattitutkinto.

3.8 Pisteet ja tarkistustaulukko

Ympäristödiplomien saadakseen seurakunnan on täytettävä kaikki minimikriteerit. Ne ovat yhteisiä kaikille seurakunnille. Kun ne on täytetty, on seurakunnan vielä hankittava vähintään 100 vapaavalintaista pistettä. Ne kukin seurakunta voi itse valita omien olosuhteidensa pohjalta. Ajatus on, että jo-

kaisessa seurakunnassa on omia kehittämiskohteita, joihin kulloinkin panostetaan. Tässä aineistossa on esimerkkejä näistä vapaaehtoisista toimista, mutta ne voivat olla muitakin. Pisteitä on tarjolla hieman yli 500.

Pisteet merkitään kirjan liitteenä olevaan tarkistustaulukkoon (liite 1), joka on kopioitavissa ympäristödiplomien nettisivuilla (<http://sakasti.evl.fi/ymparistodiplomi>). Pistemäärien lisäksi taulukkoon tulee kirjoittaa lyhyet perustelut esitetyille pisteille. Auditoinnin aikana hiippakunnan audittoija käy pisteet läpi ja antaa oman pisteytyksensä, minkä pohjalta diplomi myönnetään. Tarkistustaulukko kannattaa ottaa käyttöön jo sisäistä ympäristökatselmusta tehtäessä.

Monessa kohdin pistemääriä joudutaan arvioimaan kokemusvaraisesti. Käsikirjassa on annettu esimerkkejä pisteytyksestä. Arvioinnissa voi käyttää muutamaa peukalosääntöä:

- Mitä isompi ympäristökysymys, sitä isommat pisteet.
- Mitä enemmän työtä, sitä enemmän pisteitä.
- Mitä useampia ihmisiä asia koskee, sitä useampia pisteitä.
- Jos pienissä seurakunnissa ei ole kaikkia tehtäväalueita, voidaan tämä ottaa huomioon pisteitä arvioitaessa, eli pisteytyksen kriteereitä voidaan helpottaa. Tästä tulee neuvotella ennen auditointia tuomiokapitulin edustajien kanssa.

Audittoijien kanssa kannattaa epäselvissä tapauksissa keskustella etukäteen, koska he tietävät, mitkä ovat arviointiperusteet. On tietysti järkevää kerätä pisteitä jonkin verran yli minimin, jotta diplomi var-

masti saadaan.

Pisteitä laskettaessa saatetaan törmätä siihen, että monet asiat ovat olleet iät ja ajat kriteerien edellyttämässä kunnossa. Se on vain hyvä asia ja ne voidaan silti laskea pisteisiin – ympäristöjärjestelmässä ei noteerata vain uusia toimenpiteitä.

3.9 Auditointi

Kun ympäristöohjelma on hyväksytty, ympäristövas- taava ja -työryhmä nimetty ja tarkistustauluk- kon kerätty vähintään 100 pistettä, edellytykset diplo- min saannille ovat olemassa ja seurakunta voi pyy- tää ympäristöjärjestelmän auditointia hiippakunnan tuomiokapitulilta. Kirkko on kouluttanut ympäristö- asioita tuntevia ihmisiä Kirkon ympäristödiplom- in auditointijiksi. Hiippakuntien tuomiokapitulit lähettävät heitä diplomia hakevien seurakuntien pyynnöstä arvioimaan täyttääkö seurakunnan ympäristöjärjes- telmä ympäristödiplom- in vaatimukset.

Miksi auditointi on tarpeen? Kirkon ympäristö- diplomissa noudatetaan samanlaista puolueetonta auditointia kuin muissakin ympäristöjärjestelmissä. Se luo toimintaan yleistä uskottavuutta ja sisällöllis- tä ryhtiä. Myös eri seurakuntien ympäristöjärjes- telmät saavat näin yhtäläisen kohtelun. Auditoinnista jää seurakunnalle auditointilausunnon sisältävä ra- portti, joka liitetään mukaan ympäristödiplomihake- mukseen. Mikäli ympäristöjärjestelmä ei vastaa vaa- dittuja kriteerejä, auditoinnin kanssa sovitaan lisätoi- menpiteistä ja määräajasta niiden toteuttamiseksi.

Ympäristödiplomihakemus toimitetaan tuomio- kapituliin. Sen liitteeksi laitetaan ympäristöohjelma ja auditointiraportti. Hiippakunta toimittaa hake-

muksen kirkkohallitukselle, joka myöntää diplomin.

Seurakunta maksaa auditoinnista aiheutuvat korvaukset, eli matkakulut, päivärahan sekä palkki- on tai ansionmenetykskorvauksen auditointijille. Kirkon ympäristöasioiden seurantaryhmä suosittaa vuonna 2012, että auditointijalle maksetaan 400 euron palk- kio ensimmäiseltä päivältä ja seuraavilta päiviltä 300 euroa/päivä. Voimassa olevan suosituksen voi tarkistaa ympäristödiplom- in nettisivuilta. Palkkio korvaa perehtymisen seurakunnan lähettämiin asia- kirjoihin, sekä varsinaisen katselmuksen ja siitä kirjoitettavan raportin.

Auditoinnin kulku

Käytännössä auditointi tapahtuu seuraavasti. Seura- kunnan edustaja ottaa yhteyttä tuomiokapituliin ja sopii siitä, kuka auditoinnin suorittaa. Seurakunta lähettää tuomiokapitulille tai suoraan tuomiokapitu- lin nimeämälle auditointijalle sisäisen ympäristökatsel- muksen ja -ohjelman sekä tarkistustaulukon eli sel- vityksen siitä, miten perusvaatimukset on täytetty ja vaaditut pisteet laskettu.

Pienissä seurakunnissa auditointiin riittää yksi päivä, isoissa seurakunnissa on syytä varata enem- män aikaa. Pieniin seurakuntiin tuomiokapituli lä- hettää yhden auditoinnin ja suurempiin tarpeen mu- kaan useampia. Ympäristövastaava, ympäristötyö- ryhmän puheenjohtaja tai sihteeri toimii auditoin- nin isäntinä ja emäntinä. Auditointijalle tulee olla yhteydessä etukäteen noin kuukautta ennen audi- tointia ja sopia auditointipäivän ohjelmasta. Tässä yhteydessä keskustellaan myös ympäristöohjelman sisällöstä ja varmistetaan, että kaikki oleellinen on kunnossa.

Auditointiin kuuluu kirjallinen osuus ja käytän-

nön osuus. Kirjallisessa osuudessa käydään läpi seurakunnan ympäristöasioiden organisaatio, ym- päristöohjelma, päätökset ja tarkistustaulukko. Audi- toija tarkastaa, täyttääkö seurakunta kaikki minimi- kriteerit ja miten vaaditut pisteet on kerätty. On hyvä varata esille myös muita edellä kohdassa 3.2 mai- nittuja asiakirjoja.

Käytännön osuudessa tarkastetaan pistokoemai- sesti tarvittava määrä kohteita, esimerkiksi katso- taan, miten jätteiden lajittelu seurakuntakeskukses- sa, hautausmaalla tai leirikeskuksessa toimii tai haastatellaan seurakunnan työntekijöitä siitä, miten he ovat käsitelleet ympäristöasioita omassa työs- sään. Tarkastuksen luonteeseen kuuluu, että audi- toija valitsee kohteet, joissa käydään.

3.10 Diplomin uusiminen

Ympäristödiplomi on voimassa myöntämivuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusit- taessa diplomi on voimassa viisi lisävuotta lukien edellisen voimassaolovuoden päättymisestä.

Kirkon ympäristödiplom- ia on siis haettava uudes- taan viimeisen voimassaolovuoden aikana sen het- kisten vaatimusten mukaan. Uusiminen kannattaa aloittaa hyvissä ajoin ennen voimassaolon päät- tymistä ja ottaa huomioon seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmassa diplom- in viimeisenä voi- massaolovuonna.

Hakuprosessi etenee pääpiirteissään samalla ta- voin kuin diplom- ia ensimmäisen kerran haettaessa.

Kirkkoneuvosto tai seurakuntayhtymässä yhtei- nen kirkkoneuvosto päättää hakea diplom- ia uudelle- n. Työryhmä ja ympäristövastaava päivittävät ym-

päristökatselmuksraportin siltä osin kuin siinä on ta- pahtunut oleellisia muutoksia. Tärkeää on myös selvittää, miten ympäristölainsäädäntö ja -määräyk- set ovat muuttuneet ja miten seurakunnan toiminta on muuttunut.

Seurakunnalle laaditaan uusi ympäristöohjelma seuraavaksi diplom- ikaudeksi ja se esitetään kirkko- neuvostolle hyväksyttäväksi. Ympäristöohjelmassa tulee mm. esittää suunnitelma siitä milloin kiin- teistöissä tehdään seuraavan kerran energia- tai täy- dennyskatselmuks- set. Diplom- ia uusittaessa tulee li- säksi laatia selvitys edellisen ympäristöohjelman to- teutumisesta. Erityisesti tulee varmistaa, että ohjel- maan sisällytetyt minimikriteerit täyttyvät. Tarvitavat tiedot selvitykseen löytyvät esim. vuosittain teh- dyistä ympäristöraporteista. Seurakuntayhtymien tulee myös raportoida siitä, miten ympäristöohjel- man mukainen ympäristötyö on toteutunut paikal- lisseurakunnissa. Hiippakunnan auditointijalle katselmoi seurakunnan ja tuomiokapituli esittää kirkkohalli- tukselle ympäristödiplom- in myöntämistä. Kirkko- hallitus myöntää diplom- in seurakunnalle uudelleen viideksi vuodeksi.

Ympäristödiplom- in minimikriteerit ovat samat diplom- ia ensi kertaa hakevalle ja diplom- ia uusivalle seurakunnalle. Pisteitä tulee diplom- ia uudelleen hakiessa kerätä edelleen vähintään 100. Osa pis- teistä voi olla samoja, eli sellaiset ympäristötoimet, jotka ovat pysyvästi osa seurakunnan toimintaa (esimerkiksi luonnonsuojelu, rakennusperinteen suojelu tai jätteiden kierrätys). Pitkäkestoisista ja uudelle diplom- ikaudelle ulottuvista toimenpiteistä (esimerkiksi energiansäästö- ja ympäristöinvestoin- nit) voi saada pisteitä uudelleen. Osa pisteistä on "kertakäyttöisiä" ja täytyy ansaita uudelleen (esimer-

kiksi ympäristötapahtumat ja tempaukset tai luontomessut) tai valita tilalle uusia ympäristötoimia.

Puolessa välissä diplomikautta on hyödyllistä suorittaa sisäinen, seurakunnan itsensä toteuttama

väliauditointi. Siitä laadittu raportti on jo osa uusintahaun yhteydessä tehtävää ympäristökatselmusraportin päivittämistä. Väliauditoinnista saa pisteitä diplomia uusittaessa.

Mikkelin seurakuntayhtymän ympäristödiplomi jo kolmannelle kaudelle

Mikkelin seurakuntayhtymän toisen ympäristödiplomin ympäristökatselmus ja -ohjelma valmistuivat vuonna 2006. Ensimmäisen, vuoden 2007 loppuun voimassa olevan ympäristöohjelman tavoitteet olivat silloin jo saavutettu. Yhteinen kirkkoneuvosto hyväksyi vuonna 2007 ympäristöohjelman, jossa ympäristötavoitteet on määritelty osaksi yhtymän seurakuntien toimintaa ja talouden suunnittelua. Tavoitteiden seurannassa nähtiin hyväksi jatkaa käytäntöä, jossa ympäristöasiat ovat yhtymän toimintakertomuksessa omana kohtanaan, vaikka toi-

minta tapahtuu läpäisyperiaatteella seurakunnissa. Toimintakertomuksessa seurataan vuosija henkilökohtaisesti vastuutettujen tehtävien toteutumista sekä ympäristöindikaattoreita.

Kolmatta ympäristödiplomia alettiin valmistella samaan aikaan, kun juhlittiin toisen diplomin saamista. Ympäristötoimikunta kokoontuu ainakin kaksi kertaa vuodessa ja seuraa aktiivisesti ympäristöohjelmassa asetettujen tehtävien toteutumista. Ympäristötoimikunnan jäsenistöä valittaessa on otettu huomioon kaikkien yhtymän seurakuntien edustus ja diplomin kaikki osa-alueet.

Kuva: Ouri Mattila

PISTEET:

3.11 Tehtäväalueiden ympäristövastaavat

Ympäristöjärjestelmän ideana on sitouttaa ympäristöasiat osaksi seurakunnan normaalia toimintaa. Sen vuoksi varsinkin isoissa seurakunnissa valitaan eri tehtäväalueille omat ympäristövastaavat. Usein ainakin osa heistä kuuluu seurakunnan ympäristötyöryhmään, jonka tehtävänä on seurata ympäristötavoitteiden toteuttamista, ideoida uusia toimintoja ja innostaa seurakuntalaisia liikkeelle.

Diplomin minimivaatimukseen kuuluvat energia- vastaava ja vaarallisista aineista vastaava työntekijä. Jos eri tehtäväalueille on näiden lisäksi valittu ympäristövastaavia, saa näistä 1 pisteen/vastaava. Esimerkiksi nuorisotyössä, toimistossa, kiinteistönhoidossa tai hautausmaiden hoidossa voi olla omat ympäristövastaavat. Asiasta sovitaan esimerkiksi työntekijäkokouksissa. Vastaaviksi kannattaa valita vapaaehtoisia, asiasta innostuneita henkilöitä, jolloin tehtävä ei ole taakka, vaan haaste. Esimiehen tulee huolehtia, että tehtävän hoitoon on aikaa ja mm. koulutustukea.

Käytäntö on osoittanut, että tehtäväalueen ympäristötyön edistäminen sujuu paremmin, jos tehtävä on annettu yhden työntekijän sijasta useammalle, esimerkiksi työparille. Sama koskee myös seurakuntayhtymissä paikallisseurakuntiin nimettyjä ympäristövastaavia. Työ sujuu ja on mielekästä, kun sitä tehdään porukalla. Seurakuntayhtymään kuuluviin seurakuntiin on suositeltavaa nimetä esimerkiksi vahtimestarin, diakoniatyöntekijän ja kappalaisen muodostama ympäristöryh-

mä. Ryhmään voi ottaa mukaan myös seurakuntalaisia.

Maksimipistemäärä tästä on 5.

3.12 Lisäkoulutus

Henkilöstön ympäristökoulutus on hyvä niveltää osaksi työntekijöiden muuta työhön liittyvää koulutusta ja sisällyttää seurakunnan koulutussuunnitelmaan. Työntekijöiden vuosittaisten koulutus- tapahtumien yhtenä aiheena voi olla ympäristöjärjestelmä ja sen toteuttaminen. Teemapäivät, tietoiskut ja tutustumiskäynnit ovat keinoja sitouttaa seurakunnan henkilöstöä ympäristötavoitteiden toteuttamiseen. Myös asian esittely seurakunnan lehdessä ja sisäisessä tiedotteessa on tarpeen, koska silloin jokainen voi saada perustiedot asiasta.

Kaikessa koulutuksessa kannattaa soveltaa innostavan ja omaehtoisen oppimisen käytäntöjä. Arjen ympäristönsuojelua ja asenteiden muutosta ei voi opettaa ulkoa ja ylhäältä, vaan oivallusten ja itse tehtyjen löytöjen avulla. Siksi ryhmätyöt, ideariihet ja omakohtaisen vastuun pohjalta lähtevä opiskelu ovat tärkeitä periaatteita. Samoin sisäisessä tiedottamisessa viesti menee paremmin perille esimerkin kautta: *"Näin toimistosihiteeri vähensi paperin kulutuksen puoleen entisestä..."*

Ympäristöjärjestelmästä tiedottaminen ja ensimmäiset koulutustapahtumat kuuluvat järjestelmän minimikriteereihin. Lisäkoulutuksesta seurakunta voi ympäristödiplomia hakiessaan laskea pisteitä siten, että kukin koulutustapahtuma antaa 1 pisteen. Kasvatustyöhön, siivoustyöhön, ruoanvalmistukseen ja metsänhoitoon liittyvistä ympä-

ristökoulutuksista annetaan pisteet ko. lukujen yhteydessä.

Maksimipistemäärä tästä on 5.

3.13 Viestintä

Ympäristöjärjestelmästä ja seurakunnan ympäristötavoitteista kannattaa viestiä niin seurakunnan jäsenille kuin sidosryhmille ja julkisuuteen ylipäätään. Näin seurakunta viestittää halustaan toteuttaa yhteistä ympäristövastuuta ja toimii esimerkkinä.

Paikallisiin toimituksiin kannattaa olla yhteydessä jo siinä vaiheessa, kun seurakunta on päättänyt hakea ympäristödiplomia. Tällöin voidaan kertoa, mikä ympäristödiplomi on ja mihin asioihin seurakunnassa aiotaan erityisesti kiinnittää huomiota. Myös auditointitapahtumasta kannattaa tiedottaa lehdistölle. Uusi yhteydenotto voidaan tehdä sitten, kun kirkkohallitus on myöntänyt ympäristödiplomin seurakunnalle. Silloin on jo enemmän kerrottavaa ja aiheesta voidaan ehkä järjestää jopa lehdistötilaisuus. Siellä voidaan esitellä ympäristödiplomitöskentelyn tuloksia ja tavoitteita, joihin seurakunta on sitoutunut.

Internet ja sosiaalinen media ovat hyviä viestintäkanavia.

Seurakunnan omassa viestinnässä tulee esitellä ympäristöohjelmaa perusteellisemmin ja näin tuoda asia lähelle seurakuntalaisia. Myös seurakunnan tiloissa kannattaa pitää ympäristöasiat näkyvillä. Jumalanpalveluksen saarnakin voi toimia tiedotusvälineenä.

Sidosryhmille kannattaa tiedottaa ympäristöjärjestelmästä yleensä ja erityisesti siltä osin, mikä

vaikuttaa yhteistyöhön sidosryhmien kanssa. Esimerkiksi ympäristötavoitteet siivousaineiden, toimistopaperien ja muiden hankintojen osalta tulisi saattaa niiden yritysten tietoon, mistä hankinnat tehdään. Tai jätteiden vähennys- ja kierrätystavoitteista kannattaisi keskustella paikallisen jäteyhtiön kanssa. Myös seurakunnan kotisivuilla kannattaa kertoa ympäristödiplomista. Katso kappale Välillinen tavoittaminen ja viestintä luvussa 5.1 ja luku 5.8.

Viestinnästä seurakunta voi laskea pisteitä periaatteella 1 piste/viestintäkanava (esimerkiksi lehdistötiedotteet ja -tilaisuudet, juttu omassa lehdessä, viestintä nettisivuilla, viestintä sosiaalisessa mediassa, suorat yhteydenotot sidosryhmiin ja tiedotusvälineisiin).

Maksimipistemäärä tästä on 5.

3.14 Oma väliauditointi

Hyvä tapa seurata ympäristödiplomin toteutumista seurakunnassa on tehdä itse väliauditointi diplomaikauden puolella välissä. Auditoinnin voi tehdä seurakunnan ympäristötyöryhmä vieraillemalla eri toimipisteissä tai sen voivat tehdä eri tehtäväalueiden ympäristövastaavat vieraillemalla toisten tehtäväalueiden luona. Esimerkiksi toimistotyön ja lapsityön ympäristövastaavat voivat käydä selvittämässä hautausmaan ympäristöasioita. Kun tehtäväalueiden ympäristövastaavat tekevät ensimmäisiä kertoja väliauditointeja, he voivat tarvittaessa ottaa tueksi esimerkiksi seurakunnan ympäristövastavan. Auditoinnin tulosten perusteella voi arvioida, miten hyvin asetetut tavoitteet on saavutettu ja

Tampereen seurakuntien ympäristöopas

Tampereen seurakuntayhtymä julkaisi uuden visuaaliseen viestintään painottuneen ympäristöoppaan 2009. Opas pyrittiin tekemään helposti lähestyttäväksi ja hauskaksi, vaikka sisältö onkin vakavaa asiaa.

Oppaan teemoiksi valittiin ruoka, liikkuminen, jätteen vähentäminen, energia, hankinnat sekä ympäristökasvatus.

Teemojen lisäksi lukijalle tuodaan ajateltavaksi lukijan oma luontosuhde ja pyhän kokeminen luonnossa.

Opasta tehdessä lähdettiin ohjeiden soveltuvuudesta sekä seurakuntien työhön että seurakuntalaisten arkielämään. Opas soveltuu kaikikäisille.

Kuva: Petri Haapalainen | Kuvakotimaa

mitkä tavoitteet vaativat vielä toteutuakseen lisää työtä ja korjaavia toimenpiteitä. Jos seurakunta on itse tehnyt kattavan väliauditoinnin, saa siitä diploma uudistettaessa 5 pistettä.

Pisteitä saa myös vertaisarvioinnista, jossa seurakunnan/seurakuntayhtymän työntekijät käyvät arvioimassa toisen seurakunnan/seurakuntayhtymän toimintaa. Vertaisarvioinnissa yleensä molemmat osapuolet oppivat paljon, tieto hyvistä käytännöistä leviää ja syntyy automaattisesti verkostoitumista. Tällaisesta toiminnasta saa pisteitä 2–5.

Maksimipistemäärä tästä on 10.

3.15 Muut toimenpiteet

Ympäristöjärjestelmän sisäänajoon voi liittyä ympäristöasenteiden kartoitus seurakunnan työntekijöiden ja luottamushenkilöiden keskuudessa. Sellaisesta saa 2 pistettä. Mikäli seurakunnassa on kehitetty muita uusia piirteitä ympäristöjärjestelmään, joita tässä ei ole mainittu, saa näistä pisteitä toimintojen vaikuttavuuden mukaan 1–10.

Maksimipistemäärä tästä on 10.

4 Toiminta ja talous

Minimi	Pisteet
<p>4.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma</p> <p>4.2 Hankinnat</p> <p>4.3 Vastuullinen sijoittaminen</p> <p>4.4 Hiililaskuri</p>	<p>4.5 Vastuulliset sijoitusrahastot, 1–5 pistettä</p> <p>4.6 Lähetystyöhön ja kansainvälisen diakoniaan myönnettyjen varojen osuus verotuloista, 5–10 pistettä.</p> <p>4.7 Ympäristömerkityt tuotteet, 2–10 pistettä</p> <p>4.8 Ympäristöindikaattorit, 2–6 pistettä</p> <p>4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämissuunnitelma ja kompensointi, 1–20 pistettä</p> <p>4.10 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä</p>

4.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma

Kaikkien ympäristöjärjestelmien keskeinen tavoite on niveltää ympäristöasioiden suunnittelu, toimenpiteet ja seuranta osaksi normaalia toimintaa. Näin päästään ennakoivaan toimintatapaan, jossa minimoidaan ympäristöriskit ja ennaltaehkäistään ympäristöhaittojen syntymistä.

Ympäristödiplomia ensimmäisen kerran haettaessa tulee seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmassa mainita ympäristöasiat yhtenä toiminnan painopisteenä. Ympäristöohjelmasta voidaan myös nostaa tehtäväalueittain ne tavoitteet, joihin kunakin vuonna keskitytään. Suunnitelmassa on hyvä olla eri tehtäväalueita koskevia, konkreettisia tavoitteita. Ne voivat liittyä lapsi- ja nuorisotyöhön tai olla energiansäästöön liittyviä määrällisiä tavoitteita tai seurakunnan kiinteistötoimeen liittyviä ympäristötavoitteita. Oleellista on, että tavoitteet määritellään yhdessä

toiminnasta vastaavien henkilöiden kanssa. Asetettujen ympäristötavoitteiden toteutumisesta raportoidaan vuosittain toimintakertomuksessa tai erillisessä ympäristöraportissa.

4.2 Hankinnat

Hankintojen yhteydessä tehdään merkittäviä ympäristöön vaikuttavia päätöksiä. Kaikkiin hankintoihin liittyy ympäristövaikutuksia: luonnonvarojen, energian ja erilaisten kemikaalien kulutusta sekä jätteen syntyä. Jo hankintavaiheessa tulee pohtia tavarain tai palvelun tarpeellisuutta ja eri vaihtoehtojen ympäristövaikutuksia.

Hankintojen ympäristöhaittoja voidaan vähentää tehokkaimmin vähentämällä hankintoja. Tämä tuo myös suoraa taloudellista säästöä. Siksi hankintoista vastaavien tulisi aina selvittää vaihtoehtoisia ta-

poja tyydyttää tarpeita: tuotteiden yhteiskäyttö, lainauspalvelu, korjaus ja kunnostus, kertakäyttötuotteista luopuminen, pitkäikäisten ja laadukkaiden tuotteiden suosiminen, tuotteiden korvaaminen palvelulla siellä missä mahdollista, yleinen säästäväisyys ja kohtuus.

Tuotteen ympäristökuormitusta voidaan pienentää suosimalla tuotteiden uudelleenkäyttöä ja kierrätysmateriaalista valmistettuja tuotteita. Kuljetuksista aiheutuvia ympäristöhaittoja voidaan pienentää ostamalla mahdollisimman lähellä valmistettuja tuotteita. Pakkausjätteen määrää voidaan vähentää suosimalla uudelleen käytettäviä ja palautettavia kuljetus- ja muita pakkauksia. Ongelmajätteitä sisältävien tuotteiden hankkimista tulisi välttää.

Tuotteen koko elinkaaren aikaisen ympäristökuormituksen selvittäminen on vaikea tehtävä. Helpotusta tähän antavat ympäristömerkit. Energia- ja ympäristömerkinnät auttavat valitsemaan energiatehokkaita ja ympäristön huomioon ottavia tuotteita. Ympäristömerkkejä on lueteltu luvussa 4.7.

Hankinnoissa kuuluu ottaa huomioon ympäristövaikutusten ohella sosiaalisesti kestävä kehityksen periaatteet. Päämääränä on turvata niin nykyisille kuin tulevillekin sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet ja puhdas luonto. Tämä merkitsee hankinnoissa huomion kiinnittämistä uusiutumattomien luonnonvarojen säästöön, ympäristöä vähemmän kuormittaviin tuotanto- ja kulutustottumuksiin siirtymistä ja sitä kautta päästöjen selvää vähentämistä. Sosiaalisesti kestävä kehitys tarkoittaa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa yhteiskunnan jäsenten kesken lähellä ja kaukana (ks. www.ymparisto.fi/kestavakehitys).

Lahjaksi, kannustimeksi ja palkinnoksi voi valita

paikallisia palveluja tavaran sijaan ja yhteistyökumppaneiden joulutervehdyksiin varatut rahat voi käyttää eettisiin lahjoihin, katso esimerkiksi www.kua.fi tai www.kepa.fi/osallistu/eettiset-joululahjat.

Millaisia ympäristökriteerejä?

Kun hankinnat tehdään virallisen tarjouskilpailun avulla, ei tuotteilta voi vaatia ympäristömerkkejä. Sen sijaan kriteeriksi voi asettaa ympäristömerkkien vaatimukset. Esimerkiksi kodinkoneita hankittaessa voi kriteeriksi asettaa energiamerkin A-luokan vaatimukset. Myöskään ympäristöjärjestelmää ei voi vaatia yrityksiltä, sen sijaan voi selvittää, miten ympäristöasioiden hoito on järjestetty. Edelleen on hankintasäädösten vastaista käyttää kuljetusmatkan lyhyttä valintaperusteena. Sen sijaan vaikkapa leivälle voi asettaa kriteeriksi, että se on leivottu esimerkiksi enintään kuusi tuntia aiemmin. Samoin kuljetusten ympäristöystävällisyys ja toimitusnopeus ovat sopivia kriteerejä.

Kun valintaperusteena mainitaan kokonaistaloudellinen edullisuus, on mahdollista käyttää myös ympäristönäkökulmaa ja muita kestävä kehityksen periaatteita valintaperusteena, kunhan se on erikseen kriteereissä mainittu. Sopivia kriteerejä ovat esim. laitteen vähäinen energian- ja vedenkulutus, vähäiset kustannukset jätehuollosta, tuotteen kierrätettävyys, pitkä käyttöikä ja pitkä takuu, varaosien saatavuus, päivitettävyys ja täydennettävyys, helpokäyttöisyys, helppo huollettavuus ja korjattavuus sekä ympäristölle haitallisten ainesosien vähäisyys.

Laki julkisista hankinnoista (348/2007, www.finlex.fi), ohjaa myös seurakuntien hankintoja. Laissa on ohjeet hankintamenettelystä (5 §) ja hankinnasta päättämisestä (73 §). Kun tavara hanki-

taan tarjouskilpailun avulla, on tarjouksista hyväksyttävä se, joka on kokonaistaloudellisesti edullisin tai hinnaltaan alin. Kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen valintaperusteina voidaan käyttää esimerkiksi laatua, hintaa, teknisiä ansioita, esteettisiä ja toiminnallisia ominaisuuksia, ympäristöystävällisyyttä, käyttökustannuksia, kustannustehokkuutta, myynnin jälkeistä palvelua ja teknistä tukea, huoltopalveluja, toimituspäivää tai toimitus- tai toteutusaikaa taikka elinkaarikustannuksia. Hankintailmoituksissa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa on toimitajille mainittava käytettävät valintakriteerit (62 §).

Lisätietoja:

- Ari Nissinen: Julkisten hankintojen ympäristöopas. Suomen ympäristökeskus 2004. www.ymparisto.fi
- Hankintojen ympäristövaikutukset: www.ymparisto.fi >Yritykset ja yhteisöt>Tuotteet ja hankinnat >Julkiset hankinnat
- Maksullinen Hymonet-tietokanta ympäristöä säästäväistä hankinnoista: www.hymonet.com
- Laki julkisista hankinnoista 30.3.2007/348: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070348

Käytettäessä valintaperusteena kokonaistaloudellista edullisuutta vertailuperusteet ja niiden suhteellinen painotus on ilmoitettava hankintailmoituksessa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa.

Ympäristöominaisuuksien ja muiden kestävä kehityksen osa-alueiden suosiminen hankinnoissa voidaan siis liittää tarjouskilpailun valintakriteeriksi. Tämä tulisi tehdä ainakin ympäristövaikutuksiltaan merkittävimpien hankintojen kohdalla (esimerkiksi sähkön kilpailuttaminen, autot, puutarhakoneet, keittiökoneet, siivousaineet, kemikaalit, paperituotteet, lämmitys- ja ilmastointilaitteet ja muut rakennustarvikkeet).

Ympäristödiplomin vaatimukset hankintojen osalta ovat seuraavat:

- Seurakunnan hankintakäytännöt on arvioitu ympäristökatselmuksessa.
- Hankintojen tarjouspyyntöihin otetaan mukaan varsinkin merkittävien tuotteiden ja palvelujen kohdalla ympäristöominaisuuksien selvittäminen (kokonaistaloudellisesti edullisin hankinta).
- Ostopalveluna hankittavien tuotteiden ympäristölaatu pyritään varmistamaan.
- Ympäristönäkökulma huomioidaan myös kilpailutusrajan alittavissa hankinnoissa.

Hankinnoista kerrotaan myös tämän kirjan luvuissa 7.2, 10.4 ja 14.3.

4.3 Vastuullinen sijoittaminen

Taloudenhoidossaan ja sijoituspolitiikassaan kirkko etsii tapoja, joissa se voi toteuttaa oman opetuksensa kanssa yhteensopivia periaatteita sekä edistää vastuullista yritystoimintaa ja vastuullisesti toimivien yritysten menestymistä.

Seurakunta on pitkäjänteinen sijoittaja, jonka tavoitteena on varmistaa sijoituskohteidensa hyvä tuotto ja arvonekehitys pitkällä aikavälillä. Kestävä yritys joka huomioi ympäristö-, sosiaaliset ja hyvään hallintotapaan liittyvät näkökulmat toiminnassaan, on kannattavampi sijoituskohteeksi pitkällä aikajänneellä johtuen mm. tehokkaammasta riskienhallinnasta sekä uusien liiketoiminnallisten mahdollisuuksien tuomasta kilpailuedusta.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vastuullisen sijoittamisen ohjeet julkaistiin keväällä 2007. Ohjeilla kirkko päivitti vuonna 1999 julkaistut *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet*. *Kirkon omistajapolitiikka* (2009) täydentää vastuullisen sijoittamisen periaatteita. Kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteet koskevat kaikkia omaisuusluokkia: osake-, korko-, pääoma- ja kiinteistöinvestointeja.

Kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteita ovat:

Sijoituskohteiden suosiminen ja välttäminen.

Vastuullinen sijoitustoiminta perustuu sekä positiivisen arvottamisen että välttämisen periaatteisiin. Seurakunta pyrkii suosimaan sijoituskohteina yrityksiä, jotka kantavat vastuuta ihmisistä, ympäristöstä ja yhteiskunnasta. Välttämisen kriteereinä toimivat erityiset toimialat, kuten tupakka-, alkoholi-, porno- ja uhkapeli- ja ase- ja aseollisuus. Yrityksiä voidaan

poistaa sijoitussalkusta myös esimerkiksi kansainvälisten ympäristö-, työelämä- tai ihmisoikeusnormirikkomusten perusteella.

Sijoituskohteeseen vaikuttaminen. Vastuullinen sijoittaja on myös aktiivinen omistaja. Kirkko pyrkii kehittämään yritysten vastuullista toimintaa sekä ennalta ehkäisevän keskustelun avulla että reagoimalla yksittäisiin tapahtumiin. Oman keskustelun lisäksi voidaan vaikuttamisessa tehdä yhteistyötä ulkopuolisen asiantuntijan ja muiden sijoittajien kanssa. Kirkon keskusrahasto tekee yhteistyötä yritysten vastuunanalyysiin erikoistuneen asiantuntijan Ethix SRI Advisorsin (Ethix) kanssa, ja seurakunnilla on mahdollisuus liittyä mukaan Ethixin seulonta- ja vaikuttamispalveluun. Useat pankit tekevät myös vaikuttamisessa yhteistyötä ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa.

Vastuullisuuskriteereiden noudattaminen kaikissa sijoituspäätöksissä. Integroiva lähestymistapa tarkoittaa, että vastuulliset kriteerit (ympäristö-, sosiaaliset ja hallintotapa-asiat) liitetään osaksi kaikkia sijoitustutkimuksia ja päätöksentekoprosesseja. Tarkoituksena on löytää sijoituskohteiksi yrityksiä, joille vastuullisuus tuo pitkäaikaista kilpailukykyä suhteessa niiden kilpailijoihin.

Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunta noudattaa seuraavia vastuullisen sijoittamisen toimintatapoja:

- Seurakunnan sijoitussuunnitelmaan on liitetty vastuulliset sijoitusperiaatteet.
- Vastuullinen sijoittaminen koskee seurakunnan kaikkia sijoituksia, ja seurakunta pyytää omaisuudenhoidajilta lisätietoja vastuullisuuskäytännön huomioon otamisesta aina uusien sijoitustuotteita etsiessä. Tämä tarkoittaa, että vastuulliset kriteerit nostetaan esille tarjouspyyntövaiheessa.
- Seurakunta tekee pääsääntöisesti yhteistyötä vastuullisiin sijoituskäytäntöihin sitoutuneiden omaisuudenhoidajien kanssa. Vastuullisilla sijoituskäytännöillä tarkoitetaan YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteiden allekirjoittamista, aktiivisia omistajakäytäntöjä sekä sijoituskohteiden ympäristövastuun, sosiaalisen vastuun ja hallintotapojen arviointia sijoitusprosesseissa ja -päätöksissä.

Lisätietoja:

www.evl.fi/sijoittaminen
www.eettinenfoorumi.org

4.4 Hiililaskuri

Kirkkohallitus kehittää seurakuntien käyttöön hiililaskuria, joka löytyy ympäristödiplomien sivuilta (<http://sakasti.evl.fi/ymparistodiplomi>). Jokainen ympäristödiplomia hakeva seurakunta mittaa hiilijalanjälkensä laskurin avulla ja seuraa sekä raportoi sen jälkeen hiilijalanjälkensä kehitystä vuosittain.

Laskuri auttaa myös arvioimaan, mitä erilaiset mahdolliset toimenpiteet vaikuttavat hiilijalanjälkeen (ks. luku 4.9).

Kokonaisvaltainen tietopaketti ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista, hillinnästä ja sopeutumisesta: <http://ilmasto-opas.fi>

PISTEET:

4.5 Vastuulliset sijoitusrahastot

Jos seurakunta sijoittaa osan varoistaan erityisten vastuullisten tai kestävän kehityksen teemojen mukaisesti, saa tästä

1 pisteen, kun varoista 1–10 % on vastuullisissa rahastoissa,
2 pistettä, kun varoista 11–20 % on vastuullisissa rahastoissa
jne. aina 5 pisteeseen saakka.

Suomessa toimii useita vastuullisia sijoitusrahastoja, joista saa lisätietoja sivuilta www.evl.fi/sijoittaminen.

4.6 Lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan myönnettyjen varojen osuus verotuloista

Köyhyyden poistaminen ja ympäristökysymykset liittyvät monin tavoin yhteen. Ilmastonmuutos uhkaa erityisesti maailman köyhimpiä ihmisiä kuivuvilla ja alavilla mailla sekä matalissa saarivaltioissa. Maailmankaupan ja -talouden epäoikeudenmukaisuudet uusintavat köyhyyttä. Useissa kehitysmaissa eletään noidankehässä, jossa köyhyys ylläpitää väestönkasvua. Se puolestaan johtaa luonnonvarojen ylikulutukseen, joka murentaa edellytyksiä köyhyyden voittamiseen. Kansainvälisen diakonian ja lähetystyön avulla kirkko työskentelee tämän noidankehän katkaisemiseen. Kirkko tekee myös vaikuttamistyötä oman maan ja kansainvälisiin päättäjiin.

Jos lähetystyön ja kansainvälisen diakonian osuus on yli 1,8 prosenttia, siitä saa pisteitä seuraavasti:

Jos avustusten määrä on	
1,8–2 % verotuloista,	5 pistettä
2,1–2,3 %	6 pistettä
2,4–2,6 %	7 pistettä
2,7–2,9 %	8 pistettä
3 % tai enemmän	10 pistettä.

4.7 Ympäristömerkityt tuotteet

Hankinnoissa tulee suosia ympäristömerkittyjä tuotteita. Diplomin kriteereissä ei aseteta minimivaatimuksia sen suhteen, kuinka paljon niitä käytetään. Sen sijaan pisteitä saa ympäristömerkittyjen tuotteiden valikoiman runsaudesta.

Suositteluvia ympäristömerkkejä ovat mm.:

- Pohjoismainen ympäristömerkki eli Joutsenmerkki (www.ymparistomerkki.fi)
- Euroopan ympäristömerkki eli EU-Kukka (www.ymparistomerkki.fi/eu-kukka/)
- Kotitalouslaitteiden energiamerkki (www.motiva.fi > Koti ja asuminen > Ostajan opas > Energiamerkintä)
- Luonnonmukaisen viljelyn luomumerkki eli Aurinkomerkki (Sama linkki kuin EU:n luomumerkillä)
- EU:n luomumerkki eli Eurolehti (www.evira.fi/portal/fi/evira/asiakokonaisuudet/luomu/)
- Reilu kauppa (www.reilukauppa.fi)
- M 1 -merkki (www.rts.fi, rakennustuotteissa oleva Rakennustietosäätiön turvallisen sisäilman merkki)
- Energy Star -merkki (www.eu-energystar.org/fi/index.html, energiatehokkaissa toimistolaitteissa oleva merkki)
- TCO-merkki (www.tco.se, näyttöjen ja tietokoneiden merkki)
- Ekoenergia-merkki (www.ekoenergia.info, Suomen luonnonsuojeluliiton merkki)

 <p>Pohjoismainen ympäristömerkki eli Joutsenmerkki</p>	 <p>Euroopan ympäristömerkki eli EU-Kukka</p>	 <p>Ekoenergia-merkki</p>	
 <p>EU:n luomumerkki</p>	 <p>Luonnonmukaisen viljelyn luomumerkki eli Aurinkomerkki</p>	 <p>Reilu kauppa</p>	
 <p>TCO-merkki näytöt ja tietokoneet</p>	 <p>Energy Star, energiatehokkaiden toimistolaitteiden merkki</p>	 <p>Rakennustuotteissa oleva Rakennustietosäätiön turvallisen sisäilman merkki</p>	<p>Kotitalouslaitteiden energiamerkki (mallina pyykinpesukone)</p>

Pohjoismainen ympäristömerkki eli Joutsenmerkki on yhteispohjoismainen, puolueeton ja vapaaehtoinen merkintäjärjestelmä ja Suomessa kaikkein kattavin ympäristömerkki. Suomessa merkkiä hallinnoi Ympäristömerkintä, josta vastaa Motiva Services Oy. Yritys voi hakea tuotteelleen ympäristömerkkiä, jos tuote täyttää yhteispohjoismaisissa asiantuntijaryhmissä laaditut kriteerit. Yleensä Joutsenmerkityt tuotteet eivät hinnaltaan poikkea muista tuotteista ja myös niiden laatu on hyvä, sillä merkin kriteereihin sisältyy myös sitä koskevia vaatimuksia.

Pisteitä saa tuotteista, joilla on joko Joutsenmerkki tai jokin muu edellä lueteltu ympäristömerkki. Energiamerkin tulee olla vähintään luokkaa A. Huomaa, että Reilun kaupan tuotteista ja luomutuotteista saa pisteitä vain luvussa 9 Ruoka ja keittiöt ja Ekoenergia merkitystä energiasta luvussa 8.11 Ympäristömerkitty energia. Pisteitä alkaa saada, kun ympäristömerkittyjen tuoteryhmien määrä ylittää viisi.

Pisteitä saa seuraavasti:

yli 5 tuotetta	2 pistettä
yli 10 tuotetta	4
yli 15 tuotetta	6
yli 20 tuotetta	8
yli 25 tuotetta	10 pistettä

”Tuote” tarkoittaa samaan tarkoitukseen käytettävää taviketta, esimerkiksi WC-paperia, kopiopaperia, astianpesuainetta, yleispuhdistusainetta, kopiokonetta... Edellytyksenä ei ole, että tiettyyn tarkoitukseen käytetään vain ympäristömerkittyjä tuotteita, mutta toisaalta ympäristömerkittyjen tuot-

teiden käytön tulee olla osa normaalia toimintaa, ei vain ”koristetta”.

Joutsenmerkin sähköisen uutiskirjeen voi tilata sivulta www.ymparistomerkki.fi/ajankohtaista.

4.8 Ympäristöindikaattorit

Ympäristöjärjestelmän toimivuus tulee näkyä viime kädessä toimintojen ympäristöhaittojen pienentämisenä. Tätä tulisi kyetä seuraamaan vuosittain ja raportoimaan asiasta vuosikertomusten yhteydessä. Kaikkia ympäristövaikutuksia ei ole mahdollista laskea määrällisesti ja tilastoida, mutta joitakin tällaisia määrällisiä tavoitteita on mahdollista asettaa. Osalla indikaattoreista voidaan seurata seurakunnan toimien vaikutusta hiilipäästöjen vähentämiseksi. Usein merkittävimmät päästövähennykset liittyvät rakennuksiin, liikkumiseen ja ruokaan.

Ympäristöindikaattoreita voivat olla esimerkiksi:

- uusiutuvan energian osuus seurakunnan energiankulutuksesta
- kierrätykseen menevän keräyspaperin kertymä
- biojätteen kertymä
- ongelmajätteiden kertymä
- kiinteistöjen sähkön ja lämmön kulutus, vertaaminen rakennuksen ominaiskulutukseen
- kiinteistöjen veden kulutus
- ympäristömerkittyjen tuotteiden osuus hankinnoista
- kulutetun kopiopaperin määrä
- työmatka-ajojen määrä kilometreissä työntekijää kohti.

Indikaattorin valinnassa on otettava huomioon:

- 1) sen tulee kertoa jotain olennaista toiminnan ympäristövaikutuksista,
- 2) sen tulee olla selkeästi laskettavissa tilinpidosta, toimintakertomuksista tms.
- 3) sen pitää toistua vertailukelpoisena joka vuosi

ja lisäksi

- 4) siihen tulee liittyä selkeä tavoite, esimerkiksi kopiopaperin kulutusta pyritään vähentämään 10 % vuodessa. Tällöin on helppo seurata, onko tavoite toteutunut ja pohtia syitä, mikäli tavoitteeseen ei ole päästy.

Indikaattoreita ei kannata valita kovin monta, koska niiden kokoaminen on työlästä. Jo muutama hyvä luku eri toimialoilta kertoo paljon. Indikaattoreiksi voidaan valita muitakin kuin tässä esitetyjä. Indikaattorit voidaan esittää toiminta- ja taloussuunnitelmassa.

Yhdestä indikaattorista saa 2 pistettä, kahdesta 4 pistettä ja kolmesta 6 pistettä.

4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämisuunnitelma ja kompensointi

Hiilidioksidipäästöt voi laskea seurakuntien hiililaskurilla (<http://sakasti.evl.fi/ymparistodiplomi>) ja aiheutuneet päästöt voi kompensoida hankkimalla CO₂-päästövähennyksiä. Niitä myyvät yhteisöt, jotka käyttävät saamansa tulot päästöjä vähentäviin energia- ja ympäristöhankkeisiin esimerkiksi kehitysmaissa.

Maailman luonnonsäätiö suosittelee *Gold Standard* -sertifioituja päästövähennysyksiköitä. Ne täyttävät ekologiset ja sosiaaliset kestävän kehityksen kriteerit. Jokainen hankittu päästövähennys vähentää yhden tonnin ilmakehään pääsevää hiilidioksidia.

Yleisesti on pidetty välttämättömänä, että eri maat vähentävät päästöjään 20–30 % vuoteen 2020 mennessä ja 80 % vuoteen 2050 mennessä verrattuna vuoden 1990 tasoon. Uutena vertailukohtana on käytetty myös vuotta 2005. Jälkimmäinen luku koskee nimenomaan ns. ei-päästökauppasektoria, johon kuuluvat kunnat ja seurakunnat. Ympäristödiplomin mukainen vähennystavoite lasketaan kuitenkin laskurin käyttöönottovuodesta.

Energian säästämisestä annetaan toisaalla vinkejä ja pisteitä. Päästöjä voi vähentää muutenkin kuin säästämällä energiaa, esimerkiksi lisäämällä uusiutuvaa energiaa ja hiilinielujen lisäämisellä (istuttamalla tai suojelemalla metsää, puurakentamisella).

Jos seurakunta asettaa tavoitteen hiilipäästöjensä pienentämiseksi ja laatii siitä aikataulutetun suunnitelman, saa se siitä 5 pistettä.

Jos seurakunta laskee toimistokiinteistöjen hiilidioksidipäästöt ja kompensoi ne hankkimalla päästövähennyksiä, saa tästä 5 pistettä. Pisteitä saa myös esimerkiksi lentomatkestämisen hiilijalanjäljen kompensoinnista.

Kun seurakunnan hiilipäästöjä on seurattu useampia vuosia, voi seurakunta saada pisteitä toteutuneista päästövähennyksistä. Pistemäärät ilmoitetaan ympäristödiplomin nettisivuilla sen jälkeen kun on saatu kokemuksia hiililaskurin toiminnasta.

Jos seurakunta on hiilineutraali, se saa 20 pistettä.

Tästä kohdasta voi saada yhteensä korkeintaan 20 pistettä.

Lisätietoja:

Maailman luonnonsäätiön ilmastolaskuri:

www.ilmastolaskuri.fi

Gold Standard: www.cdmgoldstandard.org

Nordic Offset – päästöjen kompensointia

tarjoava kotimainen yritys:

www.nordicoffset.com/index.php

Hiilineutraali kunta eli Hinku-hanke:

www.ymparisto.fi/hinku

4.10 Muut toimenpiteet

Mikäli seurakunnassa on kehitetty muita ympäristöasioita toiminnan ja talouden suunnitteluun, saa näistä pisteitä toimintojen vaikuttavuuden mukaan 1–10.

5 Ympäristökasvatus

Minimi	Pisteet
<p>5.1 Seurakunnalla on ympäristökasvatussuunnitelma</p> <p>5.2 Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään</p> <p>5.3 Ympäristöasiat eri toiminnoissa</p>	<p>5.4 Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset, 1–6 pistettä</p> <p>5.5 Erilliset ympäristötapahtumat, 1–5 pistettä</p> <p>5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat, 5 pistettä</p> <p>5.7 Verkostoyhteistyö, 1–5 pistettä</p> <p>5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät, 1–5 pistettä</p> <p>5.9 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä</p>

5.1 Ympäristökasvatussuunnitelma

Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunnassa on laadittu ympäristökasvatussuunnitelma osana seurakunnan ympäristöohjelmaa ja että sen toteutus sisältyy seurakunnan toimintasuunnitelmaan.

Tässä yhteydessä ympäristökasvatuksella tarkoitetaan kaikkea sitä toimintaa, jonka avulla seurakunta kannustaa ja johdattaa seurakuntalaisiaan ympäristöystävälliseen ja kohtuulliseen elämäntapaan. Se on luonteeltaan laaja-alaista, kaikki ikäryhmät kattavaa, elinikäistä oppimista tukevaa toimintaa, jonka arvopohja perustuu kristilliseen uskoon. Tavoitteena on vaikuttaa asenteisiin, lisätä tietoisuutta luomakunnan tilasta ja etsiä tapoja kantaa siitä vastuuta.

Ympäristökasvatussuunnitelman laatiminen on seurakunnan yhteinen hanke, jonka toteuttamiseen

tarvitaan kaikkien työntekijöiden sekä luottamushenkilöiden asiantuntemus. Seurakuntalaisten asiantuntemusta on hyvä kartoittaa myös laajemmin. Millaista ympäristöasioiden ja kasvatuksen osaamista heidän joukostaan löytyy. Vähänkin suuremmassa seurakunnassa kannattaa koota yhteistyöryhmä suunnitelmaa laatimaan.

Ympäristökasvatusta läpäisyperiaatteella. Ympäristökasvatussuunnitelmaa laadittaessa on muistettava, että kasvatuksessa on kyse monimuotoisesta elinikäisestä oppimisesta. Se ei siis ole ainoastaan lapsi- ja nuorisotyön asia tai pelkästään sanallista opetusta tai julistusta. Jokainen seurakunnan työntekijä, luottamushenkilö ja seurakuntalainen on ympäristökasvattaja omalla paikallaan. Suositeltava käytäntö on järjestää aika ajoin, etenkin diplomiprosessin alussa, seurakunnan yhteinen

työskentely aiheesta. Tähän antaa virikkeitä **Luonto ja seurakunta** -materiaali (Ekonisti, 2011).

Monet ympäristöohjelman perusteella seurakunnassa tehdyt toimenpiteet ovat sellaisia, että ne voidaan kasvatusmielessä laittaa esille ja kertoa, miten meillä ympäristöstä huolehditaan. Ympäristökasvatussuunnitelman yhtenä tarkoituksena onkin inventoida kaikki toimintoihimme jo nyt sisältyvät kasvattamisen mahdollisuudet luontopolusta ja ruokapöydästä siivouskomeron sisältöön, ottaa ne järjestelmällisesti kasvatuskäyttöön ja osoittaa maailmalle, että seurakunta elää niin kuin opettaa. Teemme kasvattavat tehokkaammin kuin sanat.

Esimerkiksi leirikeskusten ja kiinteistöjen toimintaan liittyvät asiat voidaan hoitaa niin, että seurakunnan ympäristötoimet eivät ole piilossa leiriläisiltä ja muilta seurakuntalaisilta: meillä minimoidaan jätteiden määrä, säästetään energiaa, käytetään lähiruokaa, suositaan kasvukunnan tuotteita ruokapöydässä jne. Kynntiläjätteen lajitteluohjeet hautausmaalla ovat ympäristökasvatusta, samoin kompostin toiminnan ihmettely leirin ohjelman osana lasten ja nuorten kanssa. Ympäristökasvatusta on opastaa ihmisiä toimimaan seurakunnan tilaisuuksissa ja tiloissa seurakunnan ympäristöohjelman mukaisesti. Ympäristökasvatusta toteutetaan läpäisyperiaatteella kaikessa seurakunnan toiminnassa.

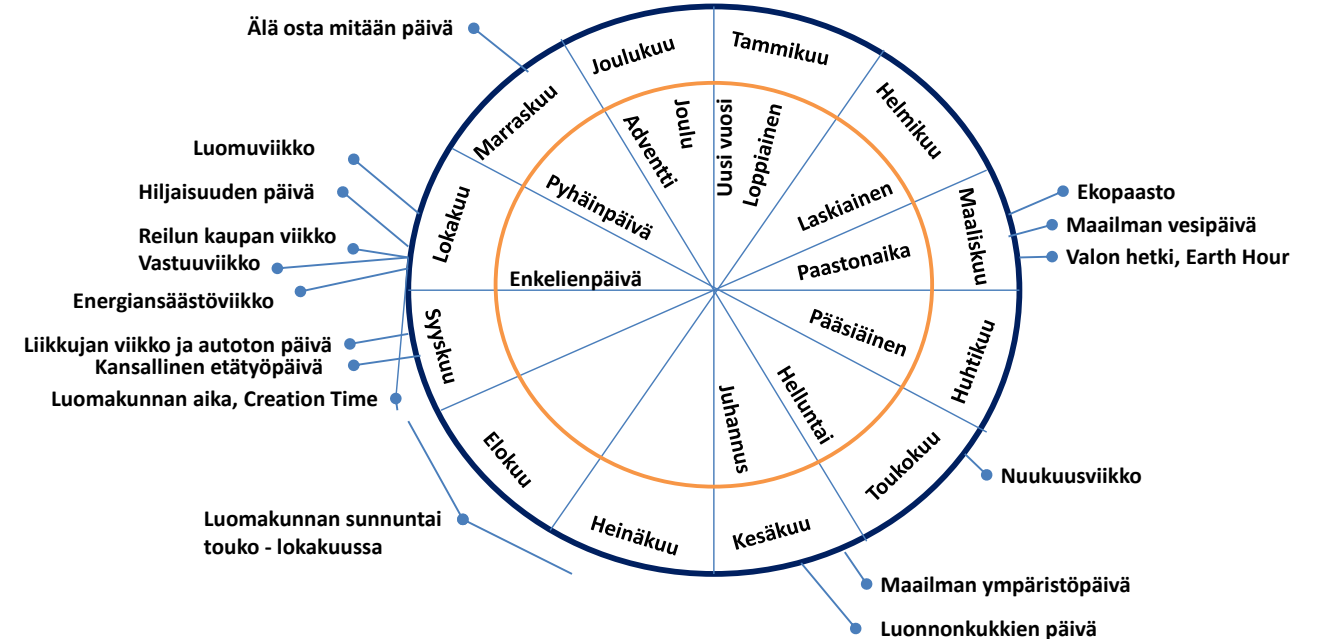
Seurakuntalaiset yksilöinä elämäntilanteis-saan. Ympäristöohjelmaa laadittaessa tavoittamiamme ihmisiä ei tule tarkastella yhtenä joukko- na vaan yksilöinä erilaisissa elämäntilanteissaan. Perhekerhossa kysymykset ovat erilaisia kuin vanhustenkerhossa tai jouluaattona hautausmaalla.

Millaista olisi esimerkiksi ympäristökasvatus kaikilla aisteilla seurakuntamme eri ikäryhmien ja erilaisissa elämäntilanteissa elävien ihmisten kanssa? On hyvä muistaa, että onnistuneessa ympäristökasvatuksessa yhdistyvät tieto, tunne ja toiminta.

Välillinen tavoittaminen ja viestintä. Ympäristökasvatussuunnitelmaan sisällytetään kokoavan toiminnan ja suoran tavoittamisen työtapojen ohella myös välillisen tavoittamisen suunnitelma. Seurakunnan toimista ympäristön hyväksi ja ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi kerrotaan tiedotusvälineissä säännöllisesti ja suunnitelmallisesti. Seurakunnan www-sivut ja Internetin tarjoamat mahdollisuudet on otettu ympäristökasvatuskäyttöön. Yhteistyö paikkakunnan muiden ympäristötoimijoiden sekä valtakunnallisten ympäristöjärjestöjen kanssa on tärkeässä asemassa.

Ympäristökasvatuksen vuosikello. Yksi viestinnän periaate on ajankohtaisuus. Monivuotisten istutusten käyttö hautausmailla on uutisaihe keväällä, leiritoiminnan ympäristönäkökohdat kesällä, hautakynntilät pyhäinpäivänä ja jouluna jne. Suunnitelma siitä, minkälainen on seurakunnan vuotuinen tiedotuskalenteri, on osa ympäristökasvatussuunnitelmaa. Yksi mahdollisuus on piirtää seurakunnan ympäristökasvatuksen vuosikello, johon on merkitty pohjaksi kirkkovuosi ja vuosittain toistuvat kirkkojen ja muiden tahojen ilmastoon ja ympäristöön liittyvät tapahtumat. Näihin päiviin seurakunta voi omassa tiedotuksessaan ja toiminnassaan liittyä.

Ekotapahtumien vuosikello ympäristökasvatuksen jäsentäjänä

Lisää tietoa kalenteriin merkityistä tapahtumista:

Valon hetki, Earth Hour: maaliskuun loppuun osuvana lauantaina ks. www.wwf.fi/earthhour

Ekopaasto tuhkakeskiviikosta pääsiäiseen Ekopaastossa liitytään pääsiäispaastoon tavalla, joka myös auttaa ympäristöä, ks. ekopaasto.fi

Maailman vesipäivä 22.3. www.unwater.org/worldwaterday

Nuukuusviikko, 18. viikko ks. www.nuukuusviikko.fi

Luomakunnan sunnuntai jonakin touko – lokakuun sunnuntaina ks. sakasti.evl.fi

Maailman ympäristöpäivä 5.6. World Environment Day ks. www.unep.org/wed

Luonnonkukkien päivä, kesäkuussa juhannusta edeltävänä sunnuntaina ks. www.sll.fi/luonnonharrastus/luonnonkukat

Luomisen aika – luomakunnan aika, Creation time 1.9.–lokakuu 2. sunnuntai ks. www.christian-ecology.org.uk/creationtime.htm

Liikkujan viikko ja Autoton päivä 16.–22.9.
ks. www.liikkujanviikko.fi

Kansallinen etätyöpäivä syyskuun lopulla
www.etatyopaiva.fi/fi/etusivu

Luomuviikko, 40. viikko
ks. www.luomuliitto.fi/index.php/luomuviikko

Energiansäästöviikko, 41. viikko
ks. www.energiansaastoviikko.fi

Reilun kaupan viikko, 43. viikko
ks. www.reilunkaupanviikko.fi

Ekumeeninen vastuuviikko, 43. viikko
ks. www.vastuuviikko.fi

Hiljaisuuden päivä 8.10.
ks. www.sll.fi/luontojaymparisto/maankaytto/hiljaisuus/hiljaisuudenpaiva

Älä osta mitään päivä 26.11. ks. www.alaosta.fi

Osallistuminen julkiseen keskusteluun. Ympäristökasvatussuunnitelmassa on hyvä määritellä myös se, miten seurakunta osallistuu julkiseen keskusteluun ajankohtaisista ympäristöaiheista paikalliskunnalla. Tässä yhteydessä suunnitelmaan kirjataan yhteinen käsitys siitä, millä ryhmällä seurakunnassa muodostetaan kantaa ympäristökysymyksiin, kuka kirjoittaa lehtiin ja antaa haastatteluja asiasta seurakunnan nimissä.

Ympäristökasvatussuunnitelman rakenne. Ympäristökasvatussuunnitelmaan kirjataan ympäristökasvatuksen tavoitteet sekä ne keinot, joilla tavoitteisiin päästään.

Yksittäisen seurakunnan ympäristökasvatussuunnitelman sisällysluettelo voi olla esim. seuraava:

1. Ympäristökasvatuksen teologiset lähtökohdat.
2. Ympäristökasvatus ympäristöohjelmamme toteuttajana.
  - Ympäristöohjelmamme ympäristökasvatuksen näkökulmasta.
  - Paikkakuntamme erityispiirteet ja mahdollisuudet.
3. Ympäristökasvatuksen tavoitteet ja organisaatio.
  - Ympäristökasvatuksen tavoitteet ja organisaatio lyhyesti kuvattuina sekä vastuuhenkilöt.
4. Ympäristökasvatussuunnitelma toimintamme eri alueilla.
  - Ympäristökasvatus hengellisen työn eri sektoreilla.
  - Ympäristökasvatus tukipalveluissa yms. toimintasektoreilla.
  - Ympäristökasvatus välillisen toiminnan menetelmin, ympäristökasvatus ja Internet.
5. Yhteistyö muiden ympäristökasvattajien kanssa.
6. Ympäristökasvatuksen kehittäminen, seuranta ja arviointi.
7. Vinkkejä ja linkkejä ympäristökasvatuksen toteuttajille.

Suurissa seurakuntayhtymissä joudutaan pohtimaan, miltä osin ja miten ympäristökasvatus liittyy seurakuntien yhteiseen toimintaan ja miltä osin se on paikallisseurakuntien tehtävä.

5.2 Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään

Jumalanpalvelukset alkavat Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Seurakunta on koolla Luoiansa edessä. Näin jokainen jumalanpalvelus on lähtökohtaisesti luonteva paikka luomakunnan esillä pitämiseen. Esimerkiksi ehtoollisrukous osoittaa, kuinka kristinusko aina käsittelee koko elämää, myös muuta luomakuntaa: *”Pyhä Isä, koko luomakunta ylistää sinua, kaiken elämän antajaa.”* Tavoitteena on, että kaikessa jumalanpalveluselämässä on havaittavissa kokonaisvaltainen näkemys luonnosta.

Ainakin luomakunnan sunnuntain viettämisen on sisällyttävä seurakunnan jumalanpalvelussuunnitelmaan. Jumalanpalvelusten kirjan mukaan luomakunnan sunnuntaita vietetään yhtenä sunnuntaina touko–lokakuussa. Seurakunta voi itse valita sille sopivan ajankohdan. Evankeliumikirjan nettiversiosta löytyy aineistoa luomakunnan sunnuntain toteuttamista varten (www.evl.fi/kkh/to/kjmk/kal/lkunns_u.htm).

Luomakunnan sunnuntain lisäksi ympäristöasioita on hyvä käsitellä myös muissa jumalanpalveluksissa. Useat kirkkovuoden tekstit mahdollistavat ihmisen luontosuhteen, vastuullisen ja kohtuullisen elämäntavan jne. pohdinnan saarnoissa. Myös monet virret liittyvät luomakunnan varjeluun (esimer-

kiksi virret 455, 463, 567, 576 ja 602). Esirukous voi olla paikka ajankohtaisten ympäristöasioiden esille ottamiselle.

Luontojumalanpalvelukset tai metsäkirkot ovat hyvä tapa pyhyden kokemiseen luonnossa. Myös Tuomas-messuun on mahdollista liittää ekologisia teemoja. Monissa seurakunnissa on perinteenä järjestää kylvön siunauksia tai *”pellonpiennarkkoja”* sekä sadonkorjuun kiitosjuhlia. Hiljaisuuden retriiteissä ja leiritoiminnan hartauksissa luonnolla on olennaisen tärkeä merkitys, mikä on hyvä sanoittaa säännöllisesti myös ääneen.

Diplomissa edellytetään, että ympäristöasia on esillä seurakunnan vuotuisessa jumalanpalvelussuunnittelussa ja -elämässä. Seurakunnassa vietetään luomakunnan sunnuntaita ja ymmärretään luomakuntasuhde erottamattomana osana kristillisen uskon kokonaisuutta.

5.3 Ympäristöasiat eri työmuodoissa

Ympäristökasvatussuunnitelmaan sisältyy yleisellä tasolla suunnitelma siitä, miten ympäristöasiat ovat osana eri tehtäväalueiden toimintaa. Ympäristödiplomia haettaessa edellytetään, että vähintään kolmessa hengellisen työn työmuodossa jumalanpalvelusten, rippikoulujen ja koulutyön lisäksi on pohdittu, miten ympäristökasvatus seuraavalla toimikaudella toteutetaan konkreettisina toimintoina.

Oleellista ympäristökasvatuksen onnistumiselle on, että kasvatustyötä tekevä on itse sisäistänyt asian tärkeyden. Onhan ympäristökasvatus paljolti esimerkkinä olemista. Myös käsitykset ympäristön kannalta parhaista ratkaisuista elävät. Uusi tieto voi

muuttaa suositeltavia ratkaisuja. Voimme opettaa vain kunkin hetken parhaan tietämyksen mukaan – ja ympäristökasvattajalla on oltava valmius muuttaa käsityksiään, kun tieto muuttuu.

Mitä ympäristökasvatus eri työmuodoissa voi sisältää? Tässä eräitä vinkkejä:

Lapsityössä on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa henkilökohtaisen luontosuhteen kehitykseen. Päiväkerhon ohjelmaan voi sisältyä lelunvaihtopäivä, sähkötön päivä, aineettomien lahjojen päivä, kalaretkipäivä, retki luomueläintilalle tai jokaviikkoinen pieni luontoretki lähellä olevaan puistoon, metsään, kedolle. Lasten kanssa opetellaan liikkumaan luonnossa. Askartelumateriaalien valinnassa voidaan suosia kierrätysmateriaalien käyttöä.

Perhetyössä avoimet päiväkerhot ja perhekerhot ovat luonteva foorumi myös kuluttaja- ja ympäristöasioista keskustelemiseen sekä käytännönkin toimiin esim. lasten vaatteiden, tarvikkeiden ja lelujen kierrätys ja kirpputoritoiminta, ympäristövastuullinen ruuanlaitto, retket. Perhetyössä tuetaan kotien ympäristökasvatusta.

Varhaisnuorisotyössä leirit ja kerhot palvelevat erinomaisesti ympäristökasvatuksen tarpeita. Ympäristöasia ja luomakunta tulee olla esillä myös seurakunnan koulutyössä.

Ympäristökasvatusta lapsille Raision seurakunnassa

Ympäristödiplomin uusimisen yhteydessä Raision seurakunta palkkasi asiantuntijan tekemään seurakunnalle ympäristökasvatussuunnitelman. Tavoitteeksi otettiin kristillisen kasvatuksen kokonaisuuteen jäsentyvän, mahdollisimman konkreettisen ja eri työmuotojen yhdessä tekemän suunnitelman aikaansaaminen. Sen tuli sisältää uusia lähestymistapoja ja menetelmiä. Se ei saanut jäädä muusta seurakuntatyöstä irralliseksi ekotoiminnaksi. Tässä tarkoituksessa ympäristökasvatus jäsennettiin kirkkovuoden mukaan. Pohdittiin, mitä ympäristökasvatus eri työmuodoissa on joulun, laskiaisen, pääsiäisen, luomakunnan sunnuntain sekä pyhäinpäivän yhteydessä.

Ympäristöasiantuntijan tehtäviin kuului myös luontopolkujen ideointi lapsille ja aikuisille. Lähtökohtana tässäkin oli pohtia, mikä tekee polusta juuri seurakunnan luontopolun. Miten polku tehtävineen voisi sisällöllisesti palvella ympäristökasvatuksen tavoitteiden ohella myös seurakunnan perustyötä.

Lasten luontopolku rakennettiin lasten ehdoilla. Taulujen korkeus, koko ja sisältö sovitet-

tiin lasten maailmaan. Tekstitaulujen asemesta otettiin käyttöön taiteilijalta tilatut herkäät luontoihmeet kuvataulut. Haluttiin, että luontopolku antaa tilaa mielikuvitukselle, vapauttaa kaikki aistit kokemaan Jumalan luomistyön kauneutta ja ihmeellisyyttä. Tärkeänä pidettiin toiminnan ohella mahdollisuutta rauhoittumiseen ja hiljentymiseen.

Aikuisten luontopolun opastauluissa on ekologisen tiedon lisäksi luontoon liittyvä raamatunjae sekä eväslaatikko, jossa kulkijaa haastetaan pohtimaan suhdettaan Jumalaan, luontoon sekä toisiin ihmisiin.

Ohjaajia varten laadittiin jokaiseen kuvatauluun liittyvä erillinen virikemateriaali. Lasten materiaalista löytyy lasten virsiä ja lauluja, toiminnallisia tehtäviä sekä hartaus ja rukous. Aikuisten materiaalia päivitetään käyttäjien ideoiden ja kokemusten perusteella vuosittain.

Luontopolut rakennettiin seurakunnan leirikeskukseen metsään ja lapsille lisäksi seurakuntatalon pihamaalle. Reitityksessä otettiin huomioon alueen kestävä käyttö. Kulutukselle her-

kimmät alueet, kuten jäkälikön peittämät kallioiden laet, jätettiin reitin ulkopuolelle. Hevosen kanssa metsuri teki maastoon tarvittavat, reittien turvallisuuden vaatimat raivaustyöt. Luontopolkujen opastaulut teetettiin paikallisessa sosiaalipalvelusäätiön verstaassa. Näin luontopolkujen toteutuksessa otettiin huomioon sosiaalinen kestävyys.

Luontopolut siunattiin käyttöön leirikirkossa pidetyn luomakunnan sunnuntain jumalanpalveluksen yhteydessä. Ensimmäisenä toimintavuonna luontopoluilla vieraili yli 1000 raisiolaista. Lasten luontopoluilla kävi seurakunnan omien kerholaisten lisäksi paljon koululaisryhmiä. Kesällä polut olivat osa rippikouluopetusta. Syksyllä pidettiin luontopolkuleiri.

Tulevaisuuden haasteena on jatkaa luontopolkujen kehittämistä palvelemaan yhä laajempaa seurakuntalaisjoukkoa. Suunnitelmissa on seuraavaksi rakentaa aikuisten luontopolun varrelle metsäalttari sekä liikuntarajoitteisia varten oma luontopolku leirikeskukseen välittömään läheisyyteen.

Rippikoulussa on hyvät mahdollisuudet toteuttaa ympäristökasvatusta. Rippikoulusuunnitelman mukaan ympäristöasioita on käsiteltävä vähintään yhden oppitunnin verran (Opetusjaksossa ”Kristillinen usko yhteiselämässä”, tunti ”Vastuumme luonnosta”). Lisäksi ympäristödiplomissa edellytetään, että leirijakson sisältävässä rippikoulussa ympäristökasvatusta toteutetaan elämyksellisin keinoin.

Oppitunnin tavoitteet ovat seuraavat:

1. Nuori ymmärtää luonnonvarojen ehtymisen aiheuttamia ongelmia.
2. Nuori tajuaa puhtaan elinympäristön säilymisen merkityksen ihmisen elämälle.
3. Nuori tajuaa, ettei ihmistä ole asetettu maailmaan vain viljelemään, vaan myös varjelemaan sitä.
4. Nuori ymmärtää, että kristilliseen uskoon kuuluu olennaisena ajatus yksinkertaisesta ja kohtuullisesta elämäntavasta.

Paremmiin kuin yhden tunnin aikana, nämä tavoitteet voidaan saavuttaa, jos ympäristökasvatusta toteutetaan rippikoulussa läpäisyperiaatteella. Luomakuntavastuu sopii useiden oppituntien aiheiden joukkoon ja luontevaksi osaksi rippikoulun muuta toimintaa erityisesti leiriolosuhteissa. Sopivia aihekokonaisuuksia ovat esimerkiksi kristillinen usko nuoren omassa elämässä ja yhteiselämässä sekä luomiskertomus: Jumala maailman ja ihmisten luojana. Rippikoulu on esimerkki kristillisestä elämäntavasta, johon se pyrkii kasvattamaan. Siksi se, miten luonto liittyy kaikkeen, hartauselämästä roskaastioihin, muodostaa rippikoulun ympäristökasvatuksellisen vaikutuksen.

Nuoret ovat kiinnostuneita ympäristöasioista. Ympäristöasioita kannattaa käsitellä keskustellen ja eettisesti pohtien nuorten miettiessä itse omia elämäntilanteitaan. Rippikoululeirit tarjoavat hyvän mahdollisuuden luontopolkuihin ja eräretkiin, mutta myös henkilökohtaisen vastuun kantamiseen. Leiriläiset voivat lajitella itse jätteensä, hoitaa kompostia, kasvimaata, tehdä risusavottaa, osallistua rehevöityneen järven kunnostukseen tai tutustua hoitokalastukseen jne. Isoskoulutus on ympäristökysymysten kannalta arvokas kanava ja mahdollisuus.

Vaellusrippikoulu on parhaimmillaan elämyksellinen oppimisprosessi. Työmuotona se on jo tavaltaan itsessään kirkon kannanotto luonnonsuojeluun. Järjestelyissä on kuitenkin otettava huomioon, että Lapissa käy vuosittain kymmeniä vaellusrippikouluryhmiä, jotka eri suuruisina liikkuvat pohjoisilla retkeilyalueilla. Suurin osa vaellusrippikouluista hoitaa vaelluksensa hyvin, mutta yksikin epäonnistunut vaellus, sopimaton käyttäytyminen, luonnon turmeleminen ja roskaaminen leimaavat muutkin seurakuntien ryhmät kiusallisiksi vaelluskumppaneiksi.

Nuorisotyössä tai partiotoiminnassa ympäristökasvatus voi olla osa normaalia perustoimintaan. Tässä yhteydessä ei pidä unohtaa seurakuntien laajaa koulu- ja oppilaitostyötä mahdollisuutena tavoittaa lähes kaikki nuoret.

On suositeltavaa pitää nuorten kanssa yllä keskustelua arvoista, kulutustottumuksista ja elämäntavoista. Erytisteenä luomakunnan asiat voidaan ottaa esille osallistamalla kansallisiin tai kansain-

välisiin ympäristönsuojelun ja kestävän kehityksen teemapäiviin, esimerkiksi huhtikuiseen nuukuusviikkoon, maailman ympäristöpäivään kesäkuussa tai syksyiseen energiansäästöviikkoon. Toimintamallit kannattaa etsiä yhdessä nuorten kanssa. Onko meidän tapamme pitää asiaa esillä järjestää selviytymisleiri, kunnostaa ketoja vai ennallistaa soita yhteistyössä muiden luonnonsuojelijoiden kanssa, järjestää lähiluonnon siivoustempauksia, rakentaa linnunpönttöjä tai luontopolkuja? Millainen olisi luontopolku kaupunkiympäristössä. Kirpputorin järjestämisellä voidaan lyödä kaksi kärkeä: kiertää ja kerätä rahaa hyödyllisiin kohteisiin. Lapinleirillä voidaan keskittyä erämaavaellukseen las-kettulun sijasta.

Myös Kirkon Ulkomaanavun (KUA) yhteydessä toimii valtakunnallisesti nuorten ja nuorten aikuisten Changemaker-verkosto, joka toimii aktiivisesti globaalien oikeudenmukaisuuden puolesta ja tekee ympäristökasvatusta koulutustoiminnassaan.

Diakonia- ja yhteiskuntatyö voi järjestää keskusteluiltoja, tehdä sieni- ja marjaretkiä, tutustua lähiseudun luonnonsuojelualueisiin, kutsua oman paikkakunnan ympäristöasiantuntijoita vieraaksi, tutustua oman paikkakunnan teollisuuden ja elinkeinoelämän ympäristökuormaa vähentäviin toimiin, ottaa kantaa ajankohtaisiin ympäristökysymyksiin, leikata matonkuteita, kutoa räsymattoja, askarrella käytetystä materiaalista uusia tuotteita, opetella kompostoimaan ja myydä seurakunnan tilaisuudessa Reilun kaupan kahvia ja teetä. Esimerkiksi luomakunnan sunnuntain yhteyteen sopii luontevasti seurakunnan järjestämä ympäristötempaus tai keskustelutilaisuus paikkakunnan toimijoiden

Nuorten Keskus haastaa Ekonistiksi

Mitä on ekonisti?

Ekonisti tarkoittaa luontoriippuvaista, koska olemme monella tavalla riippuvaisia luonnon hyvinvoinnista. Ryhtymällä ekonistiksi voit näyttää, että tiedostat tämän asian ja haluat antaa oman panoksesi ympäristön hyväksi. Vielä ei ole myöhäistä!

Ekonistit haluavat muuttaa elämäntapojaan luontoystävällisempään suuntaan ja vaikuttaa siihen, miten muut toimivat ympäristöön liittyvissä asioissa. Asioita ja asenteita voi muuttaa!

Ekonistin ei tarvitse kuitenkaan kantaa koko maailmaa harteillaan. Toivoa on ja pienet teot riittävät alkuun.

Ekonisti-toimintaa koordinoi Nuorten keskus ry. ja toiminnalla on useita yhteistyökumppaneita.

Katso: www.ekonisti.fi

kesken. Kirkon *”älä osta mitään päivä”* on joka viikko, sunnuntaina, pyhäpäivänä.

Ilmastonmuutoksen hillintä torjuu haavoittu vimmassa asemassa olevien ihmisten köyhtymistä. Siksi sitä voidaan kutsua ennaltaehkäiseväksi diakoniaksi.

Seurakunnan lähetystyö on myös ympäristökasvatuksen ja erityisesti kansainvälisen vastuun esille ottamisen paikka. Lähetysjärjestöiltä ja Kirkon Ulkomaanavulta löytyy runsaasti kasvatukseen soveltuvaa materiaalia ja ajankohtaista tietoa. Konkreettisenä tekemisen asiana esille voidaan ottaa vaikkapa kummilapsitoiminta.

Seurakunnan viikkotoiminta tarjoaa hyvän mahdollisuuden ympäristökasvatukselle. Erilaisten säännöllisesti kokoontuvien piirien toimintaan voi sisältyä ympäristöaiheisia koulutustuokioita ja tietoiskuja. Ajankohtaiset aiheet kuten nälänhätä, kuivuus ja muut ilmastonmuutoksen seuraukset ovat esimerkkinä koulutusteemoista, joiden kohdalla tiedon lisääminen haastaa pohtimaan vastuutamme ja elämäntapamme kohtuullisuutta.

Ympäristöasiat voivat olla myös opintokerhon tai piirin teemana (ks. www.kkagricola.fi/opintokerhot). Parhaimmillaan tiedon lisääminen johtaa käytännön toimintaan. Esimerkkinä tästä ovat ekopiirit, joiden jäsenet ryhtyvät toteuttamaan ekologista elämäntapaa toistaan kannustaen. Tavoitteet voivat olla hyvin konkreettisia: vähennämme energian käyttöä kotitaloudessamme ja liikenteessä 30 %, jätemäärää 75 % ja vedenkäyttöä kolmanneksella.

Ympäristödiplomien käsikirjaa voidaan käyttää ympäristöasioihin perehtymiseen myös seurakuntalaisten kanssa. Lähes kaikki kirjan luvut sisältävät runsaasti kotitalouksille sovellettavissa olevia ohjeita ilmastonmuutosta hillitsevän, ympäristöä säästävän ja kohtuullisen elämäntavan löytämiseksi. Eri teemoihin liittyvät linkit ohjaavat lukijaa eteenpäin.

Ekopiiri toimii Vuosaaren seurakunnassa

Vuosaaren seurakunnassa kokoontuu Ekopiiri kerran kuussa keskustelemaan ajankohtaisista asioista. Ryhmä jäseniä yhdistävänä tavoitteena on ekologisemman elämäntavan etsiminen. Yhdeksi toimintatavaksi on otettu eko-paasto. Ekopiiri haastaa pohtimaan, mistä luomakuntaa tai itseä kuormittavasta tavasta tai asiasta voisi luopua paaston ajaksi. Oman luomislupauksensa saa halutessaan kirjoittaa muistiin ja samalla osallistua pääsiäisen jälkeen arvontaan, jossa palkintona on kunnostettu käytetty polkupyörä ja vuoden Reilut kahvit.

PISTEET:

5.4 Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset

Ympäristöaiheinen erityisjumalanpalvelus, metsäkirkko tms. voidaan järjestää luonnonkauniilla paikalla: leirikeskuksen rannalla, metsäharjulla, luonnonsuojelualueella tai vaikka kirkon pihalla. Jumalanpalvelukseen voi liittyä luontoretki tai tutustumista seurakunnan arvokkaihin luontokohteisiin. Sopivia ajankohtia ovat maailman ympäristöpäivä 5.6. ja kirkon vastuuviikko. Puhutteleva vaihtoehto on myös järjestää jumalanpalvelus ympäristötuhoista kärsineellä alueella.

Ympäristöaiheisestä jumalanpalveluksesta saa 1 pisteen. Maksimipistemäärä on 6.

5.5 Erityiset ympäristötapahtumat

Erilaisista ympäristöaiheisista tapahtumista ja teemapäivistä (kierrätyspäivä, ympäristönsuojeluilta, näyttely tms. ympäristötapahtuma) saa 1 pisteen/tapahtuma, enintään 5 pistettä.

5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat

Seurakunta voi rauhoittaa hiljaisuuden paikaksi sopivan alueen vaikkapa metsästä, järvenrannasta, pienen saaren tai luodon, niemennokan, suon saarekkeen, kallion laen. Paikka tulee olla nimensä mukaisesti mietiskelyyn, luonnon kuunteluun, luomakunnan ja olemassaolon pohdintaan sekä rukouk-

seen sopiva.

Mitään suuria ihmisen tekemiä rakennelmia ei tarvita. Paikan muusta erottava portti, rauhoituksesta kertova taulu ja risti riittävät hyvin. Varustukseen voi kuulua myös penkki. Jos seurakunta rauhoittaa sopivan luontokohteen hiljaisuuden paikaksi, se saa 5 pistettä.

5.7 Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Yhteistyö koulujen, päiväkotien, yritysten, kunnan, luonnonsuojelujärjestöjen, marttojen tai muiden kansalaisjärjestöjen kanssa on hyvä tapa toteuttaa ympäristökasvatusta. Järjestöissä on paljon paikallisasiantuntemusta.

Hyviä asiantuntijoita ovat myös koulujen biologian opettajat, luontokerhojen vetäjät, kuntien ympäristösihteerit, yritysten ympäristöpäälliköt, jäteyhtiöiden tiedottajat, maailmankauppojen aktiivit, martat, metsänhoitoyhdistyksen, metsäkeskuksen ja ELY-keskuksen työntekijät, luomuviljelijät ja tietysti oman seurakunnan aktiiviset luontoihmiset. Eräs useilla paikkakunnilla käynnistynyt yhteistyön muoto on YK:n kestävän kehityksen prosessiin liittyvä ”paikallisagenda 21” -toiminta.

Seurakunta voi toimia myös aktiivisena keskustelun herättäjänä paikkakunnalla ympäristöasioissa. Tällöin on usein kysymys jostakin suunnitteilla olevasta paikallisesta hankkeesta, jonka ympäristövaikutuksiin halutaan kiinnittää huomiota tai jo toteutuneesta ympäristöongelmasta, joka tulisi saada hallintaan.

Jos seurakunta tai jokin työmuodoista osallistuu

ympäristötapahtumiin tai kampanjoihin muiden ympäristöjärjestöjen tai muiden järjestöjen kanssa, se saa tästä 1–5 pistettä. Pisteitä annettaessa yhtenä kriteerinä on toiminnan säännöllisyys ja vakiintuminen osaksi seurakuntatyön kokonaisuutta.

5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät

Internetin käytön suunnittelu on osa välillisen kasvatuksen suunnittelua. Ympäristöasiat liitetään osaksi seurakunnan www-sivuja, joilta löytyvät myös linkit eteenpäin kirkon ja muiden yhteistyötahojen ympäristösivuille. Sosiaalisen median tarjoamia mahdollisuuksia voidaan hyödyntää myös kokoavan toiminnan ympäristökasvatuksessa.

Seurakunta on usein myös yksi osallinen virallisissa kaavoitusprosesseissa ja voi antaa lausuntoja, muistutuksia tai jopa tehdä valituksia kaava-hankeissa, jotka koskevat seurakunnan intressiä ympäristön suojelijana.

Jos seurakunnan www-sivut ja Internetin suomat muut mahdollisuudet ovat otetut laajasti ympäristökasvatuskäyttöön, työntekijät tai työmuodot ovat osallistuneet paikalliseen ympäristökeskusteluun (tiedotusvälineet, blogikirjoittelu Internetissä...) tai seurakunnan taholta on tehty ympäristöaloitteita, saa tästä 1–5 pistettä toiminnan laajuuden ja merkittävyyden mukaan.

5.9 Muut toimenpiteet

Jos seurakunnassa on toteutettu muita ympäristökasvatukseen liittyviä tapahtumia tai aihe on ollut esillä tehtävälueilla, joista tässä ei ole mainintaa, voi tästä laskea pisteitä toimintojen laajuuden ja merkittävyyden mukaan 1–10. Pisteitä saa myös ympäristökasvatukseen liittyvästä täydennyskoulutuksesta.

Lisätietoja ympäristökasvatuksesta:

Suomen ev.lut. kirkon ilmasto-ohjelma: Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus. 2008
<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content2B0EDB>

Ympäristökasvatus seurakunnassa. Sipiläinen, Ilkka & Tuveva Pekka (toim.): Kirjapaja 2010.

Luonto ja Raamattu – kristillisen ympäristökasvatuksen juurilla. Panu Pihkala. Lasten Keskus 2010.

Luontopyhäkoulu, Pyhäkoululehti 2/2011, saatavilla myös erikseen.

M. Soulanto, L. Nevakivi: Mustan kirstun salaisuus. Kirjapaja 2008.

H. Pruuki: Ekonistin käsikirja. Nuorten Keskus 2009. www.ekonisti.fi

P. Pihkala: Ekonisti-materiaalin käyttö nuorten-illoissa virikevihko (2009) pdf-julkaisuna: www.ekonisti.fi/binary/file/-/id/3/fid/148/

P. Pihkala: Luonto ja seurakunta. Materiaalia tilaisuuden järjestämiseen. Nuorten Keskus 2011. www.ekonisti.fi

Ympäristökasvatus WWF:n verkkosivuilla: www.wwf.fi/ymparisto/ymparistokasvatus/

Suomen Luonnonsuojeluliitto: www.sll.fi

Luonto-Liitto: www.luontoliitto.fi

Kirkon Ulkomaanavun (KUA) nuorten aikuisten Changemaker-verkosto: www.changemaker.fi

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry ja Vihreä lippu ohjelma: www.ymparistokasvatus.fi

Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkosivut: www.edu.fi/teemat/keke/

YK-liiton Maailmankansalaisen kypsyyskoe: www.ykliitto.fi/kouluttaa/mkk

Kuva: Ouri Mattila

6 Jätehuolto

Minimi	Pisteet
6.1 Jätehuoltoselvitys	6.8 Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys, 1–8 pistettä
6.2 Jätehuoltosuunnitelma	6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen, 1–5 pistettä
6.3 Hyötyjätteiden keräys	6.10 Kaatopaikkajätteen väheneminen, 1–10 pistettä
6.4 Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen	6.11 Kompostointi, 2–8 pistettä
6.5 Bio- ja puutarhajätteen käsittely	6.12 Hyötyjätepisteet hautausmaalla 1–3 pistettä
6.6 Kaatopaikkajätteen määrän seuranta	6.13 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä
6.7 Hautakynntilät ja kukkalaitteet	

6.1 Jätehuoltoselvitys

Jätelain mukaan kaikessa toiminnassa on mahdollisuuksien mukaan ehkäistävä jätteen syntymistä sekä pyrittävä vähentämään sen määrää ja haitallisuutta. Jätteen tuottajalla on velvollisuus tuntea käyttämänsä aineet ja niistä syntyvät jätteet sekä järjestää asianmukainen jätehuolto. Jätteet on myös hyödynnettävä mahdollisuuksien mukaan ensi sijassa aineena ja toissijaisesti energiana. Lain lisäksi seurakuntia velvoittavat myös kunnalliset jätehuoltomääräykset.

Ympäristödiplomi edellyttää, että osana ympäristökatselmusta seurakunnan toiminnasta tehdään jätehuoltoselvitys. Selvitys luo pohjan jätteen synnyn ehkäisy- ja hyötykäyttötavoitteille.

Jätehuoltoselvityksessä vastataan mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Miten hyvin seurakunnan jätehuolto noudattaa kunnan jätehuoltomääräyksiä.
- Miten jätehuolto on organisoitu eri kohteissa ja mitä puutteita siinä on.
- Kuka seurakunnan jätehuollosta on vastuussa eri kohteissa.
- Millaisia sopimuksia jätehuollosta on tehty kiinteistönhuolto- ja jäteyhtiöiden kanssa.
- Paljonko kaatopaikkajätettä syntyy eri kiinteistöissä.
- Mitä hyötyjätteitä kerätään.
- Paljonko kustannuksia jätehuollosta kertyy.

Selvityksessä käydään läpi niin seurakunnan kiinteistöt, siivoustoimi, keittiöt, toimistot, hautausmaat ja viheralueet kuin kirkot ja leirikeskukset. Jätelajit tulisi arvioida riittävän seikkaperäisesti – kuitenkin keskittyen niihin jätelajeihin, joita tuotetaan merkittäviä määriä:

- paperi (lehdet, toimistopaperi, kirjekuoret, jne.)
- pahvi ja kartonki (kartonki- ja paperipakkaukset, aaltopahvi, pahvilaatikot)
- lasijäte (keräyslasi ja panttipullot)
- metalli (panttitölkki, säilykepurkit ja muu pienmetalli, metalliromu)
- biojäte (ruoantähteet, ruoan valmistamisessa syntyvä maatuva jäte, pehmopaperit)
- puutarhajäte (maatuva puutarhajäte kuten lehdet, nurmikon leikkuujäte, pienet oksat)
- muovi (kalvomuovi, purkkimuovi, styrox, pvc-muovi)
- tekstiilijäte (lumppu, käyttökelpoiset vaatteet ja tekstiilit)
- ser-jäte (sähkö- ja elektroniikkaromu, kodinkoneet, toimistolaitteet, loisteputkilamput, elohopealamput)
- vaarallinen jäte ent. ongelmajäte (öljyt, maalit, akut, raskasmetalliparistot, aerosolit, lääkkeet, torjunta-aineet, voimakkaat siivousaineet, kyllästetty puu)
- paristot ja akut (paristot, nappiparistot, pienakut, ajoneuvoakut)
- puujäte (polttokelpoinen puu, kyllästetty tai maalattu puu)
- suurikokoinen jäte (esim. huonekalut)
- rakennusjäte (levyt, putket, eristeet, betoni, maamassat)

- sekajäte (kaatopaikkajäte; kierrätykseen kelpaamaton jäte, joka jää jäljelle, kun kierrätettävät lajit on lajiteltu ja kerätty erikseen)
- poltettava jäte (energiahyödyntämiseen kerättävä sekajäte, joka toimitetaan jätevoimalaan)
- energijäte (kerätään tai valmistetaan monessa kunnassa; jätteestä tulee lajitella pois kaikki maatuva ja palamaton aines sekä luonnollisesti vaaralliset jätteet)

Jätehuoltokartoituksessa kannattaa huomioida myös jäteastioiden ja niiden tyhjennysvälien oikea mitoitus. Vaatii jonkin aikaa konkreettista astioiden täyttymisen seuranta. On turhaa maksaa puoli-tyhjiä astioiden tyhjentämisestä. Tällöinhän myös jäteyhtiöstä saatavassa raportissa näkyvät tyhjennysmäärät, jotka voivat poiketa paljon oikeasti tuotetun jätteen määrästä.

6.2 Jätehuoltosuunnitelma

Seurakuntaan tulee laatia jätehuoltosuunnitelma. Siinä esitetään tavoitteet jätteen määrän vähentämiseksi ja hyötyjätteen keräyksen tehostamiseksi sekä kerrotaan keinot, joilla tavoitteisiin aiotaan päästä. Suunnitelmasta tulee ilmetä myös vastuutahot ja tavoitteiden toteutumisen seurantatapa. Suunnitelman tulee ohjata valitsemaan toimintatapoja, josta ei synny lainkaan jätettä tai sitä syntyy mahdollisimman vähän. Erityistä huomiota tulee kiinnittää leiri- ja kurssikeskusten jätehuollon ja lajittelun parantamiseen. Leireillä on iso merkitys ympäristökasvatuksessa.

Jätehuollon suunnitteluun kuuluvat myös keräysvälineet, jätteiden kuljetus, ongelmajätehuolto, jäteneuvonta sekä henkilökunnan koulutus. Sa-

massa yhteydessä on hyvä selvittää missä määrin jätehuollon palvelut on mahdollista kilpailuttaa.

Jätteen synnyn ehkäisy on kannattavaa sekä ympäristön että talouden kannalta. Kustannussäästöä saadaan jätemaksuissa ja myös siitä, kun jätteeksi päätyvää tuotetta tai pakkausta ei ole koskaan hankittukaan. Usein myös lajittelusta syntyy taloudellisia säästöjä, sillä hyötyjätteen aiheuttamat kulut ovat yleensä vähäisemmät kuin kaatopaikalle tai energiakäyttöön menevän jätteen.

Kun jätehuoltosuunnitelma on tehty, siitä on tiedotettava henkilökunnalle ja tilojen muille käyttäjille. Jätteiden lajittelusta tulee tehdä kirjalliset ohjeet ja laittaa ne esille esimerkiksi keittiöiden ja ruokaloiden jättepisteisiin, henkilökunnan taukutiloihin ja toimistoihin. Myös kaikissa keräysvälineissä tulee olla selkeät opasteet. Lajittelun toimivuutta tulee seurata ja jos siinä on ongelmia, on ohjeistusta ja valvontaa lisättävä.

6.3 Hyötyjätteiden keräys

Usein kuntien jätehuoltomääräyksissä on erikseen velvoitettu yhteisöjä lajittelemaan kiinteistökohtaisesti esimerkiksi biojäte, pahvi, lasi, metalli ja muu hyötyjäte, jos sitä kertyy tietty määrä viikossa (esimerkiksi 10 kilo). Yleensä myös muu hyötyjäte velvoitetaan toimittamaan niille osoitettuihin vastaanotto paikkoihin. Maininta paperista voi puuttua kokonaan kunnan jätehuoltomääräyksistä, sillä paperin talteenoton järjestäminen ei kuulu kunnalle vaan paperin tuottajille. Jätelain mukaan paperin keräminen on kuitenkin pakollista.

Monien jätelajien hyötykäyttö on nykyään orga-

nisoitu yritysten muodostamien tuottajayhteisöjen kautta. Näin on paperin lisäksi pakkausjätteen (pahvilaatikot, paperi- ja kartonkipakkaukset, lasipurkit ja -pullot, pantilliset juomapakkaukset, metallipakkaukset, kuormalavat, osin muovi) paristojen ja akkujen, autonrenkaiden, romuautojen ja sähkö- ja elektroniikkaromun osalta. Näiden tuotteiden valmistajien tai maahantuojien on järjestettävä jätteen hyötykäyttö ja myös vastaanotto paikat kuluttajille.

Hyötykäytön organisointi kannattaa miettiä mahdollisimman joustavaksi, koska pienten jätterien keräys ja kuljetus on epätaloudellista ja myös energiaa haaskaavaa. Hyötykäyttötavoitteissa kannattaa keskittyä niihin jätelajeihin, joita syntyy eniten. Paikallisesta jätteyhtiöstä saa tiedon, mitä hyötyjätteitä kunnan alueella kerätään ja otetaan vastaan ja minne yhteisöt voivat hyötyjätteet toimittaa. Usein yhteisöjen ja kotitalouksien hyötyjätepaikat on erikseen määriteltä. Mikäli keräystä ei ole organisoitu, mutta vastaanottopiste löytyy, voidaan harkita oman kuljetuksen organisointia. Pienille jätterille voidaan etsiä välivarasto ja kuljetukset voidaan järjestää muiden huoltoajojen yhteydessä. Seurakunta voi myös tehdä sopimuksen jätteen kuljetuksia hoitavan yhtiön kanssa hyötyjätteen kuljetuksesta.

Esimerkiksi paperinkeräys voidaan järjestää paikalliset olot ja kertyvät määrät huomioon ottaen seuraavaa ohjetta soveltaen:

Paperinkeräyksestä tehdään sopimus paikallisen kuljetusliikkeen tai paperinkerääjän kanssa. Jokaiseen työhuoneeseen sijoitetaan laatikko, johon kerätään vain keräyskelpoista paperia. Työhuoneiden laatikot tyhjenetään esimerkiksi käytävällä olevaan

suurempaan keräyssäiliöön. Tyhjentämisestä huolehtii joko työntekijä tai siivooja. Kerroksien keräysastiat tyhjenetään jätekatoksessa olevaan esimerkiksi 600 litran keräysastiaan, jonka keräysliike tyhjentää sovituin välein.

6.4 Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen

Seurakunnan kiinteistöhuollossa, hautausmailla ja kuljetuksissa käsitellään erilaisia kemikaaleja ja aineita, joiden jäte luokitellaan vaaralliseksi jätteeksi (ent. ongelmajäte). Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunnassa on nimetty vaarallisista jätteistä vastaava henkilö ja järjestetty niiden keräys, varastointi ja kuljetus lain ja määräysten mukaan. Vaarallisten jätteiden käsittely tulee ohjeistaa ja asiasta vastaavat henkilöt tulee opastaa tehtäviinsä. Myös koko henkilökunnalle tulee antaa yleis-tiedot niistä vaarallisista jätteistä, joita yleisesti käytetään (mitkä aineet ovat vaarallisia jätteitä, miten niitä tulee käsitellä ja mihin ne voi toimittaa).

Tyypillisiä vaarallisia jätteitä ovat esimerkiksi jäteöljyt, öljynsuodattimet, öljyiset trasselit, jäähdytinesteet, voimakkaat siivousaineet, maalit, liuottimet, kasvinsuojeluaineet, raskasmetalliparistot, loisteputket, energiansäästölamput, kaikki kemikaalit, joiden pakkausten kyljessä on oranssi varoitusmerkki. Ongelma- eli vaaralliset jätteet on lueteltu ympäristöministeriön päätöksellä ongelmajäteluettelossa. Jos on epäselvyyttä, onko jokin aine vaarallista jätettä, sen voi tarkistaa paikallisesta jätteyhtiöstä.

Vaaralliset jätteet on toimitettava kunnan järjes-

tämiin vastaanottopisteisiin tai suoraan ongelmajätelaitokseen. Niitä ei saa laittaa tavanomaisen yhdyskuntajätteen joukkoon eikä päästää viemäriin tai maaperään. Loisteputket ja energiansäästölamput tulee toimittaa vastaanottopisteisiin ehjinä, jotta haitallinen elohopea ei pääse höyrystymään ympäristöön. Paristot ja kannettavat akut voi palauttaa myös kaikkiin niitä myyviin kaappoihin. Myös raskasmetallia sisältämättömät paristot tulee kierrättää.

Vaarallisten jätteiden välivarastointia koskevat mm. seuraavat säännöt:

1. Erilautuisia vaarallisia jätteitä ei saa sekoittaa keskenään eikä muihin jätteisiin tai aineisiin.
2. Vaaralliset jätteet on säilytettävä merkityissä ja hyväkuntoisissa astioissa. Aineen alkuperäinen pakkaus on usein paras.
3. Vaarallisten jätteiden pääsy maaperään ja viemäriin täytyy estää. Hyvä varasto on tiivis-pohjainen, katettu ja lukittava. Palavien nesteiden varastoinnista on annettu omat määräykset, joista voi kysyä palo- ja pelastusviranomaisilta.
4. Vaarallisia jätteitä ei pidä säilyttää ulkona, mikäli astioihin voi päästä vettä.
5. Vaaralliset jätteet tulee toimittaa keräykseen riittävän usein – vähintään kerran vuodessa. Näin ihmisten terveydelle ja ympäristölle aiheutuvat riskit pienenevät ja paloturvallisuus paranee. Vaarallisten jätteiden kuljetuksesta on myös tarkat sääntönsä.

Ongelmajätteistä ja niiden toimittamisesta jatkokäsittelyyn tulee pitää kirjaa, jotta voidaan todentaa, mihin jatkokäsittelyyn tuotetut ongelmajätteet on toimitettu. Tähän riittää esimerkiksi siirtoasiakirjat, vastaanottotodistukset tai itse pidetty kirjanpito.

Lisätietoja:

www.ongelmajate.fi

www.ekokem.fi

Lahdessa laitettiin ongelmajätehuolto kuntoon

Lahden seurakuntayhtymässä laitettiin ongelmajätehuolto esimerkilliseen kuntoon osana ympäristökatselmusta. Ympäristöohjelman mukaisesti ongelmajätteille hankittiin tähän tarkoitukseen valmistettu kontti, jolle nimettiin hoitaja, joka ryhtyi pitämään kirjaa kerätyistä ongelmajätteistä. Hauta- ja puisto-toimen sekä kiinteistötoimen henkilöstölle järjestettiin myös koulutusta ongelmajätteid tunnistamisesta ja käsittelystä.

6.5 Bio- ja puutarhajätteen käsittely

Biojäte, jolla tarkoitetaan maatuvaa talousjätettä, ruuantähteitä, kasvien naatteja ja hedelmien ja vihannesten kuoria, kahvinporoja yms., tulee hoitaa kunnan jätehuoltomääräysten mukaan. Myös lautasliinat ja talouspaperit kuuluvat biojätteisiin. Biojätteen erottelu on tärkeää, jotta se ei joudu kaatopaikalle. Kaatopaikalla mätänevä biojäte synnyttää metaania, joka on voimakkaasti kasvihuoneilmiötä lisäävä kaasu. Valtakunnallisen jättesuunnitelman mukaan biojätteen sijoittamista kaatopaikalle on vähennettävä niin, että vuonna 2016 kaatopaikalle sijoitetaan enää neljännes silloin syntyvästä biohajoavasta jätteestä.

Biojäte voidaan myös kompostoida kiinteistökohtaisesti kompostorissa. Silloin vältetään biojätteen kuljetuskustannuksilta ja vähennetään kuormausliikennettä. Tämä soveltuu haja-asutusalueelle ja kiinteistöille, missä voidaan käyttää kompostista syntyvä maanparannusaine hyödyksi. Katso luku 6.11 Kompostointi.

Hautausmaiden, leirikeskusten ja viheralueiden hoidosta syntyvät maatuvat puutarhajätteet tulee joko kompostoida oman viherrakentamisen tarpeisiin tai toimia kunnan antamien ohjeiden mukaisesti. Risuja ja oksia voi myös hakettaa. Kompostoinnin järjestämistapa tulee käydä ilmi jätehuoltoselityksestä.

6.6 Kaatopaikkajätteen määrän seuranta

Kaatopaikkajätteen määrän kehitys on hyvä mittari jätehuoltotavoitteiden saavuttamiseksi. Sen määrää ja kustannuksia tulee seurata vuosittain ja puuttua kehitykseen, jos määrät pyrkivät kasvamaan. Mikäli jätteen määrää ei punnita, tulee seurata astioiden täyttöastetta ja tyhjennystiheyttä.

6.7 Hautakynntilät ja kukkalaitteet

Hautausmailta kertyvä kynntiläjäte muodostaa seurakunnissa erityisen jätelajin, johon tulee kiinnittää huomioita. Ympäristödiplomin minimivaatimukseen kuuluu, että seurakunnassa on ryhdytty toimiin kaatopaikalle joutuvan hautakynntiläjätteen määrän vähentämiseksi. Keinovalikoima on seurakunnan valittavissa: omaisten informointi, julkinen keskustelu aiheesta, uudelleenkäytettävien lyhtyjen tai maatuviin kynntiläsuojusten suosittelu. Joissain seurakunnissa muovikuorinen hautakynntiläjäte on saatu toimitettua energiakäyttöön.

Tavoitteeksi tulee asettaa myös kukkalaitteista syntyvän kompostointiin kelpaamattoman jätteen vähentäminen. Ympäristökasvatusta on kertoa seurakuntalaisille tarjolla olevista maatuviin kukkalaitteiden pohjista, nauhoista ja muista sidontamateriaaleista. Kukkalaitteet on mahdollista sijoittaa myös ilman sidontapohjaa ja tukilankoja. Seurakunta voi suositella näitä omaisille ja myös laitteita myyville kukkakaupoille ja kauppiaille.

PISTEET:

6.8 Hyötyjätteen vapaaehtoinen keräys

Pisteitä saa, kun hyötyjätteen keräys on järjestetty kattavammin kuin kunnan jätehuoltomääräyksissä edellytetään. Seurakunta voi lajitella kiinteistöillään esimerkiksi biojätettä tai lasia, vaikka sitä ei jätehuoltomääräyksissä edellytetäisi. Tällöin niille tulee luonnollisesti olla mielekäs toimituspaikka.

Kierrätyskeskuksissa ja kirpputoreilla otetaan vastaan käyttökelpoisia vaatteita, huonekaluja, kodinkoneita ja muuta irtaimistoa. Jos seurakunnalla on oma kirpputori, siitä saa 2 pistettä.

Mikäli seurakunnan kiinteistöissä lajitellaan muitakin jätteitä kuin niitä, mitkä kunnan jätehuoltomääräysten mukaan on pakko lajitella, saa tästä 1–2 pistettä/jätelaji lajittelussa mukana olevien kiinteistöjen määrän mukaan. Luvun maksimipistemäärä on 8.

6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen

Jätteen synnyn vähentäminen edellyttää konkreettisia tavoitteita ja päätöksiä. Yksi mahdollisuus on vähentää kertakäyttöisten tuotteiden määrää. Kertakäyttöastiat ja taukutilojen kertakäyttömukit, paperiset käsipyyhkeet, värikasetit, muovikuoriset hautakynntilät, kertakäyttöparistot, kertakäyttöiset siivousliinat, ruokalan maitopikarit ja jogurttipurkit, pillimehut, annospakatut voinapit jne. ovat esimerkkejä jätemäärää lisäävistä tuotteista.

Kun seurakunnassa vaihdetaan kertakäyttötuotteita kestäviin, saa jokaisesta tuoteriikasta yhden pisteen, kuitenkin enintään 3 pistettä. Kun seurakunta on luopunut kokonaan kertakäyttötuotteista tai rajannut niiden käytön perustellusti vain joihinkin erikoistilanteisiin, saa tästä 5 pistettä.

6.10 Kaatopaikkajätteen väheneminen

Kun kaatopaikkajätteen määrä on saatu laskuun, siitä kertyy pisteitä: 1 piste/5 prosentin lasku. Vähenemä lasketaan seurakuntien kiinteistöistä kaatopaikalle viedyn sekajätteen määrästä. Laskelmaan otetaan mukaan myös hautausmaat ja leirikeskukset. Maksimipistemäärä on 10.

Hautausmailla on löydetty toimivia keinoja kaatopaikkajätteen vähentämiseen. Joillain hautausmailla työntekijät korjaavat hautausmailla kävijöiden tekemät lajitteluvirheet muun muassa poistamalla hautakynntiläjätteestä sinne jääneet metallihatut. Tällä varmistetaan kynntiläjätteen kelpaavuus hyötykäyttöön energijakeena. Joillain hautausmailla työntekijät purkavat myös kukkalaitteet, jolloin kaatopaikalle vietävän jätteen määrä pienenee oleellisesti. Tällainen toiminta voi myös olla arvokasta sosiaalisen vastuun kantamista työllistämällä osatyökykyisiä ihmisiä.

Hautakynntiläjätteen lajittelutempauksia voidaan järjestää esimerkiksi keväisin. Myös sisällä poltettavien kynntilöiden ja hautakynntilöiden steariinia on lajiteltu ja käytetty uudelleen esim. partiolaisten kynntilän valuu.

6.11 Kompostointi

Keittiöllä, ruokalassa tai taukotilassa syntyvän biojätteen omatoimisesta kompostoinnista saa 2 pistettä toimipaikkaa kohden. Myös käymäläjätteen kompostoinnista saa 2 pistettä/toimipaikka. Koko luvun maksimipistemäärä on 8.

Keittiön, ruokalan tai taukotilan biojätteen kompostointi voidaan tehdä seuraavasti: Arvioidaan, paljonko biojätettä kertyy kuukaudessa ja vuodessa. Tämän pohjalta päätetään, mikä kokoinen kompostori tai kuinka monta kompostoria hankitaan. Keittiöön tai ruokalaan on järjestettävä toimiva alkulajittelu eli kompostiämpärit. On myös sovittava, kuka ne tyhjentää ja kuka vastaa kompostorin hoidosta. Hoito edellyttää myös seosaineen eli kuivikkeen hankkimista. Kompostinhoito on periaatteessa kiinteistön jätehuollosta vastaavan henkilön tehtävä, mutta asia voidaan organisoida muullakin tavoin. Henkilökunta on myös informoitava siitä, mitä jätteitä kompostiin voi laittaa. Seosaineeksi käy hyvin myös esim. oksasilppu, jota voidaan itse tehdä silppurilla. Tällöin säästytään ostokuivikkeen hankinnalta.

Kompostimulta voidaan käyttää pihakasveille.

Kompostoivat kuivakäymälät ovat ympäristön kannalta vesivessaa parempi vaihtoehto. Tosin ne edellyttävät enemmän vaivannäköä, tyhjentämistä ja säännöllistä huoltoa. Perinteinen ulkokuussi ei täytä kompostikäymälän kriteerejä, koska siellä makki ei kompostoidu, vaan pakkautuu tiiviiksi massaksi ja mätänee. Ulkokuussin pohja on usein myös kosketuksissa maaperään ja sieltä valuu ravinteita lähiympäristöön. Ulkokuussi on muutettavissa kompostoivaksi käymäläksi suhteellisen yksinkertaisella remontilla. Siihen voidaan asentaa kompostisäiliö ja

varustaa se kuivikeaineella, jota lisätään käynnin jälkeen ilmastamaan makkia ja poistamaan hajuja. Näin jäte alkaa kompostoitua. Toimiessaan kuiva-käymälä on ympäristöystävällinen ja täyttää jätevesiasetuksen vaatimukset. Sopii leirikeskukseen pienimuotoiseen käyttöön ja tueksi ympäristökasvatukseen.

6.12 Hyötyjättepisteet hautausmaalla

Haudoilta kertyy niin maatuva jätettä (paperit, kukat, seppeleet ja muu puutarhajäte) kuin maatumatonta jätettä (muovia, kukkalaitteiden pohjia ja seppeleiden nauhoja). Usein kaikki jätteet kerätään sekajäteastiaan, mikä kuormittaa kaatopaikkaa. Hautausmaille voidaan järjestää hyötyjättepisteitä, joissa on kompostoituvalla biojätteelle oma keräyssäiliö. Isoilla hautausmailla hyötyjättepisteessä voi olla keräysastioita muillekin hyötyjätteille. Hyötyjättepisteistä saa 1–3 pistettä riippuen niiden määrästä ja lajittelun tehokkuudesta.

6.13 Muut toimenpiteet

Jätteiden määrää voi vähentää lukemattomin pienin teoin. Hyvät ideat syntyvät paikan päällä ja ihmisten omista kokemuksista. Ideoita kannattaa kerätä seurakunnan työntekijöiltä vaikka ideakilpailulla. Jokaisesta toteutuneesta toimenpiteestä, joka vähentää tai tehostaa materiaalien käyttöä tai uudelleenkäyttöä, kierrätystä tai hyötykäyttöä, saa 1 pisteen. Maksimipistemäärä on 10.

Vinkkejä jätteiden vähentämiseen:

- "Ei mainoksia" -tarra ovesa vähentää kertyvän paperijätteen määrää huomattavasti
- Osoitteellisesta mainonnasta pääsee eroon lähes kokonaan täyttämällä Asiakkuusmarkkinointiliiton kortin postitoimistossa (www.asml.fi).
- Kirjekuoret voi käyttää uudelleen ruksaamalla vanhat osoitetiedot yli tai kiinnittämällä uuden osoitelapun vanhan päälle.
- Yleisötapahtumissa tiedotuslehtiset voi korvata kuulutuksilla ja ilmoitustauluilla.
- Ammatti- ja aikakauslehtien kierrätys työpaikoilla kiinnostuneelta toiselle laaditun lehtikierroslistan mukaisesti on järkevää.
- Omat nimikkomukit työpaikalla ovat persoonallinen ja taloudellisesti kannattava vaihtoehto kertakäyttömukeille.
- Työpaikoilla ja yleisötapahtumissa paperiset käsipyyhkeet voidaan korvata kangaspyyhkeillä.
- Ruokaloiden yms. ruokahankinnat kannattaa tehdä mahdollisimman suurissa erissä. Mitä suurempi pakkaus sitä vähemmän pakkausjätettä syntyy.
- Mieluummin kuin pienistä annospakkauksista voi, sokeri, kahvikerma tai ketsuppi kannattaa tarjota suurista pakkauksista tai annostelijoista, joista kukin voi ottaa itselleen sopivan määrän.
- Sopimalla tavarantoimittajien kanssa palautuspakkausten käytöstä.
- Harvoin käytettävät tuotteet on järkevämpää vuokrata tai lainata kuin ostaa niitä. Astioita voi vuokrata suurellekin joukolle. Kestoastiat ovat kertakäyttöisiä juhlavampia ja miellyttävämpiä käyttääkin.
- Vaarallisia jätteitä sisältäviä tuotteita voi usein korvata vähemmän myrkyllisillä tai myrkyttömillä vaihtoehdoilla.
- Kertakäyttöparistoja voi välttää suosimalla mekaanisesti, ladattavilla akuilla tai verkkovirralla toimivia laitteita.

Lisätietoja:

Kuntien jätelaitokset: www.jly.fi

Pakkausten kierrätys: www.pyr.fi

Paperinkeräys Oy: www.paperinkerays.fi

Pääkaupunkiseudun jätehuolto: www.hsy.fi

Ympäristöhallinto: www.ymparisto.fi > Lainsäädäntö > Ympäristönsuojelu > Jätelainsäädäntö

Ympäristöyrietykset: www.ymparistoyrietykset.fi/yy

7 Siivous

Minimi	Pisteet
7.1 Ympäristöselvitys	7.3 Henkilökunnan koulutus, 1–5 pistettä
7.2 Hankintojen ympäristökriteerit	7.4 Haitallisista aineista luopuminen, 1–5 pistettä
	7.5 Vaihtoehtoiset tuotteet, 1–5 pistettä
	7.6 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

7.1 Ympäristöselvitys

Ympäristödiplomissa edellytetään, että osana seurakunnan ympäristökatselmusta on siivoustoimen ympäristöselvitys. Ympäristöselvitys laaditaan yhteistyössä siivousta tekevän henkilökunnan kanssa. Jos siivous- ja puhtaanapitoimet on keskitetty siivousalan yritykselle, tulee ympäristöselvitys tehdä yhteistyössä yrityksen kanssa.

Siivoojilla on tärkeä tehtävä siisteyden ja viihtyisyyden ylläpitämisessä. Säännöllinen ylläpitosiivous on myös ympäristöteko: kun lika ei pääse pintymään, selvittää miedommilla siivousaineilla ja ylläpidetään raikasta ja terveellistä sisäilmaa. Hyvä ylläpitosiivous vähentää myös suursiivouksen tarvetta.

Siivoustoimesta aiheutuviin ympäristöhaittoihin vaikuttavat tiloja suunniteltaessa tehdyt valinnat, halutun puhtaustason määrittely, siivoustyömäärän mitoitus ja siivousmenetelmien sekä -aineiden valinta. Lisäksi tilojen käyttäjät vaikuttavat tarvittavan siivouksen määrään.

Selvityksessä käydään läpi seuraavia asioita:

Siivouksen ympäristöhaitoista merkittävimpiä ovat siivous- ja puhdistusaineiden ja muiden kemikaalien päästöt. On selvitettävä, mitä aineita siivouksessa käytetään, kuinka paljon, ovatko kaikki aineet välttämättömiä ja kuinka haitallisia ne ovat. Tuotteiden ympäristövaikutuksia voi selvittää mm. tuoteselosteista, käyttöturvatiedoista, valmistajilta ja ympäristöviranomaisilta. Sen jälkeen on arvioitava, voidaanko haitallisimmat aineet korvata ympäristön kannalta paremmilla tuotteilla. Selvityksessä tulee kartoittaa myös siivousaineiden annostelun ohjeidenmukaisuutta.

Puhdistusaineet tulee säilyttää turvallisuuden vuoksi lukitussa siivouskomerossa tai -keskuksessa. Siivouskomoissa tulee olla siellä säilytettävien puhdistusaineiden käyttöturvatiedotteet. Myös siivoojien koulutuksen tilanne tulee selvittää ja erityisesti se, kuuluuko koulutukseen siivouksen ympäristövaikutuksiin perehdyttäminen.

Mikäli vanhentuneita tuotteita hävitetään, tulee toimia valmistajan antamien ohjeiden mukaan. Useimmat siivousaineet voidaan kaataa viemäriin laimentamalla ne ohjeiden mukaan vedellä. Sekajätteisiin ei saa laittaa nesteitä. Paikoissa, joissa on käytössä pienpuhdistamo, on huomioitava, että äkillinen jäteveden vahvuuden muutos voi tuhota pienpuhdistamon toiminnan. Tarkemmin jätehuollosta luvussa 6 Jätehuolto.

Lisätietoja:

Turvallisuus- ja kemikaalivirasto
Tukesin kemikaalirekisteri: www.ketu.fi
Eko-ostaja: www.kuluttajavirasto.fi

7.2 Hankintojen ympäristökriteerit

Ympäristödiplomi edellyttää, että kaikissa siivoustoimen hankinnoissa yhtenä kriteerinä on tuotteiden ympäristöystävällisyys. Se voidaan sisällyttää hankintaohjeisiin tai sopia asiasta hankinnoista vastaavien työntekijöiden kanssa.

Moni seurakunta ostaa siivouspalvelut ulkopuolisilta siivousalan firmoilta. Myös tällöin toiminnan ympäristölaatuun tulee kiinnittää huomiota. Kun kilpailutetaan yrityksiä, tulee tarjouspyynnössä edellyttää selvitystä ympäristöasioista. Lisäksi voidaan edellyttää, että heidän käyttämänsä siivousaineet täyttävät ympäristömerkittyjen aineiden kriteerit ja että siivousmenetelmät ovat ympäristöystävällisiä. Tarjouksia pyydetessä on hinnan ohella määriteltävä muut hankintaan vaikuttavat perusteet, kuten tuotteiden laatu, ympäristöominaisuudet tai sosiaalinen kestävyys.

Olemassa olevilta siivousryttäjiltä tulee pyytää ympäristöselvitys, ellei sitä ole aiemmin tehty.

Kuinka tarkkoja ympäristökriteerien tulisi olla? Ympäristömerkittyjen tuotteiden käyttö on selkeä kriteeri, mutta muuten asiaa kannattaa arvioida tuotekohtaisesti ja selvittää siivousliikkeeltä, myyjältä tai valmistajalta, onko tuoteryhmässä olemassa selkeitä ympäristöeroja tuotteiden välillä. Eri siivousmenetelmät kuluttavat esim. vettä ja pesuaineita erilaisia määriä, käytettävät välineet voivat olla kertakäyttöisiä tai pitkäikäisiä jne. Pyydetessä ympäristöselvitystä, kannattaa kysyä myös käytettävistä menetelmistä ja niiden ympäristövaikutuksista.

Työpiteissä lajitellut jätteet voivat päätyä siivouskärryissä helposti samaan jätessäkkiin (ja siten sekajätteeseen), jos siivoojalle ei ole hankittu kärryjä, joihin saa säkit/astiat useammalle jätelajille. Kannattaa varmistaa lajittelun jatkuminen myös tässä kohdalla hankkimalla tai vaatimalla palveluntuottajalta lajittelun mahdollistavat välineet siivoojille.

Siivousaineet joutuvat lopulta jätevesiin ja sitä kautta luontoon. Aineiden valinnassa tulee kiinnittää huomiota niiden biohajoavuuteen ja myrkyllisyyteen vesieliöille. Vältettäviä aineita ovat esimerkiksi desinfionti- ja valkaisuaineena käytetty kloori ja useimmat tensidit. Happeen perustuvat valkaisuaineet ovat parempi vaihtoehto ja kloorittomia desinfiointiaineitakin on olemassa. Tensideistä tulisi valita mahdollisimman nopeasti biohajoavat vaihtoehdot. Haja-asutusalueilla on hyvä käyttää fosfaatittomia vaihtoehtoja, koska pienpuhdistamot eivät aina yllä yhtä tehokkaaseen fosforinpoistoon kuin isot yhdyskuntajätevedenpuhdistamot.

Pohjoismainen ympäristömerkki löytyy mm. seuraavista siivousalan tuotteista: koneastianpesu-

aineet, ammattikäytön koneastianpesuaineet, käsiastianpesuaineet, käsipyyhkeet, lattianhoitotuotteet, pehmpaperit, puhdistusaineet, shampoot ja saippuat ja tekstiilien pesuaineet.

Hankintoja tehtäessä tulee pyrkiä siihen, että hankinnoista syntyisi mahdollisimman vähän ja ongelmattomia pakkaus- ja kemikaalijätettä. Suosi tiivisteitä. Hanki vain sen verran kuin ehdit käyttää ennen tuotteen vanhenemista.

Katso myös tämän kirjan luvut 4.2 Hankinnat ja 4.7 Ympäristömerkityt tuotteet.

Lisätietoja:

Joutsenmerkki tuotteet:

www.ymparistomerkki.fi/tuotteet

EU-Kukka tuotteet:

www.ymparistomerkki.fi/EU-kukka/tuotteet

PISTEET:

7.3 Henkilökunnan koulutus

Siivouksesta vastaavan henkilökunnan koulutuksessa tulee ottaa myös ympäristöasiat huomioon. Kun siivojille järjestetään ympäristöalan koulutusta, saa tästä 1 pisteen/koulutustapahtuma. Mikäli siivouksesta vastaavat työntekijät ovat suorittaneet joko puhdistuspalvelualan perustutkinnon tai laitoshuoltajan ammattitutkinnon, saa tästä 1 pisteen/tutkinto. Maksimipistemäärä on 5.

7.4 Haitallisista aineista luopuminen

Ympäristön kannalta haitallisimmista puhdistusaineista ja muista kemikaaleista tulisi pyrkiä kokonaan eroon. Useimmille on käyviä vaihtoehtoja olemassa. Osa kuten hajusteet ja vessanraikasteet ovat puhtauden kannalta tarpeetonta ympäristön kemikaalikuormitusta. Tässä eräitä ympäristölle haitallisia kemikaaleja:

- Fosfaatit (veden pehmentäjä).
- Fosfonaatit (stabilointiaineita, veden pehmentäjä).
- Klooria sisältävät yhdisteet kuten hypokloriitti, kloori-isosyanuraatti (valkaisu ja desinfiointi)
- EDTA (metallien sitoja, stabilointiaine, veden pehmentäjä).
- NTA (metallien sitoja, veden pehmentäjä).

Ympäristömerkityissä tuotteissa ei ole näitä aineita – lukuun ottamatta fosfaattia, jota sallitaan pieniä määriä pesuaineissa. Fosfaatti on merkittävä

Ympäristöä säästävän siivouksen ohjeita:

- Mikrokuituliinalla lika lähtee usein ilman pesuainettakin.
- Tarkoituksenmukaisten puhdistusaineiden oikea annostelu ja käyttö. Yliannostelu vaikeuttaa työtä, kuluttaa pintoja ja rasittaa turhaan ympäristöä. Ympäristöystävällisintä on käyttää neutraaleja yleispuhdistusaineita.
- Sopiva veden lämpötila. Liian kuumien veden käyttö on energiantuhlausta ja polttaa liian pintaan kiinni. Sopiva lämpötila on noin 20 astetta tai viileämpää ellei käyttöohjeessa muuta sanota.
- Nihkeyttämällä siivouspyyhkeet ja mopit pesukoneen viimeisessä huuhtelussa neutraalilla tai heikosti emäksisellä puhdistusaineella säästetään vettä ja puhdistusainetta sekä työergonomia kohenee. Säästävässä siivouksessa lika kerätään moppiin tai siivouspyyhkeeseen, joka pestään pesukoneessa. Vettä ei kuljeteta mukana siivousvaunussa.
- Kertakäyttötuotteet ovat epätaloudellisia ja kuormittavat turhaan ympäristöä. Niitä kannattaa käyttää vain erikoistilanteissa.
- Kestotuotteet on puhdistettava hyvin siivouksen jälkeen, jotta ne kestävät pitkään. Mikrokuidun avulla voidaan vähentää veden ja puhdistusaineiden käyttöä.
- Kestotuotteiden pesemisessä kannattaa huomioida, että pesukonetta käytetään mahdollisimman tehokkaasti ja että pestään tarpeen mukaisella lämpötilalla, ei turhan kuumalla.
- Puhdistettavia pintoja säästävä siivous. Liiallinen vesi ja puhdistusaineet kuluttavat materiaaleja ja niitä suojaavaa vahapintaa. Hapettavat ja syövyttävät aineet ja liuotteet haurastuttavat, kuluttavat ja kovettavat monia materiaaleja. Esim. linoleumi haurastuu ja kovettuu emäksien ja veden runsaasta käytöstä. Tahrat voi poistaa paikallisesti. Lattian paikkavahaus säästää vaha.
- Jätteiden käsittely. Siivoja voi vähentää roskapussien ja jätessäkkien määrää. Kuiva-roskaa sisältävää roskapussia tai jätessäkkiä ei tarvitse vaihtaa, vaan tyhjentää vain niiden sisältö.

vesien rehevöittäjä siellä, missä se pääsee puhdistamattomana vesistöön. Kloori voi muodostaa ympäristössä haitallisia ja huonosti hajoavia orgaanisia klooriyhdisteitä. EDTA ja NTA ovat hitaasti hajoavia ja edistävät raskasmetallien kulkeutumista luonnossa.

Jos siivoustoimessa ei käytetä edellä mainittuja tai muita ympäristölle haitallisia kemikaaleja, seurakunta saa 5 (eli maksimi) pistettä. Jos niitä käytetään, pisteitä saa vähemmän käytön laajuuden tai merkittävyyden mukaisesti.

7.5 Vaihtoehtoiset tuotteet

Ympäristömerkittyjen tuotteiden lisäksi markkinoilla on eräitä muita ympäristöä säästäviä tuotteita. Tällaisten tuotteiden merkitys on siinä, että niiden avulla voidaan vähentää voimakkaiden puhdistusaineiden käyttöä ja sen myötä kemikaalialtistusta.

Vaihtoehtoisia siivousalan tuotteita:

- Mikrokuituliinat. Niiden avulla voidaan käyttää kuivempia menetelmiä, mikä säästää niin vettä, pintoja, pesuainetta kuin työntekijän altistumista kemikaaleille.
- Tahrannoistoon riittävät yleensä tavanomaiset vesipesun tahrannoistoaaineet. Tahrasta riippuen voi käyttää myös perkarbonaattia (valkaisuaine), väkiviinaa tai sappisaippuaa. Myös monet perinteiset konstit korvaavat voimakkaita liuotimia (esim. piimää on vanhastaan käytetty homeeseen, marjoihin tai ruuhon).
- Etikka tekstiilien huuhteluaineena, jos huuhtelu on tarpeen sähköisyyden vähentämiseksi.

Näistä ja vastaavista voi laskea 1 pisteen/tuote, maksimipistemäärä 5.

7.6 Muut toimenpiteet

Muita toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi siivousaineiden pakkausjätteen vähentäminen valitsemalla pakkauskoko käytön mukaan. Myös siivoustason tarkistus voi kuulua näihin toimiin – joitain vähemmän käytettyjä kohteita voidaan ehkä siivota aiempaa harvemmin tai kevyemmin. Näistä ja muista toimista voi laskea 1–10 pistettä toimenpiteiden lukumäärän ja vaikuttavuuden mukaan.

8 Energia ja rakentaminen

Minimikriteerit	Pisteet
8.1 Rakentamista ohjaava lainsäädäntö	8.8 Ekologinen rakentaminen, 1–10 pistettä
8.2 Kulttuuriperinnön suojelu	8.9 Säästötavoitteiden toteutuminen, 1–30 pistettä
8.3 Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit	8.10 Uusiutuva energia, 2–20 pistettä
8.4 Energian ja veden kulutuksen seuranta	8.11 Ympäristömerkitty energia, 5 pistettä
8.5 Energiakatselmus	8.12 Energiansäästöviikko, 1–2 pistettä
8.6 Energiavastuuhenkilö	8.13 Tilojen käyttöasteen tehostaminen, 2–5 pistettä
8.7 Neuvonta ja opastus	8.14 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

8.1 Rakentamista ohjaava lainsäädäntö

Rakentamisessa noudatetaan maankäyttö- ja rakennuslain säädöksiä. Lain tavoitteena ”on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä”. Lain mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on mm. rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriarvojen vaaliminen, luonnon monimuotoisuuden ja muiden luonnonarvojen säilyminen, ympäristöhaittojen ehkäiseminen ja luonnonvarojen säästeliäs käyttö.

Laissa asetetaan myös vaatimuksia hyvälle rakennussuunnittelulle ja edellytetään entistä avoimempaa ja vuorovaikutteisempaa suunnittelua. Rakentamisen ympäristövaikutukset on selvitettävä huolellisesti suunnitteluvaiheessa.

Kirkollisten rakennusten (kirkot ja kellotapulit, siunaus- ja hautakappelit sekä hautausmaalla olevat

niihin rinnastettavat rakennukset, kirkkopiha ja hautausmaan aidat ja portit) rakentamisessa, käytössä, korjaamisessa tai luovuttamisessa noudatetaan lisäksi kirkkolakia.

Kirkollinen rakennus, joka on rakennettu ennen vuotta 1917, on suojelukohde. Myös nuoremmat rakennukset voivat olla suojelukohteita. Suojelupäätöksen tekee kirkkohallitus. Rakennuksen suojelu kohdistuu myös sen kiinteään sisustukseen, siihen liittyviin maalauksiin ja taideteoksiin sekä piha-alueeseen. Suojelunalaisen kirkollisen rakennuksen purkamista taikka sen ulko- tai sisäosaa olennaisesti muuttavaa korjaamista koskevissa päätöksissä on kirkkohallituksen ennen asian ratkaisemista varattava museovirastolle tilaisuus antaa siitä lausuntonsa.

Maankäytön suunnittelussa ja kiinteistönpidossa noudatetaan myös muuta lainsäädäntöä, kuten metsälakia, vesilakia, terveydensuojelulakia, ympäristönsuojelulakia, luonnonsuojelulakia ja rakennus-suojelulakia.

8.2 Kulttuuriperinnön suojelu

Kulttuurisesti kestävä kehitys on yksi kestävän kehityksen peruspilareista ympäristön, talouden ja yhteiskunnallisen kestävyuden ohella. Kulttuuriperinnön vaaliminen voi ohjata kestävän elämäntavan arvostukseen ja järkevään materiaaleista huolehtimiseen. Se ohjaa arvostamaan tavaraa oikealla tavalla ja on vastavoima kertakäyttökulttuurille.

Kirkkorakennukset ovat maamme arvokkainta rakennuskulttuuriperintöä. Kirkkoympäristöt ja hautausmaat ovat arvokkaita kulttuuriympäristöjä. Pääosa kirkoista ja muista kirkollisista rakennuksista on lakisääteisesti suojeltuja.

Suojeltujen kirkollisten rakennusten ylläpito ja hoito edellyttää huolellista suunnittelua yhteistyössä museoviranomaisten ja kirkkohallituksen kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa kirkollisten rakennusten ylläpitoa ja hoitoa, korjaus-, konservointi- ja restaurointitoimintaa, ajantasaista irtaimistoluetteloa seurakunnan arvoesineistöstä sekä irtaimiston tarkoituksenmukaista ja hyvää käyttöä ja hoitoa.

Lisätietoja:

<http://sakasti.evl.fi/kulttuuriperinto>
www.rakennusperinto.fi

8.3 Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit

Rakentaminen ja rakennusten käyttö kuluttaa runsaasti sekä luonnonvaroja että energiaa. Noin 40 prosenttia energiankulutuksesta aiheutuu rakennuksista. Ekotehokas rakentaminen kuluttaa mah-

dollisimman vähän materiaaleja, energiaa ja vettä ja aiheuttaa mahdollisimman vähän päästöjä ja jätteitä suhteessa rakennuksen käyttöön. Energiatehokkuus tulee ottaa huomioon korjaus- ja uudisrakentamishankkeiden kaikissa vaiheissa kuten suunnittelussa, kone- ja laitevalinnoissa, rakentamisessa, rakentamisen valvonnassa sekä käyttöönotossa ja käyttäjien ohjeistamisessa.

Rakennusten käytön energia- ja ekotehokkuuden parantamiseksi hyvä keino on tilojen käyttöasteen nostaminen, ja näin uudisrakennustarpeen minimointi. Ennen uudisrakennushankkeita on selvitettävä olemassa olevien tilojen käytön tehostamismahdollisuudet.

Suomessa on käytössä vapaaehtoinen energiatehokkuussopimus kuntien ja muiden kiinteistönomistajien sekä Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) välillä. Tavoitteena on tehostaa energian käyttöä 9 prosenttia vuoteen 2016 mennessä. Käsikirjan mennessä painoon Kirkkohallitus valmisteli kirkon energiatehokkuussopimusta TEM:n kanssa. Energiatehokkuussopimukseen mukaan tuleva seurakunta sitoutuu noin prosentin säästöön vuodessa. Nämä tavoitteet tulevat suoraan Suomen ja EU:n välisistä sopimuksista.

Ympäristödiplomia hakevan seurakunnan tulee liittyä energiatehokkuussopimukseen, edellyttäen, että sellainen on käytettävissä (ks. diplomin nettisivut).

Uudisrakennushankkeissa tavoitellaan voimassa olevien rakentamismääräysten edellyttämää tasoa parempaa energiatehokkuutta. Seurakuntien rakennusten peruskorjaushankkeissa tulee pyrkiä nostamaan kiinteistön energiatehokkuus uudisrakennusten rakentamismääräysten edellyttämälle

tasolle aina kun se on energiataloudellisesti tai rakennusteknisesti mahdollista. Suojelluissakin rakennuksissa voi olla mahdollista säästää energiaa käyttötapojen muutoksilla, kuten valojen ja laitteiden turhan energiankulutuksen karsimisella.

Uudisrakennuksissa ja mahdollisuuksien mukaan korjausrakennushankkeissa materiaaleiksi tulee valita ympäristön ja terveyden kannalta turvallisiksi testattuja tuotteita, kuten A-energialuokan laitteet, energiaa säästävät valaisimet, vähäpäästöiset M1-sisäilmaluokan rakennusmateriaalit ja vettä säästävät laitteet ja kalusteet. Suojelluissa rakennuksissa edellä esitettyä ohjetta noudatetaan soveltuvin osin.

Kun seurakunta toimii rakennuttajana ja tilaa rakennustyöt ulkopuoliselta yhtiöltä, tulee tarjouspyyntöön ja sopimukseen kirjata rakentamisen ympäristöveloitteet, kuten energia- ja tilatehokkuus, ympäristövaikutusten arviointi ja haittojen ehkäisy sekä rakennusjätteiden lajittelu.

8.4 Energian ja veden kulutuksen seuranta

Hyvällä kiinteistönhoidolla voidaan merkittävästi alentaa rakennusten lämmön, veden ja sähkön kulutusta. Pääosa energiasta tuotetaan Suomessa uusiutumattomilla polttoaineilla, jotka aiheuttavat päästöjä ilmakehään. Kestävän kehityksen ja ilmastomuutoksen torjunnan kannalta olennaista onkin energian kulutuksen vähentäminen ja siirtyminen uusiutuvien energiamuotojen käyttöön. Käyttäjien ohjeistaminen ja motivoiminen mahdollisimman säästäväiseen energian ja veden kulutukseen on tärkeää.

Säästäväisyys myös veden käytössä on tärkeää, sillä hyvälaatuisen raakaveden saanti ei Suomessa aina ole ongelmatonta ja makean veden hankinnasta ja puhdistuksesta aiheutuu huomattavaa energiankulutusta. Myös lämpimän veden käyttö kuluttaa energiaa. Ilmanvaihtokin on merkittävä lämpöenergian ja sähkön kuluttaja. Jopa kolmannes rakennuksen lämpöenergiasta saattaa kulua ilmanvaihtoon.

Ympäristödiplomissa edellytetään, että sähkön, lämmön ja veden kulutuksen säännöllinen seuranta on seurakunnassa järjestetty. Seuranta voidaan järjestää eri tavoin riippuen kiinteistökannasta ja käytettävästä tekniikasta.

Rakennuksen energiankulutusta seurataan korjaamalla toteutunutta lämmitysenergiankulutusta lämmitystarveluvulla. Näin voidaan verrata saman rakennuksen kulutusta eri vuosina sekä eri paikkakunnilla sijaitsevien rakennusten kulutuksia keskenään. Lämmitystarvelukuja hyödynnetään myös laadittaessa energiatodistuksia olemassa oleville rakennuksille. Lämmitystarveluvun saa esimerkiksi Ilmatieteen laitokselta www.fmi.fi/tuotteet. Asiasta löytyy tietoa myös Motivan sivuilta (www.motiva.fi).

Seuranta on reaaliaikaista kiinteistöautomaation liitetyissä rakennuksissa, tai manuaalista, jossa kirjataan esim. kuukausittain ylös kiinteistöjen energian ja veden kulutusluvut. Jotta tiedot olisivat vertailukelpoisia, ne on hyvä raportoida ominaiskulutuksena (kWh/m³ ja l/m³). Koska tilojen käyttöaste vaikuttaa erityisesti laitteiden ja valojen aiheuttamaan sähkönkulutukseen sekä vedenkulutukseen, kannattaa seurannassa ottaa huomioon myös tilojen käyttöasteen muutokset (esim. tilojen iltai- tai viikonloppukäytön muutokset).

Seurannan avulla voidaan puuttua tilanteeseen, jos kulutusluvut jostain syystä nousevat poikkeuksellisen korkeiksi. Esimerkiksi vedenkulutuksen seurannan avulla voidaan havaita mahdolliset vuodot nopeasti. Seurannan avulla on myös mahdollista vertailla eri kiinteistöjen kulutuslukuja ja suunnitella korjaustoimia. Seurannalla on tärkeä merkitys energiakustannusten kurissa pitämiseen, mutta samalla voidaan estää kulutuksen turha kasvu ja näin alentaa myös päästöjä.

8.5 Energiakatselmus

Energiavuodot ja energiansäästömahdollisuudet selviävät tekemällä energiakatselmus. Energiakatselmus tarkoittaa kiinteistöjen LVIS-toimintojen järjestelmällistä tarkastelua energiatehokkuuden näkökulmasta. Se tuottaa selvityksen ja parannusehdotuksia, joilla on huomattava taloudellinen merkitys. Jo käyttötapojen muutoksilla ja käytännössä ilmaisilla säästötoimilla voidaan saada merkittäviä taloudellisia säästöjä aikaan energia- ja vesikuluissa. Energiakatselmus voi myös olla osa kiinteistöjen kuntokartoituksia.

Työ- ja elinkeinoministeriö ja Motiva ovat kehittäneet energiakatselmuksesta toimintatavan, jossa yritysten ja yhteisöjen energiankäyttöä tutkivat ulkopuoliset asiantuntijat, eli Motivan kouluttamat ja auktorisoimat LVIS-ammattilaiset. Energiakatselmuksessa kartoitetaan kiinteistöjen lämpöä, sähköä tai vettä käyttävien järjestelmien kunto, toiminnan tila ja säästömahdollisuudet.

Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunnassa tehdään tai on päätetty tehdä energia-

katselmus tai kuntokartoitus ja siinä esitetyistä toimenpiteistä on toteutettu tai aikataulutettu säästötoimet, joiden takaisinmaksuaika on 0–3 vuotta. Katselmus voidaan teettää ulkopuolisella asiantuntijalla tai tehdä itse, jos asiantuntemus tähän riittää.

Jos energiakatselmus tai kuntokartoitus on tehty aiemmin eikä sitä vielä ole perusteltu uusia, sitä ei tarvitse diplomia varten tehdä uudelleen. Jos kuntokartoituksessa ei ole paneuduttu LVIS-kysymyksiin, tulee tehdä täydennyskartoitus näistä asioista. Energiakatselmusta tai kuntokartoitusta ei tarvitse tehdä kaikissa rakennuksissa, vaan käytön ja energian kulutuksen kannalta merkittävimmissä rakennuksissa.

Vanhojen kirkkojen ohella toinen erityiskohde, joka on syytä energiakatselmuksessa huomioida, on vainajien kylmäsäilytystila. Kylmäsäilytyslaitteiden kunto ja uusimistarve arvioidaan katselmuksessa. Jäähdytysaineena on aiemmin käytetty yleisesti freonia, joka on otettava saneerausten yhteydessä talteen ja vaihdettava ilmakehän kannalta vaarattomampiin aineisiin.

Diplomia uusittaessa tulee esittää suunnitelma siitä milloin kiinteistöissä tehdään seuraavan kerran energiakatselmus tai kuntokartoitus. Katselmusten tavoitteena on rakennusten energiatehokkuuden jatkuva parantaminen.

Seurakunnilla on paljon erilaisia kiinteistöjä, joista osa on vanhoja ja paljon energiaa kuluttavia. Erittymisen kysymyksen muodostavat vanhat kirkkorakennukset, jotka yleensä ovat korkeita, huonosti eristettyjä ja tekniikaltaan vanhanaikaisia. Varsinkin talvipakkasilla vanhojen kirkkojen lämmittäminen yksittäistä jumalanpalvelusta varten kuluttaa mel-

koisesti energiaa. Joissakin seurakunnissa jumalanpalveluksia on tällöin pidetty seurakuntatalossa tai keskitetty muutamiin kirkkoihin.

Vanhojen rakennusten energiaremontteja tehtäessä on otettava myös rakennusten kulttuurihistorialliset arvot lähtökohdaksi ja se saattaa rajoittaa käytettävissä olevia keinoja modernisoida energiatekniikkaa. Vanhojen kirkkojen ja pappiloiden remonteissa on noudatettava kirkkohallituksen ja museoviraston ohjeita.

EU:n komissio antoi 18.3.2009 asetuksen, joka kielsi energiatehokkuudeltaan huonojen kotitalouslamppujen markkinoille saattamisen koko EU:n

alueella vaiheittain vuoden 2009 syyskuusta alkaen. Silloin poistuivat kaikki mattapintaiset hehku- ja halogeenilamput ja teholtaan kaikki 100 W ja tehokkaammat hehkulamput. 60 W hehkulamput poistuvat markkinoilta vuonna 2011 ja kaikki yli 7 W hehkulamput syyskuussa 2012. Hehkulampun tilalle sopivat verkkojännitehalogeenit sallitaan vuoteen 2016. Loistelamput korvattaneen tulevaisuudessa led-lampuilla, joita on jo nyt saatavilla. Ne säästävät huomattavasti energiaa ja toisin kuin loistelamput, ne eivät ole ongelmajätettä.

Lisätietoja: www.motiva.fi

Miten energiakatselmus tehdään?

Energiakatselmuksesta on kehitetty erilaisia malleja eri kokoisille yrityksille ja kiinteistöille. Seurakunnille sopivia ovat kiinteistön energiakatselmus tai kevyempi energiakatsastus. Työ- ja elinkeinoministeriön ohjeiden mukaisesti energiakatselmuksiin voi saada avustusta enintään 40 prosenttia työkustannuksista. Lisäksi energiansäästöön liittyviin uuden teknologian investointeihin voi saada enintään 40 % investointitukea. Tukea haetaan paikallisen ELY-keskuksen kautta.

Alle 5000 m³ kiinteistöihin soveltuu energiakatsastus, 5000–10000 m³ kohteisiin myös energiakatselmus ja yli 10 000 m³ kiinteistöihin vain energiakatselmus.

Energiakatsastus tuo esille kulutuksen painopisteet ja oleellisimmat energiansäästömahdollisuudet kohtuullisella työpanoksella. Energiakatsastus soveltuu kohteisiin, joissa talotekniset järjestelmät ovat yksinkertaisia eikä sähköä tai lämpöä käytetä merkittävästi tuotantoon. Energiakatsastuksen yhteydessä opastetaan kiinteistön ylläpitäjää energiankäyttöön liittyvissä asioissa ja käydään läpi tärkeimmät kulutuskohteet ja kannattavimmat säästömahdollisuudet.

Kiinteistön energiakatselmus soveltuu taloteknisiltä järjestelmiltään tavanomaisen tai suuren liike- ja palvelurakennuksen energiansäästömahdollisuuksien kartoitukseen. Energiankäyttö- ja rakennuksen perusteellisen läpikäyn-

nin perusteella selvitetään energian tarpeeton kulutus ja määritellään kannattavat energiansäästötoimenpiteet.

Energiakatselmus on kannattavaa toimintaa, sillä usein katselmuksessa löytyy paljon säästökohteita, jotka eivät maksa juuri mitään – vain toimintatapojen kehittämisen vaivan. Yksityisellä palvelualalla on löytynyt isoja säästömahdollisuuksia: lämmössä keskimäärin 18 %, sähkössä 7 % ja vedessä 8 %. Säästöistä noin kolmannes voidaan saavuttaa ilman investointeja. Ehdotettujen säästöinvestointien takaisinmaksuaika (kokonaiskulut / saavutettavat vuosisäästöt) on keskimäärin kaksi vuotta.

Koulutettuja katselmoijia on useita satoja ympäri Suomen. He ovat tehneet energiakatselmuksia teollisuudelle, palvelualueille, kunnille ja myös seurakunnille.

Yleensä edullisimmat energiansäästöhankkeet kannattaa toteuttaa välittömästi, sillä niiden takaisinmaksuajat ovat vain muutamia kuukausia. Säästöinvestoinnit, joiden takaisinmaksuaika on 1–3 vuotta, kannattaa myös tehdä vaikka erillisinä hankkeina. Pidemmän takaisinmaksuajan omaavat investoinnit voidaan tehdä muiden korjaustöiden tai isompien saneerausten yhteydessä. Ne vaativat yleensä myös budjettirahotusta. Pienimuotoisten säästöinvestointien rahoittamiseksi kannattaa seurakunnan budjettiin ottaa pysyvä määräraha energiansäästöä varten.

Lisätietoja: www.motiva.fi

8.6 Energiavastuuhenkilö

Joku seurakunnan kiinteistönhoidosta vastaavista henkilöistä tulee nimetä energiavastaavaksi. Hänen tehtävänä on seurata energiankulutusta ja raportoida tilanteesta säännöllisesti (esimerkiksi vuosiraportoinnin yhteydessä) seurakunnan johdolle. Energiavastaavan koulutuksesta on huolehdittava, esimerkiksi kiinteistöalan yhdistykset ja Motiva järjestävät alan kurseja ja ajankohtaisseminaareja.

8.7 Neuvonta ja opastus

Energian ja veden kulutus ei riipu vain laitteiden teknisistä ominaisuuksista, vaan myös käyttötavoilla on suuri vaikutus asiaan. Toimistotiloissa saattavat palaa kaikki valot keskipäivällä, ilmastointi hurisee täysillä öisinkin ja vuotavaan vessanpönttöön ei kukaan kiinnitä huomiota. Energian ja veden säästöstä sekä energiaa säästävistä liikkumisista tulee antaa ohjeet henkilökunnalle. Asiaa voidaan käsitellä esimerkiksi työntekijäkouduksissa, seurakunnan lehdessä, energiansäästöviikon tapahtumissa, ilmoitustaululla jne.

PISTEET:

8.8 Ekologinen rakentaminen

Ekologinen rakentaminen tarkoittaa rakentamismääräyksiä pidemmälle menevien ympäristö- ja energiatehokkuustavoitteiden asettamista. Ne voivat liittyä mm. energiansäästöön, uusiutuvan ener-

gian hyödyntämiseen, rakennuksen kestävyys- ja jätteiden minimointiin ja kierrätykseen, rakennusmateriaalien luonnonmukaisuuteen ja terveellisyys- tai pienilmaston huomioon ottamiseen ja viheralueiden kehittämiseen.

Pienellä lisäinvestoinnilla energiansäästöön voidaan alentaa huomattavasti talon käyttökustannuksia. Näin ekologinen rakentaminen on myös taloudellisesti perusteltua. Korjaushankkeissa ja laite- ja konekanta uusittaessa voidaan suosia energia- ja tehokkaimpia ja vähäpäästöisimpiä tuotteita. Maata tai ilmalämpö, aurinkopaneelit, hake- tai muu biolämpö ja poistoilman talteenotto ovat yleistyviä ympäristöä säästävän rakentamisen keinoja. Rakennusmateriaaleissa myrkyttömät tai perinteiset maalit ja muut pintamateriaalit, luonnonmukaiset rakennusaineet, vanhojen rakennusosien uudelleenkäyttö ja rakennusjätteen minimointi kuuluvat ekologiseen rakentamistapaan.

Ympäristödiplomin kriteereissä ekologisesta rakentamisesta ja investoinneista saa pisteitä rakennuskohteen vaativuuden ja merkittävyyden mukaan 1–10. Yksittäisen ekologisen rakennusosan suosimisesta saa pisteitä hankkeen merkittävyyden mukaan 1–4, kokonaisen rakennuksen ekologisesta rakentamisesta hankkeen merkittävyyden mukaan 5–10.

Esimerkkejä pisteistä:

Seurakuntatalolle on asennettu ilmalämpöpumppu, sen käyttöä valvotaan ja laitetta huolletaan, 1 piste.

Leirikeskuksen laiturit remontoidaan kyllästetystä puusta lämpökäsiteltyyn puuhun, 1 piste.

Vanha pappila on kunnostettu käyttäen perinteisiä materiaaleja ja tekniikkaa, 3 pistettä.

Leirikeskuksen lämpökeskus muutetaan öljystä hakkeelle, 3 pistettä.

Kirkon lämmitysjärjestelmä muutetaan maalämmöllä tai kaukolämmöllä toimivaksi 5 pistettä.

Seurakunta rakentaa uudisrakennukset parhaaseen A-energialuokkaan, 7 pistettä.

Uudisrakennus tehdään puusta ja se on ns. passiivenergiatalo, 10 pistettä.

Ulvilassa siirryttiin maalämpöön

Ulvilan seurakunnassa toteutettiin vuosina 2008–2009 laaja viraston uudisrakentamisa- ja korjaushanke, jossa suosittiin puuta rakennusmateriaalina. Uuden viraston lämmitysjärjestelmäksi valittiin maalämpö. Samassa yhteydessä myös entisen viraston suorasähköllä toiminut järjestelmä kuin myös viereisen Vanhan Pappilan öljykäyttöinen lämmitysjärjestelmä muutettiin maalämmöllä toimiviksi. Pappilan öljynkulutus on ollut noin 6000 litraa vuodessa. Virastojen ja Pappilan maalämpöön siirtymisen kuoleetusajaksi on laskettu seitsemän vuotta. Suunnitteilla on Kullaan kirkon sähkö- ja seurakuntakodin öljylämmityksen muuttaminen uusiutuvaa energiaa käyttäväksi vuonna 2013. Esillä on ollut hakelämmitys tai maalämpö.

8.9 Säästötavoitteiden toteutuminen

Energiakatselmuksen tuloksena on arvio seurakunnan lämmön, sähkön ja veden säästön mahdollisuuksista. Tämän pohjalta voidaan asettaa realistisia vuositavoitteita esimerkiksi kiinteistökohtaisesti. Jos seurakunta on jo toiminut näin ja saanut säästöjä aikaan, se voi laskea nämä saavutukset pisteiksi seuraavasti:

Lämmön ominaiskulutuksen aleneminen 1 % vuodessa = 1 piste, 2 % vuodessa 5 pistettä ja tätä enemmän 10 pistettä.

Sähkön ominaiskulutuksen pysyminen ennallaan = 1 piste, aleneminen 1 % 5 pistettä ja tätä enemmän 10 pistettä.

Veden kulutuksen vähentäminen 1 % vuodessa = 5 pistettä, 2 % vuodessa tai enemmän 10 pistettä.

Laskenta tehdään seurakunnan kaikkien seurakunnan piirissä olevien kiinteistöjen kokonaiskulutuksesta. Kun muutoksia arvioidaan, tulee ottaa huomioon kiinteistöjen käyttöasteessa tapahtuneet muutokset. Mukaan lasketaan myös hautausmailla kasteluun käytetty vesijohtovesi.

Historiallisia rakennuksia voidaan joutua lämmittämään tai parantamaan ilmanvaihtoa, mikä aiheuttaa energiankulutuksen lisäystä. Tällainen voidaan ottaa huomioon, kun energiankulutuksen muutoksia arvioidaan.

Hiililaskurin käytöstä säästötavoitteiden toteutumisen arvioinnissa ks. luku 4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämissuunnitelma ja kompensointi.

Tästä osiosta voi saada maksimissaan 30 pistettä.

8.10 Uusiutuva energia

Uusiutuvaa energiaa ovat vesivoima, puu eri muodoissaan ja muu biomassa, tuulivoima, aurinkolämpö ja -sähkö, maalämpö ja lämpöpumput ylipäättään sekä biokaasu. Turvetta ei lasketa kansainvälisessä tilastoinnissa uusiutuvaksi energiaksi. Jätteiden poltolla tuotettu energia ei ole uusiutuvaa. Pitkällä tähtäimellä maapallon energiahuolto voi perustua vain uusiutuviin energialähteisiin. Ne eivät lopu ja ne ovat varsin saasteettomia. Ne eivät myöskään lisää kasvihuoneilmiötä (olettaen että puuta poltetaan korkeintaan sen verran kuin se kasvaa). Tosin niidenkin käytöllä voi olla huomattavia luontovaikutuksia.

Kirkon ilmasto-ohjelmassa *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus (2008)* suositellaan, että seurakunnat siirtyvät kokonaan uusiutuvan energian käyttäjiksi tai ainakin lisäävät merkittävästi sen osuutta ostetavasta energiasta.

Jos seurakunta käyttää uusiutuvaa energiaa lämmön ja sähkön tuotannossa, se saa siitä pisteitä uusiutuvan energian osuuden mukaisesti. Tuo osuus täytyy arvioida. Sen saa selville siitä lämpö- ja sähköyhtiöstä, jota seurakunta käyttää. Osuus on käytännössä sama, mikä yhtiön voimantuotannossa on uusiutuvien energialähteiden osuus. Jos seurakunnalla on omaa energiantuotantoa, esimerkiksi omia puulla toimivia lämpökattiloita joissakin kiinteistöissä, näiden osuus tulee ottaa arvioissa huomioon.

Pisteitä saa seuraavasti: Uusiutuvan energian osuus 10 % = 2 piste, 20 % = 4 pistettä, 30 % = 6 pistettä jne. Maksimipistemäärä on 20. (Ks. kuitenkin kohta 8.11.)

8.11 Ympäristömerkitty energia

Ekoenergia-merkitty energia on Suomen luonnon-suojeluliiton hallinnoiman ympäristömerkin piirissä olevaa uusiutuvaa energiaa. Ekoenergia-merkki annetaan vanhalla vesivoimalla, tuulivoimalla, aurinkovoimalla, biokaasulla tai puuvoimalla tuotetulle sähkölle ja lämmölle. Merkin voi saada sähkö- tai lämpölaitos vain sille osalle energiantuotantoa, joka tapahtuu näillä energialähteillä. Merkin idea on kannustaa yhtiötä lisäämään uusiutuvan energian osuutta. Niinpä merkkiin liittyy velvoite pyrkiä kehittämään näitä energiavaroja. Yleensä voimayhtiöt ovat hinnoitelleet ekomerkityn energian hieman tavanomaista kalliimmaksi. Ero ei kuitenkaan ole suuri ja voipa se joillakin paikkakunnilla tulla jopa edullisemmaksi kuin tavanomainen ostenergia.

”Vihreä sähkö” on sähköyhtiöiden markkinatermi uusiutuvilla energioilla tuotetulle sähkölle. Sille ei ole yhtenäisiä kriteerejä, kuten Ekoenergia-merkitylle sähkölle, mutta sillä tarkoitetaan tuulisähköä tai vesivoimalla tai bioenergialla (esim. metsähake) tuotettua sähköä. Se on hinnoiteltu erikseen ja sähköyhtiöitä voi kilpailuttaa vihreän sähkön tarjonnassa.

Jos seurakunta käyttää pelkästään Ekoenergia-merkittyä tai vihreää sähköä tai lämpöä, saa tästä 5 pistettä. Eli ne tulevat edellisessä kohdassa 8.10 laskettujen pisteiden lisäksi.

Lisätietoja:

Ekoenergia-merkistä www.ekoenergia.fi
Vihreästä sähköstä www.vaihdevirtaa.net

8.12 Energiansäästöviikko

Joka syysy lokakuussa järjestetään valtakunnallinen Energiansäästöviikko. Sen pääjärjestäjä on Kauppa- ja teollisuusministeriön (nykyisen työ- ja elinkeinoministeriön) perustama energiansäästön palvelukeskus Motiva. Käytännön tapahtumista vastaavat kulloinkin mukaan lähtevät kunnat, yritykset, yhteisöt, koulut ja oppilaitokset. Energiansäästöviikon aikana on tietoiskuja energiankäytöstä, henkilökunnan koulutusta, yleisötapahtumia, tuote-esitelyjä, koululaisvierailuja ja muita tempauksia.

Myös seurakunnat voivat liittyä mukaan energiansäästöviikkoon ilmoittautumalla Motivaan. Osallistuessaan energiansäästöviikkoon seurakunta saa pisteitä 1/viikon aikana järjestetty tai osallistuttu tapahtuma tai tempaus. Maksimipistemäärä on 2.

Lisätietoja: www.energiansaastoviikko.fi

8.13 Tilojen käyttöasteen tehostaminen

Kiinteistöjen käyttöasteen tehostaminen on hyvä tapa säästää energiankulutusta ja myös vähentää uudisrakentamisen tarvetta. Tarpeettomista tiloista ja kiinteistöistä luopuminen säästää energiaa. Kunnan ja naapuriseurakuntien kanssa voidaan tehdä yhteistyötä tilankäytössä. Kaikkia tiloja ei tarvitse rakentaa ja omistaa itse, vaan tiloja voi vuokrata. Mikäli seurakunta voi osoittaa näin säästäneensä tilojen rakentamisessa tai energiankulutuksessa, se saa tästä 2–5 pistettä riippuen toiminnan laajuudesta.

8.14 Muut toimenpiteet

Sähkön käytön reaaliaikaisesta seurannasta voi saada 1 pisteen.

Kirkkojen naakkayhdyskunnat ovat osa kulttuurimaisemaa. Jos niiden sallitaan pesiä vintillä tai kirkon tornin koloissa, saa tästä 1 pisteen. Haittoja voidaan pitää kurissa järjestämällä niille sopivasti pesälaatikoita, joiden ohi ne eivät pääse peremmälle sottaamaan vinttiä.

Muista toimenpiteistä voi saada enintään 10 pistettä.

9 Ruoka ja keittiöt

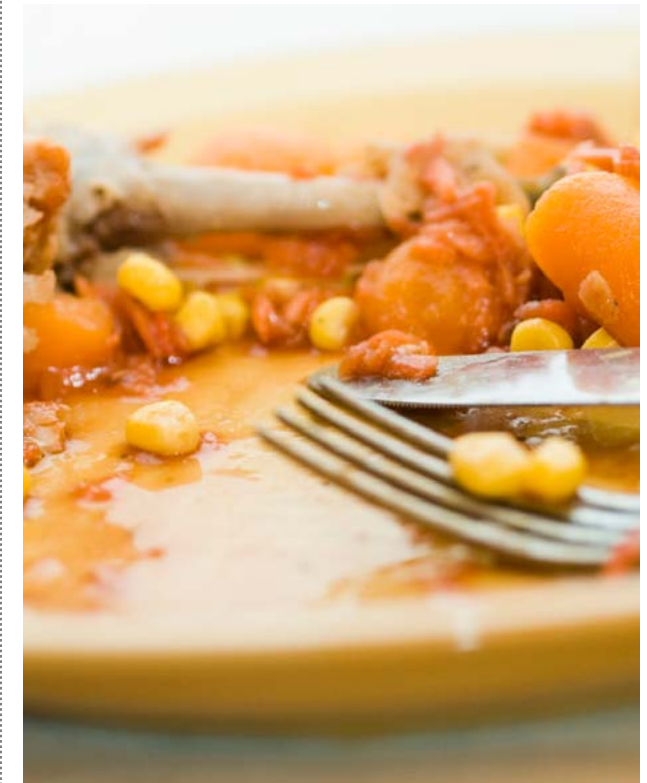
Minimi	Pisteet
9.1 Ympäristöselvitys	9.5 Lähituotteet, 2–10 pistettä
9.2 Ympäristömerkityt tuotteet	9.6 Luomutuotteet, 1–10 pistettä
9.3 Reilun kaupan tuotteet	9.7 Kasvisruoka, 1–10 pistettä
9.4 Ravintosuosituksukset	9.8 Reilun kaupan pisteet, 1–10 pistettä
	9.9 Ympäristöpassi, 2–6 pistettä
	9.10 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

Suomalainen heittää syömäkelpoista ruokaa roskeen 20–30 kiloa vuodessa (2010). Tämä on tuhlausta, sillä sen lisäksi, että syötäväksi kelpavaa ruokaa menee hukkaan, on ruuan tuotantoon käytetty paljon energiaa. Omia päästöjä voi pienentää huomattavasti ostamalla vain tarpeeseen ja ottamalla lautaselle vain sen, minkä syö. Ruokajäte rasittaa ympäristöä jopa enemmän kuin pakkaukset.

Kaikesta ihmisen aiheuttamasta ympäristökuormituksesta jopa reilu kolmannes syntyy ruoasta. Tarkasteltaessa pelkästään ilmastovaikutuksia tämä osuus on noin neljänneksen. Vesistöjen tilaan ruoantuotannolla on vieläkin suurempi merkitys: ruoka vastaa puolta kaikista kulutuksemme rehevöittävästä päästöistä.

Lisätietoja MTT:n tutkimushankkeesta

FOODSPILL – ruokahävikin määrä ja vähentämiskeinot elintarvikeketjussa www.mtt.fi/foodspill.

9.1 Ympäristöselvitys

Seurakunnan keittiöistä ja ruokaloista tulee tehdä ympäristöselvitys, jossa käydään läpi mm. ruokalistasuunnittelua ja hukkaan menevien elintarvikkeiden vähentämiseen tähtäviä toimia. Jätehuoltoon liittyvät asiat on selkeintä kirjata ylös osana yleistä jätehuoltoselvitystä (luku 6 Jätehuolto) ja energia-katselmusten osalta osana lukua 8 Energia ja rakentaminen.

Keittiön ympäristöselvityksessä tulee selvittää seuraavia asioita:

- ruokahävikki; ruuan hävikin välttäminen on yksi tärkeimmistä ympäristöteoista
- jätehuolto; mitä jätteitä toiminnasta muodostuu, kuinka paljon ja miten ne lajitellaan
- energian kulutus; laitekannan ikä, kunto, sähkönkulutustaso ja käyttötavat, ilmanvaihto, valaistus
- hankinnat; lähi-, luomu- ja ympäristömerkityt tuotteet, Reilun kaupan tuotteet
- kasvisruoka
- kuljetukset
- ympäristöasioista tiedottaminen, ohjeistus ja koulutus.

9.2 Ympäristömerkityt tuotteet

Ympäristödiplomissa edellytetään, että hankinnoissa suositaan ympäristömerkittyjä tuotteita. Keittiö- ja ruokalatoimintaan liittyviä, Joutsenmerkittyjä tuotteita on mm. seuraavissa tuoteryhmissä: kahvin-suodattimet, kompostorit, koneastianpesuaineet,

käsiastianpesuaineet, käsipyyhkeet, pehmopaperit ja yleispuhdistusaineet. Energiamerkintää ammattikäyttöön tarkoitetuille suurkeittolaitteille voidaan odottaa aikaisintaan vuonna 2012.

Katso myös tämän kirjan lukuja 4.2 Hankinnat ja 4.7 Ympäristömerkityt tuotteet.

Lisätietoja:

Ympäristömerkityistä tuotteista:

www.kuluttajavirasto.fi/eko-ostaja

Joutsenmerkityt tuotteet Suomessa:

www.ymparistomerkki.fi/tuotteet

9.3 Reilun kaupan tuotteet

Lähes joka neljäs maamme seurakunta on jo Reilun kaupan seurakunta. Kirkkohallitus ja Kirkon Ulkomaanapu ovat kehottaneet kaikkia maan seurakuntia siirtymään Reiluihin tuotteisiin, koska Reilun kaupan tuotteet on tuotettu eettisesti ja ympäristön kannalta kestäväällä tavalla. Markkinoilla on kahvin ja teen lisäksi myös mm. banaania, hunajaa, suklaata, sokeria, ananaksia, appelsiineja, tuoremehuja, ruusuja ja tekstiilejä. Yhteensä tuotteita on kaikkiaan jo yli 1600, joista erilaisia kahvilaatuja on yli sata. Makuvaihtoehtoja siis löytyy.

Merkin myöntää Reilun kaupan edistämisyhdistys, jossa on mukana useita kansalaisjärjestöjä, mm. Kirkon Ulkomaanapu. Merkki myönnetään tuotteille, joiden alkuperä on kehitysmaissa ja jotka on valmistettu sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestävämmän kuin maailmanmarkkinoilla normaalisti tapahtuu.

Reilun kaupan tuotteet ovat peräisin pienviljeli-

jöiden ja osuuskuntien tiloilta. Tuottajille maksetaan maailmanmarkkinahintaa parempi hinta ja osa maksuista välitetään etukäteen, jotta vakaa toiminta ja taloudenpito olisi mahdollista. Viljelyssä tulee noudattaa ympäristökriteereitä ja myös sosiaaliin oloihin, kuten työntekijöiden ammatilliseen järjestäytymiseen ja koulutukseen, on kiinnitetty huomiota.

Reilu kahvi on hinnaltaan kalliimpaa kuin tavallinen kahvi, mutta juuri kahvin maailmanmarkkinahinnan alhaisuus on ollut syynä kahvintuottajamaiden taloudellisiin vaikeuksiin. Usein kaupat pitävät kahvin myyntihinnan myös keinotekoisella alhaalla, koska se on kauppoille ns. sisäänheittotuote.

Kaikilla kauppaketjuilla on omat reilun kaupan kahvimerkit. Reilua kahvia saa moneen makuun ja myös suurtaalouspakkauksissa. Reilun kaupan ohella on nykyään myös muita merkkejä, jotka kertovat tuotteen sosiaalisista ja/tai ympäristövaikutuksista. Näitä tuotteita valittaessa on hyvä selvittää merkin vaikuttavuus. Tällaisia merkintöjä ovat mm. UTZ ja Rainforest Alliance.

Ympäristödiplomi edellyttää, että seurakunnan kahvi- ja teehankinnoista osa on pysyvästi Reilun kaupan tuotteita. Näin seurakunta osaltaan lisää näiden tuotteiden kysyntää ja edistää oikeudenmukaisempaa maailmankauppaa. Kun tarjolla on Reilun kaupan tuotteita tai vaikka lähitilan juureksia, siitä kannattaa myös kertoa esimerkiksi pöytä-esitteellä.

Lisätietoja:

www.reilukauppa.fi

www.rainforest-alliance.org

<http://consumer.utzcertified.org>

Mikkeli on Reilun kaupan seurakuntayhtymä

Mikkelin seurakuntayhtymässä käytettiin Reilun kaupan kahvia ja teetä jo 2000-luvun alkupuolella. Jotkut kokivat silloin saaneensa pahaa kahvia. Kun sokkotestissä ei erotettu, kumpi on Reilua ja kumpi tavallista kahvia, mutinat loppuivat. Mikkeli sai ensimmäisenä seurakuntayhtymänä arvonimen Reilun kaupan seurakuntayhtymä vuonna 2008. Samana vuonna seurakuntayhtymä oli mukana järjestämässä Mikkelin Reilun kaupan markkinoita. Arvonimen luovutustilaisuudessa seurakuntayhtymä haastoi myös Mikkelin kaupunkia kantamaan vastuuta kehitysmaiden hyvinvoinnista ryhtymällä Reiluksi kaupungiksi.

Kuva: Reilu kauppa

9.4 Ravintosuositukset

Valtion ravitsemusneuvottelukunnan laatimat ravitsemussuositukset on tarkoitettu erityisesti joukkoruokailun suunnitteluun sekä ravitsemusopetuksen ja -kasvatuksen tarpeisiin. Perustavoitteena on edistää tasapainoista ravintoaineiden saantia, jossa energian saanti ja kulutus ovat tasapainossa. Tärkeitä tavoitteita ovat edelleen kovan rasvan käytön ja natriumin saannin vähentäminen.

Seurakuntien joukkoruokailuissa toteutetaan ravitsemussuositusten tavoitteita. Se on myös ekologisesti perusteltua, sillä ruokavalion perustan muodostavat viljavalmisteet, peruna, kasvikset, hedelmät ja marjat, joiden tuotanto kuluttaa huomattavasti vähemmän energiaa ja luonnonvaroja kuin lihantuotanto. Tätä tukee myös valtioneuvoston periaatepäätös VNP 4/2009, jonka mukaan luonnonmukaisesti tuotettua, kasvispohjaista tai sesonginmukaista ruokaa on tarjolla valtiohallinnon keittiöissä ja ruokahuollossa vähintään kerran viikossa vuoteen 2010 mennessä ja kaksi kertaa viikossa vuoteen 2015 mennessä. Kunnille periaatepäätös on suositus.

Valtion ravitsemusneuvottelukunnan suomalaiset ravitsemussuositukset: www.ravitsemusneuvottelukunta.fi

PISTEET:

Jotta seurakunta voisi saada maksimipistemäärän eli 10 pistettä lähituotteista, luomutuotteista, kasvisruuasta ja Reilun kaupan tuotteista, tulee keittiöiden

toiminnan olla lähes ympärivuotista. Jos keittiö toimii esimerkiksi vain kesäkautena rippikoululeireillä, on maksimipistemäärä 5.

9.5 Lähituotteet

Elintarvikkeita kuljetetaan nykyään ympäri maailmaa. Vastoin yleistä käsitystä kuljetuksista aiheutuva lisä elintarvikkeiden ympäristökuormitukseen ei ole kovin suuri, sillä pitkät kuljetukset hoidetaan nykyisin tehokkaasti. Paikallisesti tuotettujen tuotteiden käytöllä on sen sijaan selkeä yhteys vastuullisuuteen. Lähituotteita käytettäessä on helpompaa olla tietoinen oman kulutuksen ympäristövaikutuksista ja myös vaikuttaa siihen. Lähituotteet tukevat myös paikallistaloutta. Lisäksi elintarvikkeet pysyvät tuoreempina ja raikkaampina lyhyempien kuljetusmatkojen vuoksi. Jos seurakunta hankkii lähiseudun viljelijöiden ja jalostajien tuotteita, se tukee niin sosiaalisesti, taloudellisesti kuin ekologisesti kestävä kehitystä.

Seurakunnan ruokaloihin voidaan hankkia esimerkiksi perunat ja perusvihannekset sopimusviljelynä lähiseudun maataloilta. Myös paikallisten elintarvikejalostajien tuotteita kannattaa suosia. Mikäli elintarvikkeet hankitaan tukusta, niiden alkuperä voidaan selvittää ja suosia paikallisia tuottajia.

Lähiruoka ei hankintalainsäädännön perusteella voi olla suoraan vähimmäisvaatimus tai vertailukriteeri. Elintarvikkeiden ominaisuuksia, kuten tuoreutta ja siihen liittyvää kuljetusaikaa, voi kuitenkin käyttää elintarvikehankintojen vaatimuksia asetettaessa, jolloin myös lähiruoka voi pärjätä kilpailussa.

Ympäristödiplomissa saa pisteitä, jos merkittävää

osa seurakunnan hankkimista peruselintarvikkeista (perunat, juurekset ja vihannekset, hedelmät, marjat, kala, liha, leipomotuotteet yms.) on lähituotteita (oman maakunnan tuotteita).

Jokaisesta tuoteryhmästä, josta yli 50 % on lähituotteita, saa 2 pistettä. Maksimipistemäärä on 10.

9.6 Luomutuotteet

Luonnonmukaisesti viljellyt tuotteet on kasvatettu ilman keinolannoitteita ja synteettisiä torjunta-aineita. Lannoitukseen on käytetty kompostimultaa ja muita luonnosta saatavia lannoitteita ja kasvinsuojeluunkin vain luonnonmukaisia valmisteita tai mekaanista rikkakasvien torjuntaa.

Eläimille on luomutiloilla järjestetty mahdollisuus lajinmukaiseen käyttäytymiseen (pihattonavetat, ulkoilumahdollisuus). Luomuviljelyn yleistyminen on ympäristön kannalta suotuisaa, koska viljelyn energiapanos alenee, maan luontaisesta viljavuudesta pidetään huolta, ravinteet kiertävät kompostimullan mukana takaisin peltoon ja myös luonnon monimuotoisuus lisääntyy.

Luomutuotteiden valikoimat ovat varsin monipuoliset ja laadukkaat. Tuotteita saa päivittäistavara-kaupoista ja tukuista. Esimerkiksi maitoa, leipää, jauhoja, ryynejä, perunoita, porkkanoita, tomaatteja, kananmunia ja erilaisia jalosteita on ympäri vuoden saatavilla. Hintataso on yleensä korkeampi kuin tavanomaisilla tuotteilla. Eroa voi kaventaa hankkimalla luomutuotteita suoraan viljelijöiltä.

Luomu – valvottua tuotantoa -merkin ja EU:n luomumerkin lisäksi käytössä on muitakin luomumerkkejä. Erilaisista merkeistä huolimatta kaikki

luomutuotteet täyttävät EU:n luomuasetuksen vähimmäisvaatimukset. Luomuvalvontaan liittyvää tietoa löytyy Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran sivuilta www.evira.fi/portal/fi/evira/asiakokonaisuudet/luomu

Ympäristödiplomissa seurakunta saa pisteitä, kun se hankkii luomutuotteita. Pisteitä saa kustakin tuoteryhmästä, jossa luomutuotteita on säännöllisesti käytössä tai tarjolla, 1 piste/tuoteryhmä. Maksimipistemäärä on 10.

Susiniemien leirikeskuksessa tarjolla lähi- ja luomuruokaa

Mikkelin seurakuntayhtymän Susiniemen leirikeskuksen suunnittelussa ja toiminnassa on paneuduttu kestävään kehitykseen ja ympäristöasioihin. Susiniemen ruokafilosofia on kiteytetty: tarjoamme luonnon keskellä olevassa leirikeskuksessamme lämmöllä tehtyä laadukasta lähi- ja luomuruokaa. Lähiruuan, joka mahdollisuuksien mukaan on vielä luomua, käyttö ei ole pelkkä imagokysymys. Haluamme tarjota asiakkaillemme parasta mahdollista ruokaa ja samalla kantaa eettisen ja ekologisen vastuamme luomakunnasta.

Susiniemen leirikeskus on ensimmäisenä Mikkelin alueella päässyt portaalle 4 Portaat luomuun -ohjelmassa. Portaat luomuun on vapaaehtoinen, EkoCentrian hallinnoima ja maa- ja metsätalousministeriön rahoittama hanke, joka alkoi vuonna 2002.

9.7 Kasvisruoka

Kasvien tuottaminen kuluttaa vähemmän energiaa ja luonnonvaroja kuin lihan tuottaminen. Lihan tuottaminen vaatii moninkertaisesti jopa kymmenen kertaa enemmän energiaa kuin kasvien tuottaminen. Varsinkin tuoreiden kotimaisten kasvien suosiminen on kestävä kehityksen kannalta perusteltua.

Monipuolisen vilja- ja kasvispainotteisen ruokavalioiden kehittäminen antaa mahdollisuuden tarjota

myös säännöllinen kasvisruokavaihtoehto. Myös välipaloja ja kokousten kahvituksia voidaan kehittää terveellisempään suuntaan tarjoamalla pullien ja pasteijoiden sijaan hedelmiä, marjoja tai voileipiä. Kirkon ilmasto-ohjelma suosittelee ruokavaliota, jossa lihatuotteet ovat enemmän mausteen kuin pääruoan asemassa.

Rippikoulussa tulee kunnioittaa nuorten vaihtoehtoisia ruokavaloita (esim. vegetaristit ja vegaanit) ja tarjota heille laadukasta ruokaa. Laadukas kasvisruoka on monen sekaruokaa syövänkin mieleen.

Pisteitä saa seuraavasti: Kasvisruokavaihtoehto aina saatavilla ilman erillistä pyyntöä 5 pistettä. Kokouskahvitukset on vaihdettu terveellisempään vaihtoehtoon, 2 pistettä. Kotimaisten kasvien

suosiminen tarjoiluissa, 1 piste. Seurakunnan järjestämässä ruokailussa yksi kasvisruokapäivä viikossa, 2 pistettä. Maksimipistemäärä on 10.

9.8 Reilun kaupan pisteet

Jos seurakunta on Reilun kaupan seurakunta tai yhtymä on Reilun kaupan seurakuntayhtymä, se saa siitä 10 pistettä. Jos seurakuntayhtymässä on Reilun kaupan seurakuntia, saa niistä 2 pistettä/seurakunta, kuitenkin enintään 8 pistettä.

Jos seurakunta ei ole Reilun kaupan seurakunta, mutta käyttää Reilun kaupan merkillä varustettua kahvia ja teetä yli 10 prosenttia hankinnoista, saa tästä pisteitä seuraavasti:

11–25 %	1 piste
26–50 %	2 pistettä
51–75 %	3 pistettä
76–100 %	4 pistettä

Jos seurakunta käyttää säännöllisesti muita Reilun kaupan tuotteita, niistä saa 1 pisteen/tuoteryhmä, kuitenkin enintään 4 pistettä. Luvun maksimipistemäärä on 10.

9.9 Ympäristöpassi

Luomu-, lähi- ja kasvisruuan edistämisessä ja keittiön energia- ja materiaalitehokkuuden edistämisessä hyvä työkalu on Ympäristöpassi www.ymparistopassi.fi. Sen avulla voidaan lisätä ja testata keittiöhenkilöstön osaaminen em. asioihin liittyen. Ympäristöpassin suorittamisesta saa 2 pistettä/työntekijä. Maksimipistemäärä on 6.

9.10 Muut toimenpiteet

Jos keittiöiden ja ruokaloiden toimintaa on kehitetty ympäristöä säästävään suuntaan tavoilla, joita tässä ei ole mainittu, voi niistä laskea toimenpiteen painoarvon mukaan 1–10 pistettä.

Esimerkkejä pisteistä:

- Kahvipussit laitetaan kiertoon esimerkiksi lähetyksille, jossa niistä tehdään kasseja ja pannunalustoja, 1 piste.
- Lasipurkkeja maalataan kynttiläläyhyiksi tai kynätelineiksi, 1 piste.
- Muovirasiat käytetään edelleen pakkausmateriaaleiksi ja säilytysrasioiksi, 1 piste.
- Vastuullisista ruokavalinnoista kerrotaan pöytäesitteissä tai vastaavissa, 1 piste.
- Seurakuntalaisten omatoiminen lähi- tai luomuruuan tilauspiiri, jolle seurakunta tarjoaa toimintaedellytykset, 1 piste.

10 Toimistot

Minimi	Pisteet
10.1 Ympäristöselvitys	10.4 Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet, 1–5 pistettä
10.2 Energiansäästö	10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen, 1–5 pistettä
10.3 Toimiston hankinnat	10.6 Green Office, 5 pistettä
	10.7 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

10.1 Ympäristöselvitys

Toimistoissa kannattaa kiinnittää huomiota erityisesti energiankulutukseen, hankintoihin, paperinkulutukseen, kertakäyttötuotteisiin ja toimiston yleiseen viihtyisyyteen.

Toimistojen ympäristöselvityksessä tulee selvittää seuraavia asioita:

- toimistolaitteet; energiankulutus, käyttötavat
- paperinkulutus
- hankinnat; ympäristömerkityt tuotteet, kertakäyttötuotteet
- jätehuolto; mitä jätteitä toiminnasta muodostuu, kuinka paljon ja miten ne lajitellaan (kirjataan ylös osana yleistä jätehuoltoselvitystä, ks. luku 6 Jätehuolto)
- valaistus, ilmanvaihto, lämmitys (ks. luku 8 Energia ja rakentaminen)
- ympäristöasioista tiedottaminen, ohjeistus ja koulutus

10.2 Energiansäästö

Energia ja rakentaminen luvussa mainittu energiaselvitys tuo esiin myös sellaisia säästömahdollisuuksia, jotka eivät varsinaisesti edellytä investointeja, vaan toteutuvat säätöjä tai toimintatapoja muuttamalla. Tällaisia ovat esimerkiksi lämmityksen laskeminen yöaikaan ja viikonloppuina, ilmanvaihdon säätöjen tarkentaminen, kopiokoneiden ja tietokoneiden sammuttaminen pidempien poissaolojen ajaksi ja turhan valaistuksen vähentäminen.

Energiaselvitystä tehtäessä kuullaan työntekijöitä ja etsitään yhdessä heidän kanssaan säästökohteita. Selvityksen tuloksista informoidaan työntekijöitä ja jaetaan ohjeet siitä, miten jokainen voi omalta osaltaan vähentää energiankulutusta.

Valaisimien tekniikka kehittyy, ja nyt on saatavissa huomattavasti energiaa säästäviä led-valaisimia.

Toimistojen ja muiden toimitilojen energia- tehokkuutta voi parantaa käyttötapojen muutoksilla muun muassa seuraavasti:

- valaistuksen kohdistaminen oikein, turhasta valaistuksesta luopuminen
- led-lamppujen suosiminen
- valokatkaisimien nimeäminen / merkitseminen tarvittaessa, jotta osataan sytyttää tai sammuttaa oikeat valot
- päivänvalon hyödyntäminen
- valojen sammuttaminen aina kun tila jää tyhjilleen yli 10 minuutiksi
- sähkölaitteiden (tietokoneet, videotykit, tulostimet, näytöt ja muut atk-laitteet, video- ja äänentoistolaitteet, kahvinkeitin) sammuttaminen silloin kun niitä ei tarvita, myös valmiusvirtojen sammuttaminen
- energiansäästöasetusten aktivoiminen ja säätäminen atk-laitteissa (esim. tietokoneiden ja tulostimien lepotilat)
- turhan kopioinnin ja tulostuksen välttäminen
- kopioiminen ja tulostaminen kaksipuoleisesti ja useampi sivu samalle arkille
- kopiotöiden ja tulostuksen keskittäminen: sähkönkulutus kasvaa joka kerta, kun kone lämpenee lepotilasta aktiivitilaan
- yhteisten ja monitoimilaitteiden suosiminen henkilökohtaisten tulostimien tai erillisten kopiokoneiden sijaan
- tuuletetaan tarvittaessa nopeasti ristivedolla, ei pidetä lämmityskaudella ikkunoita jatkuvasti raollaan
- lämpötilan säätäminen kohtuulliselle tasolle noin 20 asteeseen
- sälekaihtimien ja verhojen sulkeminen yöksi

lämmityskaudella, mutta älä peitä verhoilla termostaattia tai patteria

- suosi portaita hissien sijaan

10.3 Toimiston hankinnat

Toimistojen merkittäviä hankintoja ovat isot toimistolaitteet ja erilaiset kalusteet. Laiteinvestointeja (tietokoneet, näytöt, monitoimilaitteet, tulostimet, kopiokoneet) tehtäessä tulee kriteerinä käyttää muiden kriteerien ohella energiankulutusta ja muita ympäristöominaisuuksia. Tässä voi hyödyntää ympäristömerkkien kriteerejä (ks. luku 4.2 Hankinnat). Esimerkiksi Energy Star -merkin kriteerit liittyvät laitteiden energiankulutukseen, TCO-merkin myös käytön ergonomiaan ja työturvallisuuteen. Toimistolaitteiden vuokraaminen ja leasing-sopimukset ovat suositeltavia. Hyvälaatuisia toimistokalusteita saa usein hankittua käytettynä.

Muissakin toimiston hankinnoissa tulee suosia ympäristömerkittyjä tai vastaavat kriteerit täyttäviä tuotteita. Pohjoismainen ympäristömerkki on mm. seuraavilla toimistotuotteilla: kopiokoneet, kirjoittimet, faksit ja monitoimilaitteet, mikrotietokoneet, paino- ja kopiopaperi, kirjekuoret, värikasetit, kertakäyttöparistot, toimistokalusteet. Monilla painolaitoksillakin on Pohjoismainen ympäristömerkki.

Kertakäyttötuotteet lisäävät jätekuormaa ja kuluttavat turhaan raaka-aineita ja energiaa. Toimistojen tyypillisiä kertakäyttötuotteita ovat kuulakärkikynät, tussit, kalvot, liimapuikot, muovimukit, kertakäyttöparistot ja värikasetit. Kertakäyttötuotteiden vaihtamisesta uudelleenkäytettäviin saa pisteitä luvussa 6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen.

Lisätietoja:

Energy Star -merkki:

www.eu-energystar.org/fi/index.html

TCO-merkki:

www.tco.se

Pohjoismainen ympäristömerkki:

www.ymparistomerkki.fi

PISTEET:

10.4 Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet

Uusiopaperin valmistuksessa käytetään keräyspaperista valmistettua sellua. Näin se säästää puuvaroja. Jos seurakunnassa käytetään uusiopaperituotteita kirjekuorissa, kopiopapereissa tms. toimistotuotteissa, saa tästä 1 pisteen. Samoin muista säännöllisesti käytettävistä uusiotuotteista saa 1 pisteen/tuoteryhmä. Esimerkiksi kopiokoneiden värikasetit voi hankkia uusiotuotteina. Enintään tästä kohdasta voi saada 5 pistettä.

10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen

Paperin valmistus on voimakkaasti ympäristöä kuormittavaa toimintaa. Ympäristödiplomissa saa lisäpisteitä, kun paperin kulutuksen vähentäminen on otettu tavoitteeksi ja konkreettisiin toimiin ryhdytty. Pistemäärän voi arvioida välillä 1–5 riippuen toteuttujen keinojen määrästä ja vaikuttavuudesta.

10.6 Green Office

Green Office on WWF:n (Maailman Luonnonsäätiö) ylläpitämä toimistojen ympäristöjärjestelmä. Jos seurakunta hankkii virastotalolleen Green Office -merkin, saa tästä 5 pistettä.

Lisätietoja

www.wwf.fi/greenoffice

10.7 Muut toimenpiteet

Toimistojen viihtyisyyttä voidaan parantaa lisäämällä huonekasvien tai luonnonvalon määrää. Toimistojen sisäilmaa voidaan parantaa poistamalla haitallisia materiaaleja. Sisustuksessa voidaan suosia ekologisista materiaaleja (massiivipuu, paperitapetit, luonnonmaalit, mehiläisvahat ja luonnonöljyt yms.) ja kierrätyskalusteita.

Näistä ja muista toimenpiteistä saa pisteitä 1–10 toimenpiteen vaikuttavuuden mukaan.

11 Hautausmaat ja viheralueet

Minimi	Pisteet
11.1 Ympäristöselvitys	11.4 Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi, 5 pistettä
11.2 Hoito-ohjeet ja koulutus	11.5 Luonnonmukaisen hoidon alueet, 1–5 pistettä
11.3 Perennahoito	11.6 Perennat ja muut istutukset, 1–5 pistettä
	11.7 Haitallisista torjunta-aineista luopuminen, 5 pistettä
	11.8 Kasteluveden vähentäminen, 1–5 pistettä
	11.9 Vähäpäästöiset työkoneet, 1–5 pistettä
	11.10 Lajistokartoitukset, 1–10 pistettä
	11.11 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

11.1 Ympäristöselvitys

Hautausmaiden toimintaa säädellään mm. hautaus-toimilaissa, kirkkolaissa, terveydensuojelulaissa ja -asetuksessa. Hautausmaa perustetaan yleensä asemakaavoitetulle alueelle ja siinä on noudatettava maankäyttö- ja rakennuslain säädöksiä mm. ympäristö- ja maisemavaikutusten huomioon ottamisesta. Hautausmaan rakentamiseen tai kunnostamiseen liittyvät toimenpiteet voivat tapauksesta riippuen edellyttää rakennus-, toimenpide- tai maisematyölupaa ja eri viranomaisahojen lausuntoja. Myös vesilaissa on pohjavesien suojeluun liittyviä muuttamis- ja pilaamiskieltoja, jotka koskevat hautausmaita.

Hautausmaan perustamisesta ja laajentamisesta tulee tehdä kirjallinen ilmoitus kunnan terveydensuojeluviranomaiselle. Terveystoimielimen tulee tehdä asiasta päätöksen, jolloin lupaehdoissa määritellään mm. se, miten estetään pohjavesien

pilaantuminen ja terveyshaittojen syntyminen. Myös vanhoille hautausmaille tehtäviin salaojitus- ja sadevesiviemärinteihin on hankittava luvat.

Näiden lainsäädännöllisten velvoitteiden lisäksi hautausmaiden ja viheralueiden hoidolla on suoria ympäristövaikutuksia, jotka tulee selvittää osana seurakunnan ympäristökatselmusta. Selvityksessä tulee käydä läpi mm. seuraavia asioita:

- Alueiden luonto- ja kulttuuriarvot (kasvi- ja eläinlajit, niiden vaatimat elinympäristöt, rakennusten ja alueiden kulttuuriarvot). Tarkoista systemaattisista kartoituksista saa pisteitä (ks. luvut 11.4 ja 11.10).
- Eri alueiden hoitotarve ja nykyiset hoitoluokitukset ja -käytännöt.
- Käytettyjen lannoitteiden ja kasvinsuojeluaineiden ympäristövaikutukset.
- Eri jätejakeiden määrät, syntymekanismi ja käsittelytavat (tarkemmin luvussa 6 Jätehuolto).
- Hoitokalusto ja käytetyt polttoaineet.

Jos hautausmaa sijaitsee pohjavesialueella, tulee kunnan ympäristöviranomaisen kanssa selvittää pohjaveden laatuun liittyvien mittausten tarve. Tästä on yleensä velvoite jo hautausmaan terveys- suojelelain mukaisessa päätöksessä. Ohjeita saa myös ELY-keskuksesta.

Jos seurakunnalla on krematorio, tulee selvittää sen päästöt ja mahdollisuudet minimoida niitä. Ympäristönsuojeluasetuksen mukaan krematorio- toimintaan on oltava ympäristölupa.

Hautauksiin liittyviin ympäristövaikutuksiin voi vaikuttaa myös valitsemalla mahdollisimman haittattomat materiaalit arkkuihin ja uurniin. Hautaus- toiminnan keskusliitosta (www.shk.fi) saa tietoa ympäristönäkökohdat huomioonottavista arkku- ja uurnamateriaaleista ja tietoa tuotteista, joille on myönnetty arkku-laatusertifikaatti. Seurakunta voi suositella näitä seurakuntalaisille ja paikallisille hautaustoimistoille.

11.2 Hoito-ohjeet ja koulutus

Selvityksen pohjalta laaditaan tai päivitetään hau- tausmaiden ja viheralueiden hoito-ohjeet tai ohjei- den ympäristöosat. Ympäristöohjeet ovat käytän- nön apuna työntekijöille. Jokaisen työntekijän on käytävä ne läpi. Ohjeisiin perehdyttäminen voidaan tehdä esimerkiksi järjestämällä henkilökunnalle ympäristöhoidon koulutuspäivä. Ympäristöohjeiden laatiminen kirjallisina on suositeltavaa.

Tavoitteena on ohjeiden avulla kehittää hautaus- maiden ja viheralueiden hoitoa luonnonmukaisem- maksi, turvata arvokkaiden luontopiirteiden säilymi- nen ja lisätä luonnon monimuotoisuutta.

Se voi toteutua esimerkiksi viheralueiden hoito- tapoja kehittämällä, perustamalla niittyjä tai met- sänaluskasvillisuutta ja siirtymällä joillakin alueilla kevyemmän hoidon vyöhykkeisiin. Hautausmailla on hoitoluokaltaan A1-kohteita, mutta suurin osa hautausmaiden alueista on A2-hoitoluokkaa. Voi- daan selvittää, onko hautausmaiden sisällä tai reunavyöhykkeellä alueita, joita voidaan hoitaa ke- vyemmin. Hautausmaan vielä hautauskäyttöön ottamattomien hauta-alueiden ja hautauskäytöstä poistettujen säilytettävien hauta-alueiden hoito voi olla kevyempää.

Hautausmaat ovat usein varsin monimuotoisia elinympäristöjä. Monimuotoisuutta voi pitää yllä ja lisätä esimerkiksi suosimalla kotimaisia kasvilajeja ja luonnonvaraisia kasveja, vaalimalla perinteisiä kulttuurikasveja, turvaamalla lintujen pesimämah- dollisuudet esimerkiksi eri lajeille sopivilla pesä- pöntöillä, jättämällä reuna-alueille hoitamattomia tai vähemmän käsiteltyjä vyöhykkeitä, joissa hyön- teiset ja myös pieneläimet viihtyvät.

Luonnonmukaisiin hoitomenetelmiin kuuluu mm. eloperäisten jätteiden kompostointi ja luonnon- lannoitteiden käyttö (ks. luku 6.5 Bio- ja puutarha- jätteen käsittely). Lannoittamisessa voi tukeutua maaperän ravinnetason analyysiin, jolloin liikalan- noitusta ei pääse tapahtumaan. Hidasvaikutteiset kesto- lannoitteet, kasvukauden aikana kasvualus- taan hitaasti liukenevat lannoitteet, ovat suositelta- vampia kuin nopealiukoiset, koska nopealiukoisista lannoitteista voi osa päätyä vesistöihin niitä rehe- vöittämään.

Rikkakasvit voidaan hävittää mekaanisesti tai muilla myrkyttömällä keinoilla. Torjunta-aineiden käyttö tulee rajoittaa mahdollisimman vähiin. Kas-

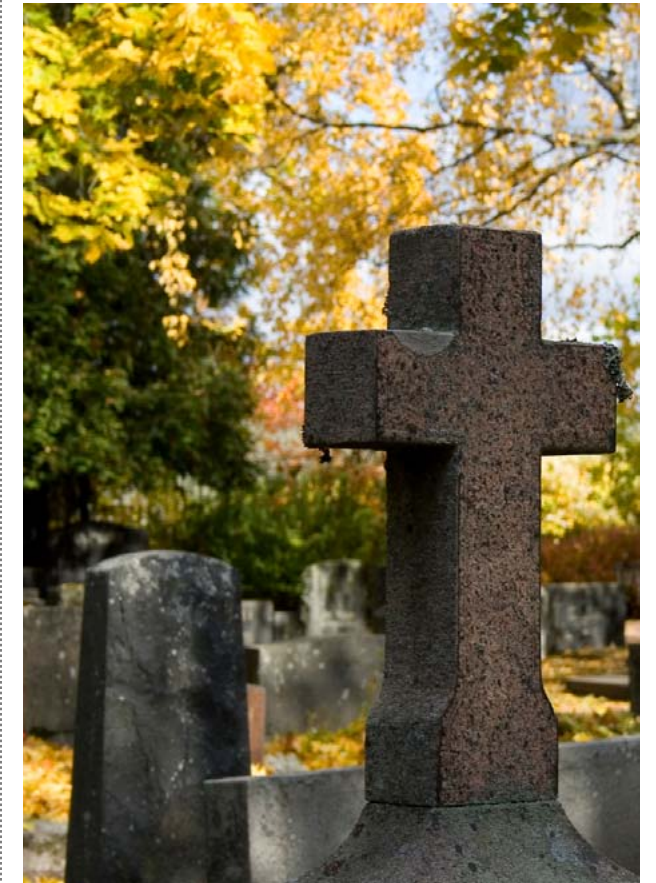
vinsuojeluaineiden säilytysvarastossa tulee olla siellä olevien torjunta-aineiden käyttöturvallisuus- tiedotteet, joihin aineita käsittelevien henkilöiden tulee perehtyä. Suomessa saa käyttää vain kasvin- suojeleainerekisteriin merkittyjä torjunta-aineita. Lista rekisterissä olevista aineista löytyy Turvallisuus- ja kemikaaliviraston sivulta: www.tukes.fi/kasvinsuojeluaineet.

Hautausmaiden ja viheralueiden kastelu kuluttaa paljon vettä. Jos hautausmailla ei ole omaa ve- denottamoaa, käytetään talousvettä ja sen puhdistus kuluttaa energiaa ja puhdistuskemikaaleja. Kastelu- tarpeeseen tulee kiinnittää huomiota ja suosia is- tutuksissa ja nurmikonkylvösiemenlajeissa ja -lajik- keissa kuivuutta kestäviä kasvilajeja. Kasteluautoma- tiikan avulla kastelu voidaan suorittaa yöllä, jolloin veden välitön haihtuminen on vähäisempää ja haluttuun lopputulokseen päästään pienemmällä vesimäärällä.

Hautausmaiden ja viheralueiden hoitokaluston tekninen kunto ja oikea käyttö vaikuttavat myös suoraan ympäristöpäästöihin. Ajoneuvojen, kaivu- reiden ja kuormaajien, traktoreiden, lakaisukonei- den, ruohonleikkureiden ja muiden pienkoneiden päästöjä tulee seurata ja niiden kunnosta ja sään- nöllisestä huollosta huolehtia. Poltto- ja voiteluainei- na sekä moottori- ja hydraulikkaöljyinä tulee käyt- tää ympäristön kannalta parhaita laatuja (ks. luku 14.4 Polttoaineen valinta). Kulkuväylien liukkauden- torjuntaan käytetään sepeliä, hiekkaa ja suolaa. Käy- tävän pinnoitetta vastaava hiekka on ympäristön kannalta parempi vaihtoehto kuin suola, koska suo- laa voi valua myös pohjavesiin.

Hautausmailla ja kirkkopuistoilla on myös mer- kittävä kulttuurihistoriallinen arvo. Siksi vanhojen

muurirakenteiden, kiviaitojen ja arvokkaiden raken- nusten säilyttäminen ja niiden kunnosta huolehtimi- nen on seurakunnan velvollisuus. Seurakunta voi huolehtia kulttuurihistoriallisesti arvokkaan hauta- alueen perushoidosta.

Näin Tampereella

Tampereen seurakuntayhtymän hautausmaista on tehty suositusten mukaiset hoitoluokitukset, jotka määrittelevät hautausmaiden eri alueiden hoitotasot. Hauta-alueiden hoitoluokitus on tyyppillisesti A2, ja puistomaisesti rakennetut reuna-alueet ovat luokaltaan A3. Lisäksi hautausmaiden rakentamattomilla reservialueilla on mm. maisemapelto (B1), käyttöniitty (B2), avoin alue ja näkymä (B4) sekä suojametsä (C3) luokituksen saaneita alueita. Tampereella seurakunnan hoidossa olevien hautojen hoito on luokituksen A2 mukaista.

Torjunta-aineiden käyttö on pyritty minimoimaan ja käytettyjen aineiden tulee olla mahdollisimman haitattomia. Rikkaruohojen torjunta tehdään mekaanisesti. Sadetuskastelu hoidetaan automaattikalla yöaikaan. Kasteluvesi otetaan suoraan vesistöistä aina kun se on mahdollista.

Luonnon monimuotoisuutta lisätään suosi-

malla taimivalinnoissa kotimaisia kasvilajeja, lisäämällä perennojen käyttöä, kiinnittämällä huomiota lintujen tarpeisiin ja lahopuiden käsittelyyn.

Kaatopaikkajätteen määrän vähentämiseksi on hautausmailla yleisölle tarkoitettut jäteastiat sekä eloperäiselle että sekajätteelle. Omassa toiminnassa lajitellaan myös paperi, metalli, elektroniikkajäte, puhdas puu sekä ongelmajätteet erilleen. Partiolaiset osallistuvat talkoilla hautausmaiden keräämiseen. Niistä lajitellaan kynttilähatut, metalli-, muovikynttilät poltto- sekä lasiset ja pvc-muoviset kynttilät kaatopaikkajätteisiin. Kynttiläjätteen käsittelyssä vaikeutena ovat led-kynttilät, jotka sisältävät elektroniikka- ja ongelmajätettä.

Osalla hautausmaista järjestetään kesäisin kulttuurihistoriasta kertovia opastettuja kävelykierroksia. Kalevankankaan hautausmaalle haudatuista merkkihenkilöistä on tehty opaskartta. Hautausmaan puista kiinnostuneille on puita esittelevä kartta.

Lisätietoa:

Viheralueiden hoitoluokitus. Viherympäristöliitto ry ja Kaupunginpuutarhurien Seura ry. Helsinki 2000.

11.3 Perennahoito

Hautausmaille hankitaan paljon kasvien taimia. Niissä tulisi suosia kotimaisia, Suomen ilmasto-olosuhteisiin sopeutuneita monivuotisia kasvilajeja ja -lajikkeita. Seurakunnan omissa istutuksissa kannattaa käyttää perennoja kesäkukkien sijaan. Se on myös esimerkki hautoja hoitaville omaisille. Taimien talvikaudella alkava kasvatus kasvihuoneissa kuluttaa paljon energiaa, vettä, lannoitteita ja kasvinsuojeluaineita. Taimien ruukuista syntyy myös muovijätettä, vaikka osa ruukuista voidaan palauttaa kasvattajille uudelleenkäytettäväksi.

Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunta kertoo omaisille perennahoidon ympäristöhyödyistä sekä tarjoaa hoitohaudoille perinteisen kesäkukkahoidon vaihtoehtoina perennahoitoa ja täysin kukkapesätöntä nurmihoitoa. Pienet seurakunnat voivat perustellusta syystä poiketa tästä vaatimuksesta.

PISTEET:

11.4 Hautausmaan kulttuuri-historiallisten arvojen inventointi

Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi voidaan tehdä yhteistyössä kunnan tai maakuntamuseon kanssa. Inventointi tapahtuu kirkkohallituksen ja Museoviraston antamien ohjeiden mukaisesti. Se tähtää hautausmaiden kulttuurihistoriallisten arvojen säilyttämiseen. Inventointi on yleensä edellytyksenä vanhan hautausmaa-alueen uudelleen käyttöönottoon. Inventoinnista saa 5 pistettä.

11.5 Luonnonmukaisen hoidon alueet

Hoidettu nurmikulttuuri on osa suomalaista hautausmaaperinnettä. Siitä ei voida luopua, mutta hautausmaiden ja puistojen reuna-alueille, toisinaan jopa keskelle, voidaan jättää luonnonmukaisesti hoidettuja niittymäisiä tai ketomaisia vyöhykkeitä. Niittyjen ja kotojen perustamisesta ja hoitamisesta saa lisätietoja maaseutukeskusten maisemanhoidon neuvojilta. Mikäli tällaisia alueita on tietoisesti jätetty, niistä saa 1–5 pistettä alueiden koon ja lukumäärän mukaan. Pisteitä saa myös luonnonmukaisista tai sellaisiksi palautetuista hautausmaista, joilla ei ole nurmikenttiä, vaikka rakenne olisi muutoin kuin normaalilla hautausmaalla.

11.6 Perennat ja muut istutukset

Hautausmaan ja viheralueiden puidenhoitosuunnitelma oikeuttaa 3 pisteeseen. Jos seurakunta on omissa istutuksissaan vaihtanut kesäkukki perennoihin ja suosinut kotimaisia, kestäviä puuvartisia kasveja istutuksissaan, saa tästä 1–5 pistettä toiminnan laajuuden mukaan.

11.7 Haitallisista torjunta-aineista luopuminen

Tuhoeläinten, kasvitautien ja rikkakasvien torjuntaan käytetään monia vaaralliseksi jätteiksi luokiteltuja aineita. Ympäristölle tai terveydelle haitallisten torjunta-aineiden käyttöä voi vähentää hoitoteknisin keinoin ja suosimalla haitattomampia kemikaaleja,

esimerkiksi mäntysuopaa ja rypsiöljyä. Rikkaruhot voi poistaa mekaanisesti. Jos seurakunta on luopunut kokonaan haitallisista torjunta-aineista, saa siitä 5 pistettä.

11.8 Kasteluveden vähentäminen

Jos seurakunta on vähentänyt talousveden käyttöä automaattisella kastelulla tai muilla keinoin, saa tästä 1–5 pistettä riippuen keinojen laajuudesta. Täydet 5 pistettä saa, jos kasteluvesi otetaan esimerkiksi joesta tai omasta kaivosta.

11.9 Vähäpäästöiset työkonet

Työkoneissa olevat katalyysaattorit tai vastaavat pakokaasujen puhdistimet vähentävät päästöjä. Päästöjä voi vähentää myös siirtymällä kaksitahtisista laitteista nelitahtisiin. Mekaaniset ja vihreällä sähköllä toimivat laitteet ovat täysin päästöttömiä. Tällaisten työkonien käytöstä saa 1–5 pistettä, riippuen siitä miten paljon niiden avulla on voitu vähentää saastuttavampien koneiden käyttöä. Polttoaineet käsitellään luvussa 14.4.

Malmin hautausmaan puisto-opas esittelee hautausmaan historiaa ja johdattaa tutustumaan puistoon eri vuodenaikoina.

Julkaisija: Dendrologian seura ry. ja Helsingin seurakuntayhtymä. 2010

11.10 Lajistokartoitukset

Vanhojen pappiloiden pihapiirissä ja puutarhassa on usein perinteisiä hyöty- ja koristekasveja, jotka ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Kun puutarhanhoito on jäänyt, harvinaiset kasvit ovat vähitellen taantuneet ja monet lajit kokonaan kadonneet. Jäljellä on silti monia kiinnostavia kasvilajeja, joista osa on myös levinnyt ympäröivään luontoon. Pappiloiden pihamiljööön luontokartoitus on haastava ja tärkeä tehtävä, johon kannattaa pyytää apua maaseutukeskusten maisemanhoidon neuvojilta tai paikallisilta kasviharrastajilta. Perustietoja saa myös esimerkiksi Helsingin yliopiston kasvimuseosta www.fmn.helsinki.fi.

Pappiloiden ja muiden vanhojen rakennusten

pihamiljöiden luontokartoitusten ja kunnostusten lisäksi pisteitä saa hautausmaiden tai esimerkiksi leirikeskusten kasvi- ja eläinlajien inventoinneista töiden laajuuden ja merkittävyyden mukaan 1–5. Maksimipistemäärä on 10.

11.11 Muut toimenpiteet

Hautausmailla voidaan toteuttaa ympäristökasvatusta esimerkiksi opastettujen kierrosten ja talkoiden yhteydessä. Näistä ja muista ympäristöhaittoja vähentävistä toimenpiteistä saa 1–10 pistettä toimenpiteen vaikuttavuuden mukaan. Esimerkiksi kevätsiivoustaalkoot 1 piste, opastetut kierrokset 1 piste, kuivuutta kestävän nurmikonlyösiemenseoksen käyttö 1 piste.

Kuva: Martti Santakari / Kuvakoti

12 Leiri- ja kurssikeskukset

Minimi	Pisteet
12.1 Ympäristöselvitys	12.5 Pesäpöntöt ja luontopolut, 1–7 pistettä
12.2 Ympäristöohjelma	12.6 Vapaaehtoiset suojelukohteet, 1–5 pistettä
12.3 Jätevesien käsittely	12.7 Leirikeskuksen ympäristöohjeet, 2–3 pistettä
12.4 Luontoarvojen suojelu	12.8 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

12.1 Ympäristöselvitys

Leirikeskusten, kurssikeskusten ja kesäkotien toiminta vaikuttaa monin tavoin luonnon tilaan. Usein keskukset ovat vesien rannoilla ja arvokaiden luonnontilaisten alueiden keskellä. Haja-asutusalueella erityisesti jätehuollon huolellinen järjestäminen on tärkeää, koska päästöt vesistöön tai maaperään voivat vaikuttaa vahingollisesti lähiluontoon. Leirikeskukset toimivat myös ympäristökasvatuksen esimerkkeinä – niin hyvässä kuin pahassa.

Leirin ympäristökasvatuksellinen merkitys tulee pyrkiä huomioimaan myös silloin, kun leiri järjestetään muualla kuin oman seurakunnan leirikeskuksessa.

Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunta tekee leirikeskustensa ja kesäkotien toimintoista ympäristöselvityksen osana yleistä ympäristökatselmusta. Siinä tulisi kartoittaa ainakin seuraavat asiat:

- miten kiinteiden jätteiden lajittelu ja käsittely on järjestetty (ks. luku 6 Jätehuolto)
- miten käymäläjätteet käsitellään

- miten jätevedet keittiöistä ja saunoista käsitellään
- onko alue pohjavesialueella ja miten pohjavesien seuranta on järjestetty
- mikä on vesistöjen tila ja pääseekö alueelta jätevesiä vesistöön
- onko matkustajaveneissä septitankit vai miten veneiden käymäläjätehuolto on hoidettu
- millaisia luontoarvoja alueella on (metsälakikohteet, suojeltavat tai muuten arvokkaat luontotyytit, rannat, saaret, kasvillisuus, eläimistö, harvinaiset lajit, luonnonmuistomerkit)
- miten luontoarvot on otettu huomioon metsänkäsittely- tai muissa hoito-ohjeissa
- onko alueella luontopolkuja, miten kävijöitä opastetaan suojelemaan luontoa
- miten kuljetukset alueelle on järjestetty (ks. luku 14 Liikenne)
- mikä on rakennusten kulttuurihistoriallinen arvo, toiminnallinen kunto ja energiankulutus (ks. luku 8 Energia ja rakentaminen)

Selvitys kannattaa tehdä katsastamalla alue ja sen toiminnot paikan päällä. Samalla voidaan haastatella keskuksen työntekijöitä ja mahdollisesti käyttäjiä. Luontoarvot on yleensä kartoitettu metsäsuunnitelman yhteydessä. Kovin pienille alueille (alle 2 ha) metsäsuunnitelmaa ei kuitenkaan kannata laatia, vaan luontoarvot voidaan inventoida erillisellä luontokartoituksella. Asiantuntija-apua voidaan pyytää esimerkiksi elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksesta (ELY-keskuksesta) tai luonnonsuojeluyhdistyksestä. Myös jätevesien käsittelyn, veden laadun tai pohjavesien tilan tarkastamiseen voidaan tarvita asiantuntija-apua, jota saa paitsi ELY-keskuksesta, myös paikallisesta vesiensojelu yhdistyksestä.

12.2 Ympäristöohjelma

Ympäristöselvityksen pohjalta kirjoitetaan leirikeskuksen / kurssikeskuksen / kesäkodin ympäristöohjelma, jossa asetetaan tavoitteet havaittujen ympäristöongelmien poistamiseksi ja esitetään keinot ja aikataulut, milloin parannukset tehdään. Leirikeskukselle voidaan kirjoittaa ihan oma ympäristöohjelma tai se voi olla osa seurakunnan yleistä ympäristöohjelmaa.

Osa toimenpiteistä on pieniä ja suhteellisen helposti hoidettavia, kuten esimerkiksi opasteet, luontopolut tai kompostointi. Osa taas on suurempia ja vaatii enemmän selvittelyä ja myös rahaa. Tältä osin ohjelmassa voidaan esittää tavoitteita ja aikataulu. Esimerkiksi jos jätevesien puhdistuksessa on ilmeisiä puutteita ja vanhanaikainen tekniikka, on selvittävä vaihtoehtoiset puhdistusmenetelmät ja niiden kustannukset.

12.3 Jätevesien käsittely

Jätevedet tulee käsitellä niin, että niistä ei aiheudu haitallisia valumia vesistöihin eikä pohjavesiin. Vuonna 2004 annetut määräykset haja-asutusalueiden jätevesien käsittelystä korvattiin uusilla maaliskuussa 2011. Kaikki uudet kiinteistöt tulee rakentaa siten, että ne täyttävät uudet määräykset. Ennen vuotta 2004 rakennetut tulee saneerata uusien vaatimusten mukaisiksi vuoden 2016 maaliskuuhun mennessä.

Tämä merkitsee sitä, että mikäli seurakunnan leirikeskus ei ole viemärlaitoksen piirissä, vaan sillä on oma jätevedenpuhdistusjärjestelmä, ympäristökatselmuksessa on selvitettävä, täyttääkö se uusien määräysten vaatimukset. Uuden asetuksen mukaan pienpuhdistamon tulee pudistaa jäteveden sisältämästä orgaanisesta aineesta 80 %, fosforista 70 % ja typestä 40 %. Herkästi pilaantuvilla alueilla, kuten rannoilla, kunta voi ympäristönsuojelumääräyksissään edellyttää perusvaatimuksia korkeampaa puhdistustasoa. Jokaisen kiinteistönhaltijan on huolehdittava, että kiinteistöllä on selvitys jätevesijärjestelmästä ja jätevesijärjestelmän käyttö- ja huolto-ohje.

Tiedot selvitykselle ja käyttö- ja huolto-ohjeille asetettavista vaatimuksista saa jätevesiasetukselta.

Jos puhdistustehoa joudutaan parantamaan, on tehtävä suunnitelma uudesta jätevesijärjestelmästä ja esitettävä se kunnan rakennusvalvontaviranomaiselle. Suunnitelman tekee vesihuoltoon perehtynyt ammattilainen.

Jätevesihuollon voi järjestää usealla eri tavalla:

1. Leirikeskus voidaan mahdollisesti liittää vesihuoltolaitoksen viemäriverkostoon.
2. Kiinteistökohtainen käsittely voi perustua kuivakäymälään ja harmaavesien (pesuvedet) maaperäpuhdistukseen.
3. WC-vedet voidaan johtaa umpikaivoon ja harmaavedet maaperäpuhdistukseen.
4. Kaikki jätevedet voidaan johtaa yhteen ja puhdistaa ne maaperäimeyttämössä, maasuodattamossa tai pienessä laitepuhdistamossa.

Perinteinen saostuskaivo ei ole riittävä menetelmä, mutta sitä tarvitaan myös maaperäpuhdistukseen perustuvissa käsittelyissä esivaiheena. Eri-laisia menetelmiä kannattaa verrata ja valinta tehdä toiminnalliset, taloudelliset ja ympäristölliset näkökohdat sovittaen.

Veneiden jätevesihuolto vaatii erityishuomiota, jos leirikeskus sijaitsee saarella tai seurakunnalla on purjeveneitä, partioaluksia tai matkustajaveneitä. Käymäläjätevettä ei saa päästää veneistä veteen Suomen sisävesillä eikä aluevesillä. WC:llä varustetuissa veneissä on oltava septitankki. Veneessä voi käyttää myös kemiallista tai kuivakäymälää. Niitäkään ei saa tyhjentää veteen.

Lisätietoja:

Haja-asutusalueen jätevesien käsittely:
www.ymparisto.fi/hajajatevesi
Hyvä jätevesien käsittely -esite.
Ympäristöministeriö 2008.

12.4 Luontoarvojen suojelu

Leirikeskusten lähiluonto on usein arvokasta paitsi virkistys- myös luonnonarvoilta. Mikäli leirikeskuksesta löytyy metsälain tai luonnonsuojelulain perusteella suojeltavia kohteita (ks. luku 13 Metsänhoito), niiden suojelu on laitettava vireille ja niiden hoitoa varten laaditaan suunnitelma.

Moni pienialainen kohde voi olla luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokas, vaikka se ei ole lakisääteisesti suojeltu. Tällaiset kohteet on selvitettävä ja niiden säilyminen on pyrittävä turvaamaan. Se voi edellyttää paitsi metsänkäsittelyn muutoksia myös leirikeskuksen henkilökunnan ja asiakkaiden opastamista luontokohteiden tunnistamiseen ja säästävään luonnossa liikkumiseen. Sitä edesauttavat kunnolliset opaskyltit, polut, pitkospuut soilla tai korpipaikoilla ja ympäristöohjeet ja kartta leirikeskuksen seinällä.

PISTEET:

12.5 Pesäpöntöt ja luontopolut

Pesäpönttöjen tekeminen on hyvää leiriohjelmaa ja samalla sopivaa ympäristökasvatusta niin nuorille kuin aikuisille. Pesäpönttöjen teossa kannattaa olla yhteydessä lintuharrastajiin, jotta alueelle asennetaan oikean kokoisia pönttöjä siellä pesiville linnuille. Pöntöt tulee muistaa myös huoltaa vuosittain.

Myös luontopolut ovat oivallisia ympäristökasvatuksen välineitä. Perinteiset luontopolut kasvi- tai eläintauluineen auttavat tunnistamaan niin tavanomaisia lähiluonnon kasveja kuin harvinaisuuksia. Opastaulujen tekstit ja kuvat voivat myös ohjata

kulkijaa pohtimaan suhdettaan Jumalaan, luontoon ja toisiin ihmisiin. Polun tuottama positiivinen luontokokemus on oleellisempaa kuin sen tiedollinen anti. Luontopolkuja voidaan tehdä tai kunnostaa leiriläisten voimin. Poluille kannattaa laatia myös virikemateriaalia.

Näistä toimista saa 1–7 pistettä siten, että luontopolusta saa 3–5 pistettä ja pesäpöntöistä 1–2 niiden määrästä riippuen (jos pönttöjä on vain leirikeskuksen pihapiirissä, 1 piste, jos laajemmalla alueella 2 pistettä).

12.6 Vapaaehtoiset suojelukohteet

Seurakunnan omistamilla alueilla esimerkiksi leirikeskuksessa voi olla arvokkaita puuyksilöitä, luonnonmuodostelmia, kallioita tai pienialaisia harvinaisia biotooppeja, joiden säästäminen on paikallisesti tärkeää. Myös rantakasvillisuus, vanha laidunniitty, puukujanne tai historiallinen rakennus voivat olla tällaisia kohteita. (Katso myös luvut 11.5 Luonnonmukaisen hoidon alueet, 13.8 Perintömetsä ja 13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnon-suojelualueen perustaminen.)

Jos ne eivät täytä lakisääteisiä rauhoittamisen kriteerejä ja ne on suojeltu seurakunnan metsäsuunnitelmassa, leirikeskuksen hoito-ohjeissa tai vastaavassa, saa tällaisista vapaaehtoisesti suojeluista kohteista 1–5 pistettä kohteiden laajuuden perusteella.

12.7 Leirikeskuksen ympäristöohjeet

Leirikeskukselle voidaan laatia omat ympäristöohjeet, joissa kerrotaan yleiset käyttäytymissäännöt jätteiden lajittelusta luontoarvojen vaalimiseen ja oikeaan luonnossa liikkumiseen. Ohjeet tulee laittaa näkyviin, jotta leirikeskuksen työntekijät ja asiakkaat voivat tutustua niihin. Ympäristöohjeista saa 2–3 pistettä.

12.8 Muut toimenpiteet

Muista leirikeskuksen ympäristöä kohentavista tai ympäristöhaittoja vähentävistä toimenpiteistä saa 1–10 pistettä toimenpiteen vaikuttavuuden perusteella. Tällaisia toimia voivat olla rannan luonnon-tilan palauttaminen, järven kunnostus, lämpökäsittelyn tms. puun käyttö ulkokalusteissa kestopuun sijasta, rakennusten suojaaminen perinteisillä luonnonmaaleilla, ympäristötaulun tekeminen leirikeskuksen pihalle, ympäristönhoitotalkoot yms. Leirikeskusalueen kasvi- ja eläinlajiston kartoituksesta annetaan pisteet luvussa 11.10 Lajistokartoitukset.

Leirikeskusten yhteyteen on usein luontevaa osoittaa hiljaisuudelle rauhoitettuja paikkoja luonnossa, ks. luku 5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat.

Ympäristötyötä Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän leirikeskuksissa

Ympäristökasvatuksen tueksi Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän leirikeskuksiin on rakennettu luontopolut: Heinänokassa Löytäjän metsäpolku, Kunstenniemessä Avainreitti ja Sinapissa vuonna 2012 valmistuva Meripolku. Pullokoleh-dilla suojellaan Itämerä: Leiriläinen voi halutessaan jättää juomapullonsa keräysastioihin ja niistä kertyneet panttimaksut lahjoitetaan Itämeren suojelurahastolle.

Elintarvikehankinnoissa painotetaan kotimaisuutta ja mahdollisuuksien mukaan lähituotantoa, Kunstenniemessä lisäksi luomuraaka-aineita. Riisi vaihdetaan usein ohraan ja appelsiinimehun sijasta tarjotaan kotimaisia marja- ja hedelmämehuja. Kalaa valittaessa noudatetaan WWF:n kalalajien liikennevaloja. Kasvis- ja

kalaruokia on tarjolla kahdesti viikossa.

Jätehuoltosuunnitelman myötä saatiin hankittua asianmukaiset jätteiden lajitteluastiat ja -ohjeet myös majoitustiloihin. Muun muassa kaikki biojäte kerätään erikseen. Kunstenniemessä on lisäksi komposti. Jätteen määrää on vähennetty sopimalla tavarantoimittajien kanssa pakkausmateriaalien palauttamisesta, toimitamalla tyhjät kahvipakkaukset käsityöläisille ja ylijääneet leivät hevosille sekä jakamalla tyhjät jugurtti- ja hilloämpärit, mehukanisterit ja dynot uusiokäyttöön asiakkaille.

Siivoussuunnitelmia laadittaessa tavoitteena oli ainevalikoiman pienentäminen ja ympäristöystävällisyys. Henkilökunta osallistuu säännöllisesti erilaisiin siivousalan koulutuksiin.

13 Metsät

Minimi	Pisteet
<p>13.1 Metsälain ympäristönormien noudattaminen</p> <p>13.2 Luonnonsuojelulain noudattaminen</p> <p>13.3 Metsien sertifiointi</p>	<p>13.4 Osallistuva metsäsuunnittelu, 2 pistettä</p> <p>13.5 Vastuuhenkilöiden koulutus, 1–5 pistettä</p> <p>13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualueen perustaminen, 2–15 pistettä</p> <p>13.7 METSO-ohjelma, 1–10 pistettä</p> <p>13.8 Perintömetsä, 5 pistettä</p> <p>13.9 Metsien ja soiden ennallistaminen, 5–10 pistettä</p> <p>13.10 Kesähakkuiden lopettaminen, 5 pistettä</p> <p>13.11 Uhanalaisten lajien inventointi, 5 pistettä</p> <p>13.12 Eriakenteinen metsänhoito, 5 pistettä</p> <p>13.13 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä</p>

Kuva: Teemu Kiiskinen

Ilmastonmuutoksen hillinnässä metsillä on suuri merkitys hiilinieluinä. Seurakuntien omistamien metsien pinta-ala on noin 0,7 % maamme koko metsäalasta, mutta paikallisesti niillä voi olla suuri merkitys luonnon monimuotoisuuden ja virkistyskäytön kannalta. Seurakuntien mailla sijaitsevat valtakunnallisiin suojeluohjelmiin kuuluvat kohteet on pääosin toteutettu asianomaisten lakien mukaisesti. Seurakunnat voivat vaikuttaa myös suojeluohjelmiin kuulumattomien metsiensä luonnon- ja virkistysarvojen säilymiseen. Tässä talousmetsien hoidon periaatteilla on suuri merkitys. Metsän kiertoaikaa pidentämällä voidaan vaikuttaa luonnon monimuotoisuuteen ja metsän hiilensidontakykyyn. Virkistyskäytön kannalta arvokkaita metsiä seurakunnilla on usein erityisesti taajama-alueilla.

13.1 Metsälain ympäristönormien noudattaminen

Kirkkojärjestyksen 15 luvun 8a §:n mukaan seurakunnan metsiä tulee metsälain (1093/1996) tavoitteiden toteuttamiseksi hoitaa vahvistetun metsäsuunnitelman mukaisesti. Suunnitelman vahvistaa kirkkovaltuusto. Jos metsäsuunnitelma on muun kuin metsäkeskuksen laatima, kirkkoneuvoston tulee hankkia siitä metsäkeskuksen lausunto. Kaikilla metsää omistavilla seurakunnilla tulee olla ajan tasalla oleva metsäsuunnitelma. Metsäsuunnitelman katsotaan pysyvän riittävän hyvin ajan tasalla, kun se tarkistetaan korkeintaan 10 vuoden väliajoin. Metsäsuunnitelmaan sisältyy mm. yhteenvetotiedot puustosta ja kasvupaikoista, metsälaissa määriteltujen metsien monimuotoisuuden kannalta erityi-

sen tärkeiden elinympäristöjen kartoitus sekä tarpeelliset metsänhoitotyöt. Tärkeä osa metsäsuunnitelman toteuttamista on, että metsänhoidon ja hakkuiden suunnitelmanmukaisuutta seurataan.

Metsälain luontokohteet

Metsälain tavoitteena on ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä metsänhoito. Laki pyrkii turvaamaan metsäluonnon monimuotoisuuden säilymistä. Lain 10 §:ssä luetellaan metsien monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeät elinympäristöt:

- 1) lähteiden, purojen ja pysyvän vedentuoksu-uoman muodostavien norojen sekä pienten lampien välittömät lähiympäristöt;
- 2) ruoho- ja heinäkorvet, saniaiskorvet sekä lehtokorvet ja Lapin läänin eteläpuolella sijaitsevat letot;
- 3) rehevät lehtolaikut;
- 4) pienet kangasmetsäsaarekkeet ojittamattomilla soilla;
- 5) rotkot ja kurut;
- 6) jyrkänteet ja niiden välittömät alusmetsät;

sekä

- 7) karukokankaita puuntuotannollisesti vähätuottoisemmat hietikot, kalliot, kivikot, louhikot, vähäpuustoiset suot ja rantaluhdat.

13.2 Luonnonsuojelulain noudattaminen

Ympäristödiplomissa edellytetään, että luonnonsuojelulaissa (1096/1996) määritellyt suojeltavat luontotyypit on suojeltu tai kartoitettu ja ilmoitettu elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle (ELY-keskukselle). Luonnonsuojelulain mukaan myös erityisesti suojeltavan lajin säilymiselle tärkeän esiintymispaikan hävittäminen tai heikentäminen on kielletty. Esimerkiksi suuren petolinnun kuten kotkan, merikotkan ja kalasääsken pesäpuu on aina rauhoitettu, jos pesä on säännöllisessä käytössä ja selvästi nähtävissä. Myös liito-oravien esiintymisalueet on säilytettävä. Pelkän pesäpuun säästäminen ei riitä, vaan sen ympärille on jätettävä suojapuustoa. Usein tällaiset pesäpaikat ovat muutenkin hienoja luontokohteita, jotka on syytä säilyttää. ELY-keskus määrittelee suojeltavien luontotyyppien ja erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikkojen rajat. Myös valtakunnallisiin suojeluohjelmiin ja Natura-ohjelmaan kuuluvat seurakuntien mailla olevat kohteet tulee joko olla suojeltu tai varauduttu suojelemaan. Kohteet ovat usein pienialaisia, joten niiden taloudellinen merkitys on vähäinen. Jos kohteiden suojelemisesta aiheutuu merkityksellistä haittaa, maanomistajalla on oikeus saada siitä valtiolta täysi korvaus. Kohteiden ja alueiden tulee olla merkittyinä metsäsuunnitelmiin.

Lisätietoa luonnonsuojelulain mukaisista rauhoituskeinoista saa ELY-keskuksista, yhteystiedot: www.ymparisto.fi. Lintujen pesäpaikoista saa tietoja paikallisilta ornitologeilta. Heistä puolestaan saa tietoa lintutieteellisistä yhdistyksistä tai Helsingin yliopiston luonnontieteellisen keskusmuseon rengastustoimistosta.

Luonnonsuojelulain suojelemat luontotyypit

Luonnonsuojelulaissa on myös metsänhoitoon liittyviä määräyksiä. Lain 29 §:ssä luetellaan suojellut luontotyypit, joita ei saa muuttaa niin, että luontotyypin ominaispiirteiden säilyminen kyseisellä alueella vaarantuu:

- luontaisesti syntyneet, merkittävilta osin jaloista lehtipuista koostuvat metsiköt;
- pähkinäpensaslehdot;
- tervaleppäkorvet;
- luonnontilaiset hiekkarannat;
- merenrantaniityt;
- puuttomat tai luontaisesti vähäpuustoiset hiekkadyynit;
- katajakedot;
- lehdesniityt

sekä

- avointa maisemaa hallitsevat suuret yksittäiset puut ja puuryhmät.

13.3 Metsien sertifiointi

Kirkon ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunnan metsät on sertifioitu. Metsäsertifiointilla osoitetaan, että metsää hoidetaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen mukaisesti.

Puun alkuperäketjun hallinnalla tuotantoketjussa olevat yritykset varmistavat, että tuotteeseen on käytetty sertifioitujen metsien puuta. Riippumattomat sertifiointiyritykset myöntävät sertifikaatit tekemien arviointien perusteella.

Suomessa on käytössä kaksi sertifiointijärjestelmää:

- Noin 95 prosenttia Suomen talouskäytössä olevista metsistä on sertifioitu PEFC-järjestelmän (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes) mukaan. Kansainvälinen PEFC-sertifiointi perustettiin vuonna 1999 varsinkin pienmetsänomistuksen oloissa käytettäväksi. PEFC-metsiä on yli 30 maassa Euroopassa ja sen ulkopuolella.
- FSC-järjestelmään (Forest Stewardship Council) kuuluvia sertifioituja metsiä on noin 80 eri maassa. FSC on otettu käyttöön vuonna 1993 ja se oli ensimmäinen kansainvälinen metsäsertifiointijärjestelmä. Suomen FSC-yhdistys on määritellyt Suomessa käytettävän FSC-standardin vuonna 2010.

Varsinkin metsänomistajat ja metsätalous tukevat PEFC:tä kun taas ympäristöjärjestöt, muun muassa WWF, ovat asettuneet FSC:n taakse. Molemmat järjestelmät täyttävät diplomissa määritellyt kestävä metsänhoidon kriteerit.

Lisätietoa:

FSC-sertifiointi:

www.finland.fsc.org

PEFC-sertifiointi:

www.pefc.fi

PISTEET:

13.4 Osallistuva metsäsuunnittelu

Osallistuvalla metsäsuunnittelulla tarkoitetaan prosessia, jossa ovat mukana seurakuntien metsien hoidosta ja käytöstä kiinnostuneet tahot. Seurakuntien luottamushenkilöiden ja työntekijöiden lisäksi näitä tahoja voivat olla kunnan kaavoitus- ja ympäristölautakunnat, paikalliset luonto- ja nuorisoyhdistykset, metsätys- ja riistanhoitoyhdistykset sekä media. Realistisen lähtökohdan suunnittelulle luotutustumisretkeily seurakunnan metsiin. Retken yhteydessä voidaan antaa vanhoihin metsäsuunnitelmiin tukeutuen tietoisuutta metsien kehityksestä menneisyydessä ja ennakoita metsien tulevaa kehitystä. Retkeilyn lisäksi osallistuva suunnittelu edellyttää ainakin yhden suunnittelukokouksen pitämistä, johon kutsutaan kaikki asiasta kiinnostuneet. Osallistuvasta metsäsuunnittelusta saa 2 pistettä.

13.5 Vastuuhenkilöiden koulutus

Mikäli metsänhoidosta vastaavat seurakunnan työntekijät ovat saaneet lisäkoulutusta metsälain ja luonnonsuojelulain mukaisten erityisen tärkeiden elinym-

päristöjen ja muiden luontokohteiden tunnistamiseen tai ekologisesti kestäväan metsänhoitoon ylipäättään, saa tästä 1–5 pistettä riippuen koulutuksen laajuudesta ja henkilöstön määrästä. Esimerkiksi luonnontutkimuksen suorittamisesta saa 5 pistettä.

13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualueen perustaminen

Jos seurakunnan mailla on erityisen arvokkaita luontokohteita, joita ei ole suojeltu luonnonsuojelulain perusteella tai jotka eivät ole valtakunnallisissa luonnonsuojeluohjelmissa, ne voidaan rauhoittaa vapaaehtoisesti luonnonmuistomerkeiksi tai luonnonsuojelualueiksi. Kunta päättää alueen omistajan hakemuksesta tai suostumuksella yksityisen omistamalla maalla olevan luonnonmuistomerkin rauhoittamisesta. Luonnonsuojelualue perustetaan yksityisen maalle maanomistajan hakemuksesta ja ELY-keskuksen päätöksellä. Suojeltava alue voidaan rauhoittaa myös määräaikaista. Lisätietoja saa ELY-keskukselta.

Jos seurakunta on vapaaehtoisesti suojellut luonnonmuistomerkkejä, se saa siitä 2 pistettä/kohde. Jos seurakunta on perustanut luonnonsuojelualueen, se saa siitä 10 pistettä. Jos alueen koko on yli 100 hehtaaria, pisteitä saa 15. Pisteitä saa vapaaehtoisesti suojelluista alueista, ei lakisääteisesti suojelluista alueista.

13.7 METSO-ohjelma

METSO eli Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma 2008–2016 on metsien

monimuotoisuutta turvaava ohjelma, jonka tavoitteena on varmistaa, että Suomessa kasvaa jatkossakin sellaisia metsiä, joissa myös uhanalaiset ja taantuneet eliölajit voivat elää. Suojellun metsän pinta-alaa pyritään kasvattamaan valitsemalla suojeluun luonnontarhoilta monipuolisia kohteita ja tekemällä hoitotoimia suojelualueilla ja niiden lähituntumassa. Aktiivinen luonnonhoito voi olla tarpeellista esimerkiksi lehdoissa tai harjujen paahderinteillä. Kunnostuksen kohteena voi olla esimerkiksi luonnontarhoilta heikentynyt lähde tai suo.

Metsänomistaja voi halutessaan tarjota metsänsä METSO-kohteeksi. Metsä arvioidaan sen perusteella, millaista puustoista elinympäristöä se edustaa sekä millaisia luonnon monimuotoisuudelle tärkeitä rakennepiirteitä siinä on. Arvio pohjaa luonnontieteellisiin valintaperusteisiin. Tarjotun alueen valintaan vaikuttaa se, millainen suojelutarve sen edustamalla elinympäristöllä on ja kuinka lähellä se sijaitsee nykyisiä suojelualueita. Jos tarjottu metsä hyväksytään METSO-kohteeksi, valtio korvaa metsänomistajalle kustannukset, joita puuntuotannon tulonmenetyksistä ja luonnonhoidosta aiheutuu. Suojelupäätös voi olla myös määräaikainen.

METSO-kartoituksen tekemisestä saa 1–2 pistettä ja METSO-ohjelmaan liitettävästä kohteesta 5–10 pistettä kohteen laajuudesta riippuen.

Lisätietoja: www.metsonpolku.fi

13.8 Perintömetsä

WWF:n Perintömetsä-kampanjan tavoitteena on edistää vapaaehtoista metsiensuojelua ja erityisesti

vanhojen metsien suojelua Etelä-Suomessa. Kampanja on suunnattu perhemetsänomistajille, mutta myös yritykset, kunnat ja seurakunnat ovat rekisteröineet metsiään perintömetsiksi. Perintömetsäsopimus tehdään metsänomistajan ja WWF:n välisenä luottamuksellisesti. Allekirjoituksellaan metsänomistaja sitoutuu suojaamaan metsänsä toimenpiteiltä, jotka vaarantaisivat sen luonteen tai luonnonarvot.

Kirkkohallitus on suosittelut seurakunnille osallistumista perintömetsäkampanjaan. Esimerkiksi metsälain 10 §:ssä mainitut erityisen tärkeät elinympäristöt sekä leirikeskusten lähiympäristöt voivat olla sopivia perintömetsäkohteita. Perintömetsästä saa 5 pistettä.

Lisätietoja Suomen WWF: www.wwf.fi

13.9 Metsien ja soiden ennallistaminen

Suomen metsät ovat yksipuolistuneet, koska niitä on vuosikymmeniä hoidettu varsin tehokkaasti. Metsäluonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi on alettu ennallistaa eli palauttaa luonnontilaan suojelualueiden metsiä ja soita. Metsäpalot, tuulenkaatoalueet, monikerroksinen puustorakenne, lahoppuut ja kuolleet maapuut ovat tyypillisiä metsäluonnon piirteitä, jotka tehometsätalous on karsinut pois. Ennallistamisessa niitä pyritään palauttamaan metsään mm. kulotuksen, pienaukkojen ja lahoppuun synnyttämisen avulla. Metsäojituksen seurauksena suon vedenpinnan taso laskee ja suo kuivuu. Myös turpeen kertyminen lakkaa ja suolajisto taantuu tai häviää. Soiden ominaispiirteitä ja lajistoa voidaan pa-

lauttaa tukkimalla suo-ojia ja poistamalla alun perin avoimilta soilta ojituksen jälkeen kasvanut puusto.

Ennallistamistyöryhmä suositteli vuonna 2003 ennallistamisen lisäämistä. Samalla se kuitenkin edellytti asian lisätutkimuksia ja ennallistamisen vaikutusten seuranta. Ennallistaminen edellyttääkin huolellista suunnittelua ja asiantuntemusta. Ennallistamista pidetään tärkeänä keinona hidastaa metsä- ja suoluonnon monimuotoisuuden köyhtymistä sekä kansallisessa Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävä käytön strategiassa ja toimintaohjelmassa 2006–2016 että Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmassa 2008–2016.

Ennallistamisprojekteista seurakunta saa 5–10 pistettä kohteen laajuudesta riippuen.

Lisätietoja: Metsähallitus: www.metsa.fi
Suomen ympäristökeskus: www.ymparisto.fi

13.10 Kesähakkuiden lopettaminen

Kesähakkuiden takia tuhoutuu paljon lintujen ja muiden eläinten pesiä. Pesäpuita kaadetaan ja koneiden melu häiritsee pesintää. Kesähakkuut saattavat heikentää myös uhanalaisten lajien kantoja. Koska kesällä ei ole routaa suojaamassa maan pintaa, metsäkoneet möyriävät syvemmillä ja vaurioitavat herkemmin pystyyn jätettäviä puita. Juuristovauriot edesauttavat sienitautien leviämistä.

Seurakunta voi vapaaehtoisesti siirtää hakkuut kesäkaudesta syksyyn ja talveen. Tästä saa 5 pistettä.

Lisätietoja:

Suomen luonnonsuojeluliitto: www.sll.fi
alueelliset metsäkeskukset: www.metsakeskus.fi

13.11 Uhanalaisten lajien inventointi

Viranomaiset kartoittavat uhanalaisten lajien esiintymisalueita käytettävissään olevien resurssien mukaisesti. Tiedot ovat välttämättömiä monille suojelutoimille, mutta ne ovat usein puutteellisia. Seurakunta voi yhteistyössä ELY-keskusten, luontojärjestöjen ja luontoharrastajien kanssa täydentää inventointeja maillaan, jos sellainen katsotaan tarpeelliseksi.

Uhanalaisten lajien täydennysinventoinnista seurakunta saa 5 pistettä.

13.12 Eirakenteinen metsänhoito

Seurakunta voi monipuolistaa metsänhoidon menetelmiä hoitamalla tarkoitukseen soveltuvia metsäalueita erirakenteisina. Eirakenteisenkin metsänhoidon on perustuttava hyväksytyyn suunnitelmaan. Eirakenteisessa metsässä säilytetään jatkuvasti erikäistä puustoa. Menetelmällä pyritään vähentämään avohakkuiden tuottamia haittoja, säilyttämään luonnon monimuotoisuutta ja parantamaan metsämaan hiilensidontakykyä.

Metsänhoitomenetelmien monipuolistamisesta seurakunta saa 5 pistettä.

13.13 Muut toimenpiteet

Pisteitä voi saada esimerkiksi seuraavista toimista:

- Hakkuutähteiden korjaaminen energian tuotantoon. On kuitenkin huomattava, että nykytietämyksen mukaan kantojen poistamisella on metsäluonnon monimuotoisuuden ja hiilitaseen kannalta kielteinen vaikutus.

- Metsien virkistyskäytön edistäminen, esimerkiksi metsäretkien järjestäminen
- Petolintujen pesäpaikkojen säästäminen.
- Myös haitallisten vieraslajien, kuten villiminkkien, jättiputken, jättipalsamin tai kurturuusun torjunta on kannatettavaa luonnonhoitoa. Villiminkkien pyyntiin voi hakea loukkupyyntiluvan.

Näistä ja muista ympäristönhoitotoimista saa 1–10 pistettä toiminnan vaikuttavuuden mukaan.

Kuva: Anne Kärkkäinen | Motiva

14 Liikenne

Minimi	Pisteet
14.1 Liikenneselvitys	14.5 Taloudellisen ajotavan koulutus, 1–5 pistettä
14.2 Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto	14.6 Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset, 1–5 pistettä
14.3 Ympäristöominaisuudet hankinnoissa	14.7 Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen, 1–10 pistettä
14.4 Polttoaineen valinta	14.8 Toimintojen logistiikan kehittäminen, 1–5 pistettä
	14.9 Vähäpäästöiset kulkuneuvot, 1–5
	14.10 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

Suomen hiilidioksidipäästöistä viidennes on peräisin liikenteestä, josta valtaosa (jopa 90 %) syntyy tieliikenteestä. Autojen tekniikan kehittyminen ei ole juuri laskenut päästöjä, sillä nykypäivänä ihmiset ajavat enemmän ja entistä isommilla autoilla. Liikenteellä on kasvihuonekaasujen merkittävänä päästölähteenä suuri vaikutus ilmastonmuutokseen koko maapallolla.

Muita liikenteen aiheuttamia haittoja ovat onnettomuudet, melu ja tärinä, päästöt ilmaan ja pohjavesiin, este- ja luontovaikutukset sekä tilan tarve.

Hiilidioksidi on polttoaineen täydellisen palamisen lopputuote, jota ajoneuvojen katalysaattoritakaan eivät vähennä. Sitä syntyy jokaisesta bensiinilitrasta 2,35 kg ja dieselöljylitrasta 2,66 kg. Ainoa keino hiilidioksidipäästöjen vähentämiseksi on kuluttaa vähemmän polttoainetta.

Liikenteen aiheuttamien ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi olisikin parasta pyrkiä asettumaan aloilleen siten, että luovutaan kaikesta tarpeettomasta liikenteestä ja matkustamisesta. Mikä sitten

on tarpeellista ja mikä tarpeetonta? Kysymykseen vastaaminen edellyttää seurakunnan kaikkien toimintojen inventointia tästä näkökulmasta.

14.1 Liikenneselvitys

Osana ympäristökatselmusta tulee tehdä myös seurakunnan toimintojen liikenne, kuljetus- ja matkustusselvitys. Siinä kartoitetaan matkustamisen tarpeellisuutta sekä sitä, onko matkustaminen ja liikennetarpeet hoidettu ympäristön ja myös toimintojen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Tällöin selvitetään, voitaisiinko liikennettä ja kuljetuksia tehostaa tai lisätä ympäristön kannalta edullisten kulkumuotojen osuutta.

Suomi on pitkien välimatkojen maa. Seurakuntien alueella liikenneyhteydet vaihtelevat suuresti. Joukkoliikennettä on toisaalla tarjolla runsaasti ja toisaalla ei. Selvitys tehdään paikallisten olosuhteiden mukaisesti keskittyen niihin seikkoihin, joilla

on ilmeisesti suurin merkitys. Tällaisia voivat olla työmatka-ajot, sisäiset kuljetukset, ajoneuvojen kunto, hiilidioksidipäästöjen määrä, joukkoliikenteen käyttö tai kevyen liikenteen olosuhteet sekä yleisesti mahdollisuudet liikenteen vähentämiseen.

Lentäminen on maailman nopeimmin kasvava hiilidioksidipäästöjen aiheuttaja. Junalla matkustamista kannattaa suosia lentämisen vaihtoehtona. Jos kuitenkin lentämällä tehty matka arvioidaan tarpeelliseksi, tulee harkita mahdollisuutta kompensoida aiheutetut hiilipäästöt. On olemassa organisaatioita jotka laskevat aiheutettujen päästöjen määrän.

Seurakunnan matkustussääntö tulee laatia siten, että se suosii energiatehokkainta kulkumuotoa.

Tässä muistilista asioista, joita matkustus- ja liikenneselvityksessä voidaan kartoittaa:

- Seurakunnan autojen ikä, kunto, huoltovälit, päästötasot, ajokilometrit.
- Työntekijöiden työmatkaliikenne: millä kulkuneuvolla, kuinka pitkät työmatkat, onko vaihtoehtoja?
- Kuinka paljon työntekijöille aiheutuu työstä johtuvia matkoja, paljonko niistä hoidetaan yksityisautolla, paljonko muilla kulkuvälineillä? Onko auton käytölle vaihtoehtoja? Kimppakyydin yleisyys.
- Logistiikan tehokkuus: sisäisten kuljetusten määrä, toimintojen sijainti, onko turhaa hajautusta?
- Miten kuljetukset leirikeskuksiin, retkikohteisiin yms. on järjestetty?
- Retkikohteiden ja leiripaikkojen valinta.
- Mahdollisuus tehdä etätöitä, järjestää etä- tai puhelinneuvotteluja.

- Vammaisten liikkumisesteet seurakunnan tiloissa.
- Pääseekö kaikkiin seurakunnan tiloihin ja tilaisuuksiin julkisilla kulkuneuvoilla? Seurakunnan tilaisuudet tulisi mahdollisuuden mukaan järjestää siten, että niihin pääsee ilman omaa autoa.
- Kevyen liikenteen käytön yleisyys ja helppous: pyörätelineet, suihkut, vaatteiden vaihtotilat?
- Parkkialueiden tila: siisteys, riittävyys, lämmitystolpat, turvallisuus.

Hyvänä apuna selvitystyössä ja uusien toimintatapojen suunnittelussa voi käyttää sivustoa www.kulku.info ja Liikenteen turvallisuusvirasto Trafifin Ekoautoilu-sivuja (www.trafi.fi/ekoautoilu), joilla pyritään vastaamaan keskeisiin kysymyksiin, joita energiatehokkaampaan ja päästöttömämpään liikkumiseen pyrkivä kuluttaja tai organisaatio joutuu pohtimaan.

Selvityksen pohjalta asetetaan tavoitteet ja konkreettiset kehittämiskohteet ympäristöohjelmaan.

14.2 Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto

Ajoneuvojen energiankulutus on keskeinen tekijä, joka vaikuttaa päästöjen määrään ja joka myös kertoo paljon välineen kunnosta. Siksi polttoaineen kulutusta tulee seurata säännöllisesti ja pitää kulutus kohtuullisella tasolla.

Säännöllinen huolto auttaa pitämään polttoaineen kulutuksen tasaisena. On laskettu, että pitkään huoltamatta ollut auto kuluttaa keskimäärin

0,25 litraa/100 km enemmän polttoainetta kuin huollettu auto. Väärät säädöt lisäävät kulutusta ja aiheuttavat epätäydellistä palamista ja näin lisäävät haitallisia päästöjä. Hiilidioksidin määrä on suoraan verrannollinen käytetyn polttoaineen määrään.

Ympäristödiplomissa edellytetään, että seurakunnan omien ajoneuvojen energiankulutuksen seuranta on hoidettu esim. ajopäiväkirjan avulla ja määräaikaishuollot on järjestetty.

14.3 Ympäristöominaisuudet hankinnoissa

Autoja ja muita kulkuvälineitä (mm. moottorikelkat, mönkijät, perämoottorit) hankittaessa tulee ympäristöominaisuudet ottaa yhdeksi tärkeäksi valintakriteeriksi. Se tarkoittaa huomion kiinnittämistä varsinkin ajoneuvojen polttoaineen kulutukseen, hiilidioksidipäästöihin, pakokaasujen puhdistustekniikkaan ja alhaisiin päästötasoihin sekä oikeaan kokoluokkaan ja moottoritehoon ajoneuvon käyttöön nähden. Apua auton valintaan löytyy Trafín sivujen lisäksi myös Motivan sivuilta www.motiva.fi/liikenne/henkilöauton_valinta.

Vastuulliset autovalinnat ovat myös esimerkkinä muille. Mahdollisuuksien mukaan tulee suosia sähkö- ja hybridautoja.

Autojen huoltoon on olemassa pohjoismaisen ympäristömerkin saaneita tuotteita, kuten pesuaineita. Myös erällä autonpesuasemilla on ympäristömerkki. Sikäli kuin se on mahdollista, näitä tulee suosia auton huoltotoissa. Ympäristömerkitä tuotteista saa pisteitä kohdassa 4.7.

14.4 Polttoaineen valinta

Bensa- ja dieselmääräisissä ajoneuvoissa ja työkoneissa tulee käyttää puhtainta markkinoilla olevaa bensiiniä ja dieseliä.

Vuoden 2011 alussa bensiinin peruslaaduksi tuli enintään kymmenen prosenttia etanolia sisältävä bensiini E10. Kasvava bio-osuus auttaa osaltaan vähentämään liikenteen hiilidioksidipäästöjä. Biodieselin CO₂-vaikutusten arviointi ja niiden sopivuus eri moottoreihin on vaativa tehtävä. Melko tavanomainen arvio kaikille biodieseltypyeille on noin 50 % CO₂-vähenemä. Biokaasu on toistaiseksi melko marginaalinen polttoaine autoissa. Biokaasua tuotetaan uusiutuvista orgaanisista aineksista, jolloin se korvaa fossiilisia polttoaineita eikä rasita ilmakehän CO₂-tasapainoa.

Pienten bensiinikäyttöisten työkoneiden käyttöön suunnitellun alkylaatti- eli pienkonebensiinin osalta ympäristödiplomien minimivaatimuksena on, että sitä käytetään kaikissa kaksitahtisissa pienkoneissa kuten esimerkiksi moottorisahoissa. Pienkonebensiini on koostumukseltaan sekä pakokaasu- ja hiukkaspäästöiltään selvästi tavallista bensiiniä haitattomampaa sekä käyttäjän että ympäristön kannalta. Lisäksi laitteet pysyvät sitä käytettäessä paremmassa kunnossa. Huono puoli on tuotteen korkea hinta.

Moottoriöljyinä tulee käyttää laitevalmistajan suosittelemia tai markkinoilla olevia puhtaimpia vaihtoehtoja, kuten täyssynteettisiä öljyjä.

Näin Espoossa

Yhdeksi ympäristöindikaattoriksi on otettu matkalaskutettujen ajokilometrien määrä. Ajokilometrien määrä on ollut laskeva jo useita vuosia. Myös omaa autoa käyttävien määrä on laskenut huomattavasti. Olarin seurakunta ja seurakuntayhtymän virasto ovat hankkineet työntekijöiden käyttöön käytettyjä polkupyöriä ja Hvittorpin alueen sisäiseen liikenteeseen on hankittu käytetty sähkökäyttöinen paketti-mopoauto.

PISTEET:

14.5 Taloudellisen ajotavan koulutus

Säästävällä ajotavalla voi vaikuttaa merkittävästi polttoaineen kulutukseen. Varsinkin kaupunkiajossa sillä on suuri merkitys. Mahdollisimman tasainen ajotyylly, turhien kiihdytysten ja jarrutusten välttäminen, tilanteiden ennakoiminen, ajoreittien suunnittelu ja asiointimatkojen yhdistäminen, ylimääräisen kuorman poistaminen autosta ja talvella moottorin esilämmitys lohkolämmittimellä ovat esimerkkejä seikoista, jotka vaikuttavat ratkaisevasti polttoaineen kulutukseen.

Useat autokoulut järjestävät nykyään taloudellisen ajotavan koulutusta. Kouluttajien yhteystietoja löytyy Motivan sivuilta www.motiva.fi/liikenne/taloudellinen_ajotapa. Seurakunta voisi tilata tällaisen kurssin varsinkin niille työntekijöille, jotka joutuvat ajamaan työnsä takia

paljon autolla. Pisteitä saa 1–5 riippuen siitä, kuinka suuri osa työssä autoa käyttävistä työntekijöistä kurssin on käynyt. Lisäksi kaikille työntekijöille voi antaa kertauksen vuoksi vuosittain lyhyen tietoisuuden taloudellisesta ajotavasta esimerkiksi jonkin henkilöstötilaisuuden yhteydessä.

14.6 Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset

Ajoreittien, aikataulujen ja kuljetusten suunnittelulla voidaan minimoida liikkumistarvetta. Etukäteen sovitut kimppakyydit kokouksiin ja tilaisuuksiin vähentävät oleellisesti kokonaisajokilometrien määrää. Työmaakokouksien ja palavereiden vakiokysymykseksi kannattaa ottaa: kenen autolla mennään?

Jos seurakunnan järjestämä tilaisuus järjestetään vähänkään kauempana, on ohjelmaan hyvä laittaa kehote kimppakyytien sopimisesta ja kertoa myös tulo-ohjeet julkisilla kulkuvälineillä. Laivaseminaarien järjestämistä tulisi välttää.

Leireille ja retkikohteisiin tulisi aina järjestää yhteiskuljetus. Se voi olla bussi- tai junamatka, mutta myös henkilöautoilla tapahtuva kimppakyyti. Myös tapahtumiin (esimerkiksi jumalanpalvelukset tai rippileirin vierailupäivät) tulisi järjestää yhteiskuljetuksia. Autoilun vähentymistä voi mitata vuosittaisten ajokilometrien määrällä. Monilla liikennöitsijöillä on nykyään laatu- ja ympäristösertifikaatteja. Sellaisia kannattaa suosia.

Kimppakyytien ja yhteiskuljetusten toimivuudesta voi laskea 1–5 pistettä oman arvion mukaan. Arvion kriteerinä voi käyttää sitä, paljonko yhteiskulku on vähentänyt autoilun tarvetta ja vuosittaisia ajokilometrejä.

14.7 Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen

Kävely ja pyöräily ovat suositeltavimpia kulkumuotoja niin ympäristön kuin kulkijan terveyden kannalta. Kiireisenä työpäivänä kävelyvauhti riittää vain lyhyisiin matkoihin, mutta pyöräily on varsinkin kaupungeissa muutaman kilometrin matkoilla käytännössä yhtä nopea väline kuin auto.

Kävellen, pyörällä tai julkisilla tehdyt työmatkat vähentävät liikenteen aiheuttamia hiilidioksidin ja muita päästöjä. Jos työpaikalla on järjestetty kampanjoita kestävän työmatkaliikkumisen hyväksi, saa tästä 1–2 pistettä/tapahtuma.

Seurakunta voi edistää työntekijöiden siirtymistä auton ratista julkisten liikennevälineiden käyttäjiksi ja pyörän satulaan monin tavoin (suluissa toimenpiteestä saatavat pisteet):

- Pyörille voidaan rakentaa hyvät säilytystilat, mielellään katolliset, joihin pyörät voi lukita (2).
- Pyöräilijöiden käytössä tulisi olla suihku- ja vaatteidenvaihtotilat (1).
- Kevyen liikenteen reittien turvallisuuteen ja toimivuuteen voidaan kiinnittää huomiota tekemällä asiasta aloitteita kunnalle (2).
- Työntekijöiden käyttöön voidaan hankkia yhteisiä polkupyöriä asiointimatkoja varten (1–3).
- Työnantaja hankkii työntekijöille joukko-liikenteen työsuhdelipun (3)
- Työnantaja voi hankkia työntekijöille bussin tai muun julkisen liikennevälineen kausikortin, jolla voi ajaa vain työaikana tapahtuvia matkoja (1).

- Kokouksia ja palavereita ei järjestetä paikoissa, jonne ei pääse julkisilla kulkuneuvoilla (1).
- Seurakunta voi osallistua kansainvälisen Liikkujan viikon ja Autottoman päivän tapahtumiin (22.9.) tms. kampanjoihin kevyen liikenteen edistämiseksi (1).

Lisätietoja: www.liikkujanviikko.fi

Seurakunta voi vaikuttaa myös siihen, että leirikeskukseen kautta kulkee julkisen liikenteen vuoroja. Jos sellaisia ei ole lainkaan, niitä voidaan esittää paikalliselle liikenneyhtiölle. Jos paikan ohi kulkee bussivuoroja, niiden aikatauluja voidaan yrittää sovittaa paremmin leiritapahtumiin sopiviksi.

Diplomia hakiessa näistä tai muista toimenpiteistä kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistämiseksi voi laskea toiminnan vaikuttavuuden mukaan 1–10 pistettä.

14.8 Toimintojen logistiikan kehittäminen

Isoissa seurakunnissa sisäiset kuljetukset muodostavat merkittävän osan liikennetarpeesta. Silloin on syytä selvittää erityisesti kuljetuskaluston kuntoa, toimintojen sijainnin tarkoituksenmukaisuutta ja kuljetusten logistista tehokkuutta. Jos näissä asioissa päästään tehokkaampiin ja myös ympäristösäästöjä tuoviin ratkaisuihin, voi niistä laskea 1–5 pistettä.

14.9 Vähäpäästoiset kulkuneuvot

Liikenteen turvallisuusviraston Trafifin Ekoautoiluvuodesta (www.trafi.fi/ekoautoilu) löytyy kattava

ohjeistus auton hankintaa harkitseville. Sivuilta löytyy myös kustannuslaskuri ja kyselytyökalu valintaa ohjaamaan. Tavoitteena on, että Suomen teille hankittaisiin mahdollisimman vähäpäästöisiä ja turvallisia ajoneuvoja.

Sähköstä ei liikenteen energianlähteenä aiheudu paikallisia päästöjä, koska sähköntuotannon päästöt syntyvät voimalaitoksilla. Paikallinen päästöttömyys on tärkeää etenkin kaupunkien keskuksissa. Sähköauton saastuttavuus riippuu sähköntuotantorakenteesta ja lämmityslaitteen kulutuksesta. Vesi-, tuuli- tai aurinkovoimalla tuotettu sähkö ei aiheuta päästöjä, mutta hiilellä tuotettu sähkö voi aiheuttaa vastaavaa polttomootoriautoa suuremmat CO₂-päästöt.

Jos seurakunta autoja vaihtaessaan hankkii tilalle vähäpäästöisiä henkilöautoja (alle 120 g/km), sähkö- tai hybridautoja, niistä saa pisteitä yhteensä 1–5 vaikuttavuuden mukaan.

14.10 Muut toimenpiteet

Pisteitä saa lisäksi esimerkiksi nettivideoneuvotte- luista, pienkonebensiinin käytöstä nelitahtisissa pienkoneissa ja parkkialueiden lämmitystolpista sekä muista liikennetarvetta vähentävistä tai liikenteen ympäristöhaittoja vähentävistä ja liikenneturvallisuutta lisäävistä toimenpiteistä 1–10 toimenpiteen vaikuttavuuden mukaan.

Lentomatkojen aiheuttamien päästöjen kompensoinnista annetaan pisteet luvussa 4.9.

Liite 1

Tarkistustaulukko:

Tiivistelmä ympäristödiplomin kriteereistä

Käsikirjan laitos 2012

Voimassa vuoden 2012 alusta

Seuraavien sivujen taulukoissa on lyhyenä luettelona kuvattu ympäristödiplomin minimikriteerit sekä pisteet. Taulukkoa voi käyttää muistilappuna, josta voi tarkistaa, mitkä toimenpiteet on tehty tai tulisi tehdä. Siihen on hyvä merkitä vastuuhenkilöt tai toimielimet ja aikataulut päivämäärineen. Taulukkoon merkitään myös seurakunnan keräämät pisteet perusteluineen. Auditointi käy ne läpi ja antaa omat pisteensä. Minimikriteereiden täyttämisen lisäksi seurakunnan on kerättävä vähintään 100 pistettä.

Taulukon numerointi viittaa ympäristödiplomin käsikirjan sisältöön. Taulukosta kannattaa ottaa työkopioita. Tarkemmat pisteidenlaskutavat on selitetty käsikirjassa kunkin luvun yhteydessä. Osin pisteidenlasku perustuu harkintaan, jolloin seurakunnan edustaja tekee oman pisteytyksen, jonka auditointi tarkastaa.

3 Ympäristödiplomin hakuprosessi ja järjestelmän laadinta

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite- aikataulu	Toteu- tettu
3.1 Kirkkoneuvosto käynnistää ympäristödiplomin hakuprosessin ja asettaa valmistelevan työryhmän.			
3.2 Seurakunnan toiminnoista tehdään sisäinen ympäristökatselmus.			
3.3 Katselmuksessa ilmenneiden ongelmien ratkaisemiseksi asetetaan tavoitteet ympäristöohjelmassa.			
3.4 Ympäristöohjelman toteutuman seuranta.			
3.5 Kirkkoneuvosto hyväksyy ympäristöohjelman.			
3.6 Kirkkoneuvosto valitsee seurakunnan ympäristövastaavan ja -työryhmän.			
3.7 Seurakunnan työntekijöille järjestetään ympäristökoulutusta.			
3.8 Pisteiden laskeminen ja tarkistustaulukon täyttäminen.			
3.9 Tuomiokapitulin nimeämä auditoija tarkastaa seurakunnan ympäristöjärjestelmän.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
3.11 Tehtäväalueille nimetään ympäristövastaavat.	1–5		
3.12 Työntekijöille annetaan lisäkoulutusta ympäristöasioista.	1–5		
3.13 Ympäristöjärjestelmästä ja seurakunnan ympäristötoiminnasta tiedotetaan julkisuudessa.	1–5		
3.14 Oma väliauditointi.	2–10		
3.15 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	35		

Esimerkkejä pisteiden perusteluista:

(3.11) Ympäristövastaavat nimetty: nuoriso-, lapsi- ja diakoniatyö, hautausmaa, leirikeskus

(3.12) Retki kansallispuistoon, luento ympäristömerkeistä, kirkon ympäristöpäivät jne.

4 Talouden ja toiminnan suunnittelu

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
4.1 Ympäristötavoitteet ovat toiminta- ja taloussuunnitelmassa ja niiden toteutumisen raportointi on järjestetty.			
4.2 Hankinnoista tehdään ympäristöselvitys ja hankintaohjeissa ja tarjouspyynnöissä huomioidaan tuotteiden ympäristövaikutukset.			
4.3 Sijoituksissa noudatetaan kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteita.			
4.4 Otettu käyttöön hiililaskuri.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
4.5 Sijoituksia vastuullisissa sijoitusrahastoissa.	1–5		
4.6 Budjettivaroja ohjataan kansainväliseen diakoniaan ja lähetystyöhön keskimääräistä enemmän.	5–10		
4.7 Seurakunnassa käytetään paljon ympäristömerkittyjä tuotteita	2–10		
4.8 Ympäristövaikutuksia seurataan ympäristöindikaattorien avulla.	2–6		
4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentäminen ja kompensointi.	1–20		
4.10 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	66		

5 Ympäristökasvatus

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
5.1 Seurakunnalla on ympäristökasvatussuunnitelma.			
5.2 Ympäristövastuu on esillä luomakunnan sunnuntaina ja jumalanpalveluksissa.			
5.3 Ympäristökasvatusta toteutetaan vähintään kolmessa hengellisen työn työmuodossa.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
5.4 Srk järjestää ympäristöaiheisia erityisjumalanpalveluksia.	1–6		
5.5 Srk järjestää ympäristötapahtumia.	1–5		
5.6 Hiljaisuuden paikaksi rauhoitettu luontokohde.	5		
5.7 Srk tekee yhteistyötä eri tahojen kanssa ympäristöasioissa.	1–5		
5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät.	1–5		
5.9 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	36		

6 Jätehuolto

Minimi	Toimielin/vastuhenkilö	Tavoite- aikataulu	Toteu- tettu
6.1 Seurakunnan toiminnoista tehdään jätehuoltoselvitys.			
6.2 Jätehuoltosuunnitelmassa esitetään tavoitteet ja keinot jätteen määrän vähentämiseksi ja hyötyjätteen keräyksen tehostamiseksi.			
6.3 Hyötyjätteiden keräys on järjestetty kunnan jätehuoltomääräysten mukaisesti.			
6.4 Vaarallisten jätteiden käsittely on järjestetty lain ja kunnan jätehuoltomääräysten mukaisesti ja tehtävään on nimetty vastuhenkilö.			
6.5 Biojätteen erilliskeräys toteutetaan kunnan määräysten mukaan. Viheralueilta syntyvä puutarhajäte kompostoidaan.			
6.6 Kaatopaikkajätteen määrää seurataan.			
6.7 Hautakynttilä- ja kukkalaitejätteen määrän vähentämiseen on ryhdytty.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
6.8 Hyötyjätteiden keräys on järjestetty kattavammin kuin jätehuoltomääräyksissä edellytetään.	1–8		
6.9 Kertakäyttötuotteita on vaihdettu kestäviin.	1–5		
6.10 Kaatopaikkajätteen määrä on vähentynyt.	1–10		
6.11 Bio- ja käymäläjätteet kompostoidaan oma-toimisesti.	2–8		
6.12 Hautausmaalla on järjestetty omaisille hyötyjätteiden lajittelupisteet.	1–3		
6.13 Muut toimenpiteet jätehuollon tehostamiseksi.	1–10		
Yhteensä	44		

7 Siivous

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite- aikataulu	Toteu- tettu
7.1 Seurakunnan siivoustoiminnoista tehdään ympäristöselvitys.			
7.2 Hankinnoissa on yhtenä kriteerinä tuotteiden ympäristöystävällisyys.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
7.3 Henkilökunnan koulutuksessa on otettu ympäristöasiat huomioon.	1–5		
7.4 Haitallisia aineita on vaihdettu turvallisempiin.	1–5		
7.5 Siivouksessa käytetään ympäristöä säästäviä tuotteita.	1–5		
7.6 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	25		

8 Energia ja rakentaminen

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
8.1 Rakentamisen ja maankäytön suunnittelussa noudatetaan rakennuslain, metsälain, luonnonsuojelulain ja muiden lakien ympäristösäädöksiä.			
8.2 Seurakunta huolehtii kulttuuriperintöomaisuuden hoidosta.			
8.3 Uudis- ja korjausrakentamisessa huomioidaan ympäristökriteerit.			
8.4 Energian ja veden kulutuksen säännöllinen seuranta on järjestetty.			
8.5 Seurakunnan kiinteistöissä on tehty energiakatselmus tai vastaava kuntokartoitus.			
8.6 Kiinteistöhoitoon on nimetty energia-vastuuhenkilö.			
8.7 Säästävästä energiankäytöstä annetaan ohjeet ja koulutusta henkilöstölle.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
8.8 Seurakunta toteuttaa ekologisia rakennushankkeita tai investointeja.	1–10		
8.9 Sähkön, lämmön ja veden ominaiskulutus vähenee vuositasolla.	Lämpö 1–10 Sähkö 1–10 Vesi 1–10		
8.10 Seurakunta käyttää uusiutuvaa energiaa.	2–20		
8.11 Seurakunta käyttää ympäristömerkittyä energiaa.	5		
8.12 Seurakunta osallistuu energiansäästöviikkoon.	1–2		
8.13 Tilojen käyttöastetta on tehostettu.	2–5		
8.14 Muut energiansäästötoimenpiteet	1–10		
Yhteensä	82		

9 Ruoka ja keittiöt

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
9.1 Ruokahuollosta tehdään ympäristöselvitys.			
9.2 Ympäristömerkityjä tuotteita valitaan aina kun mahdollista.			
9.3 Seurakunnan kahvi- ja teehankinnoista osa on Reilun kaupan tuotteita.			
9.4 Seurakunnan joukkoruokailussa noudatetaan ravitsemussuositusten tavoitteita.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
9.5 Peruselintarvikkeista merkittävä osa on lähituotteita.	2–10		
9.6 Elintarvikkeista osa on luomutuotteita.	1–10		
9.7 Tarjolla on kasvisruokavaihtoehto.	1–10		
9.8 Reilun kaupan tuotteita käytetään runsaasti.	1–10		
9.9 Keittiöhenkilökunnalla on ympäristöpassi.	2–6		
9.10 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	56		

10 Toimistotyö

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
10.1 Toimistoissa tehdään ympäristöselvitys.			
10.2 Energiatehokkuutta on parannettu muuttamalla käyttötapoja.			
10.3 Hankintoja tehtäessä ja valmistajia kilpailutettaessa tuotteiden yhtenä valintakriteerinä ovat ympäristöominaisuudet.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
10.4 Käytössä on uusiopaperia ja muita uusiotuotteita.	1–5		
10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen on tietoinen tavoite.	1–5		
10.6 Seurakunnan toimistolle on hankittu Green Office -tunnus.	5		
10.7 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	25		

11 Hautausmaat ja viheralueet

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
11.1 Hautausmaiden ja viheralueiden ympäristövaikutuksista tehdään selvitys.			
11.2 Hoito-ohjeissa on otettu huomioon ympäristöasiat.			
11.3 Kesäkukkahoidon vaihtoehtona on tarjolla perennaohito.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
11.4 Hautausmaiden kulttuurihistorialliset arvot on inventoitu.	5		
11.5 Osa hautausmaasta tai puistoalueesta on luonnonmukaisesti hoidettua aluetta.	1–5		
11.6 Istutuksissa suositaan perennoja kesäkukkien sijaan.	1–5		
11.7 Haitallisista torjunta-aineista on luovuttu.	5		
11.8 Kasteluveden vähentämiseksi on ryhdytty toimiin.	1–5		
11.9 Hautausmaalla käytetään vähäpäästöisiä työkoneita.	1–5		
11.10 Tehty lajistokartoituksia ja kunnostuksia kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa kohteissa.	1–10		
11.11 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	50		

12 Leiri- ja kurssikeskukset

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
12.1 Leiri- ja kurssikeskusten ja kesäkotien toiminnoista tehdään ympäristöselvitys.			
12.2 Ympäristöselvityksen pohjalta laaditaan leirikeskuksen tai kesäkodin ympäristöohjelma.			
12.3 Jätevedet käsitellään niin, että niistä ei aiheudu valumia vesistöihin eikä pohjaveteen.			
12.4 Arvokkaat luontokohteet on suojeltu tai luontoarvojen säilyminen on turvattu hoito-ohjeissa.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
12.5 Alueella on hyvin hoidettuja pesäpönttöjä ja luontopolkuja.	1–7		
12.6 Seurakunta on vapaaehtoisesti suojellut arvokkaita rantoja tai muita luontokohteita.	1–5		
12.7 Leirikeskukseen on laadittu ympäristö-ohjeet.	2–3		
12.8 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	25		

13 Metsänhoito

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
13.1 Seurakunnan metsiä hoidetaan metsälain mukaisesti ja lain luettelemat erityisen tärkeät elinympäristöt on kartoitettu ja säästetty.			
13.2 Luonnonsuojelulakien ja -ohjelmien mukaiset kohteet on kartoitettu ja suojeltu tai suojelu pantu vireille.			
13.3 Seurakunnan metsät on sertifioitu PEFC- tai FSC-järjestelmän mukaan.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
13.4 Seurakunnassa toteutetaan osallistuvaa metsäsuunnittelua.	2		
13.5 Metsänhoidosta vastaavat ovat saaneet lisäkoulutusta metsänhoidon ympäristöasioista.	1–5		
13.6 Seurakunta on vapaaehtoisesti rauhoittanut alueitaan luonnonmuistomeriksi tai luonnonsuojelualueeksi.	2–15		
13.7 Metsissä on tehty METSO-kartoitus ja kohteita on liitetty METSO-ohjelmaan.	1–10		
13.8 Seurakunnan metsiä on ilmoitettu WWF:n Perintömetsiksi.	5		
13.9 Metsiä, soita, ketoja tai vastaavia on ryhdytty ennallistamaan luonnontilaan.	5–10		
13.10 Seurakunta on vapaaehtoisesti siirtänyt metsien kesähakkuut lintujen pesimäajan ulkopuolelle.	5		
13.11 Metsissä on tehty uhanalaisten lajien täydennysinventointeja.	5		
13.12 Otettu käyttöön erirakenteinen metsänhoito.	5		
13.13 Muut toimenpiteet	1–10		
Yhteensä	72		

14 Liikenne

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
14.1 Seurakunnan liikenne- ja kuljetuskäytäntöjen ympäristövaikutuksista tehdään selvitys.			
14.2 Seurakunnan omien ajoneuvojen energiankulutuksen seuranta ja huollot on järjestetty.			
14.3 Autoja ja muita kulkuvälineitä hankittaessa ympäristöominaisuudet ovat yksi valintakriteeri.			
14.4 Ajoneuvoissa ja työkonneissa käytetään puhtaimpia markkinoilla olevia polttoaineita ja öljyjä.			

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
14.5 Seurakunnan työntekijöille on annettu taloudellisen ajotavan koulutusta.	1–5		
14.6 Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset toimivat hyvin.	1–5		
14.7 Seurakunta on edistänyt kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen käyttöä työmatka- ja muussa liikkumisessa.	1–10		
14.8 Toimintojen logistiikkaa on kehitetty vähemmän liikennettä vaativaksi.	1–5		
14.9 Auton vaihtaminen vähäpäästöiseen malliin.	1–5		
14.10 Muut toimenpiteet.	1–10		
Yhteensä	40		

Kirkon ympäristödiplomi on kirkon oma ympäristöjärjestelmä. Se on seurakunnille räätälöity väline kantaa vastuuta luomakunnasta ja kehittää toimintaa ympäristöystävälliseksi. Kirkkohallitus perusti diplomin kevättalvella 2001. Virallisena järjestelmänä se toimii samaan tapaan kuin muut vastaavat ympäristöjärjestelmät.

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012 on kirjan ja samalla järjestelmän kolmas laitos. Siinä esitetään ympäristödiplomin myöntämisen kriteerit ja ohjeistetaan ympäristönäkökohtien huomioon ottamiseen seurakunnan toiminnan eri osa-alueilla. Se tarjoaa käytännön työkaluja ja ideoita luomakunnan hyvän edistämiseen hautausmailta saarnastuoliin, virastosta rippikoululeirille. Uutta laitosta laadittaessa on otettu huomioon seurakunnilta, diplomin auditoijilta ja eri yhteistyötahoilta saatu palaute sekä muuttuneet säännökset ja määräykset.

Käsikirjaan on aiempaa vahvemmin sisällytetty ilmastonmuutoksen hillitsemiseen tähtäävät toimet kirkon ilmasto-ohjelman mukaisesti. Erityistä huomiota on kiinnitetty myös ympäristökasvatukseen. Kirjan luettavuutta on parannettu vähentämällä asioiden toistumista eri luvuissa. Käsikirjasta saa jo hyvän kuvan lukemalla kolme ensimmäistä lukua ja mahdollisen oman vastualueen luvun.

Kokemuksen mukaan diplomin työstäminen seurakunnassa on antoisaa. Se yhdistää työntekijöitä sekä omana tiiminä että yhteistyössä mukana olevien seurakuntalaisten kanssa. Jokaisen osaamiselle ja ammatitaidolle on käyttöä. Samalla se luo yhteyksiä paikkakunnan muihin toimijoihin.

”Toivotan kaiken luojan ja ylläpitäjän, kolmiyhteisen Jumalan, siunausta seurakuntien työlle luomakunnan ja ympäristön hyväksi. Toivon, että seurakunnat pitävät edelleen kunnia-asianaan hankkia Kirkon ympäristödiplomi”, sanoo arkkipiispa Kari Mäkinen käsikirjan esipuheessa.

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012

ISBN 978-951-789-370-1 (nid.)

ISBN 978-951-789-371-8 (PDF)

ISSN 1237-279X